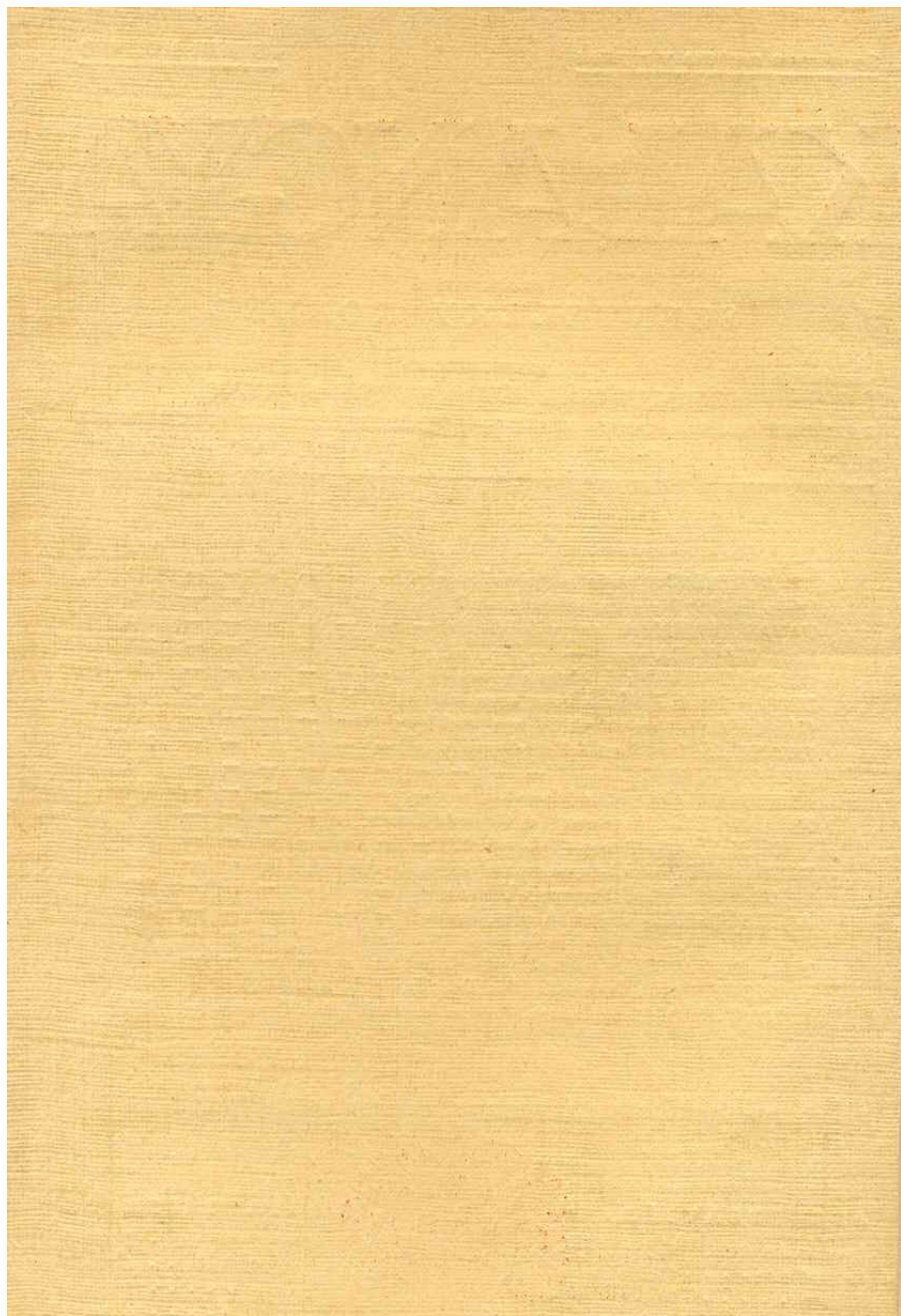

FARKAS GEIZA: Fritz Kunkel kunyve	— — — — —	453
" : Seignobos: Franciaország őszinte története	— — — — —	455
Dr. STERN LAZAR: Gazdasági térv Szovjetországnban	— — — — —	459

JUGOSZLAVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	15 Din.
Negyed évre . . .	45 Din.
Félévre . . .	90 Din.
Égész évre . . .	180 Din.

Vető György:

A vojvodinai cseréptáblára rovom

Egyének és korok erkölcsi, jövőös értékét nem a multak bírálatának merészsége, hanem e bírálatok szempontjainak emelkedettsége adja meg. A mi életünk a mult semmibebevételével, vagy annak lekicsinylésével, vagy akár siránkozó felpanaszolásával sem tartalomban nem lesz jövőt állóbb, sem a jelenben életakaratot nevelőbb. Tisztán értelmi szempontból véve akár a semmibebevétel, akár a siránkozás egyaránt együgyű s a gondolat szabadsága ellen vétkező könnyelmű agitációs eljárás, melyet nem szabad s legkevésebbé mint világnézeti „dialektikát” elfogadni, megtűrni! Már régen a „halott mult” ködébe vezett az a „tudományos” történelemtanítás, amely eltörölt minden multat, minden történelmet. A történelmietlen történetírást eltörölte a történelem megfellebbezhetlen tudománya, maga az élő élet! Mert az élet csupa történelem, millió és millió hatás folyton alakuló, fejlődő és átalakuló csodálatos színjátéka, az anyag és gondolat birkózása a magasabb formáért. Ez a birkózás azonban nem választható el a kezdettől. Nem lehet új kezdetet teremteni. Mert ehhez meg kellene ölni nemcsak az egész emberiséget, hanem megsemmisíteni magát a világegyetemet!... Mi tehát csak tovább fejleszteni tudhatunk, ez pedig nem lehet független a multtól. Sőt a fejlődés lehetősége attól függ, mennyire tudjuk megérteni, felismerni a multat. Ez a felismerés és annak új formába emelése époly kevéssé lehet egyoldalú, mint ahogy nem lehetséges a világmindenség megsemmisítése — legalább is emberi erővel nem! És ez a felismerés a gondolat szabadság legelemibb feltétele.

Cseppet sem széparcu ellentmondás, hogy épen gondolat szabadság lehangosabb hirdetői keverednek állandó s már megkövesedett egyoldalúság bünébe. Mert bűn elfogultnak lenni. S aki igazságot akar, annak meg kell látni a más igazságát is. De ehhez fel kell emelkedni a gondolat szabadság feltételes, önzetlen hívéig: a lelkiismeret szabadságáig! Mert ez már felelősség is, nem csak jog! Itt már nem csak kapni lehet, hanem adni is kell!

Mi sajátos életünk értékét és annak jövőös alakulását a lelkiismeret szabadság erkölcsében látjuk. Nem csak kapni akarunk, hanem adni is. S amit mi adni akarunk — szent hittel valljuk, nem kisebb, mint amit kaphatunk, lelket sugározni akarunk.

Mi megbecsüljük a multunkat, mert attól az élet valóságában elválaszthatatlanok vagyunk. De fejlődni akarunk. Nem gunnyal és megtagadással, hanem jobbat teremtő hittel. A mult megváltoztathatatlan s azt számon kérni dőreség, megvetni: aljasság. Viszont jobbat szándékozni — nem lehet felületes, önző agitációs fogásokkal, hanem csak életünk őszinte, becsületes vállalásával. Ezt üzenjük a „szabadgondolkodás” kamatszedőinek!

Mi vállaljuk magyarságunkat, minden mellék és hátsó szándék nélkül. Nekünk a magyarságunk nem elv, nem áru, nem világnézet, hanem maga az élet, amit nem szeretni nem tudhatunk s tudni — eléggé soha sem szerethetünk!

Fejlődni akarunk s ez csak természetes uton lehetséges — magyarságunkban. Minden más állítás, elv, szabadongondolkodás”, hazugság, emberi értékünk megtagadása. S ugyanaz az emberi értéket másban mi csak megbecsülhetjük. Meg is becsültük, hiszen fokozott energiával és őszinte szeretettel keressük a népek kulturájában. Nincs ma e világon nép, melynek szellemi életében más népek kulturája mélyebb megértéssel találkozna, mint a mi kulturánkban. S bár a viszontmegértés hiánya fájdalommal tölt el bennünket, hisszük, hogy egy napon e tekintetben is bő aratásban lesz részünk, mert azt már kiérdemeltük. Kiérdemeltük nem csak megértéssel, hanem alkotó munkánk méltó magasságaival. Kiérdemelte földetművelő népünk a maga magvető, komoly méltóságával, iparosaink a szerszámjaik csillogó tisztaságával s értelmiségünk a maga életmegbecsülő történelmi tisztességével!

Mi vállaljuk a magyarságot. Ezt a magyarságot. S vállaljuk érte a felelősséget ki és befelé. S e magyarságban van erőnk testvérelemmel lelkünkre ölelni minden őszinte szó hirnökét s van hitünk megvédeni magunkat az elfogult árusoktól s dőre tagadóktól.

A történelemnek megvannak a maga utjai. Nekünk most az építés templomépítő hite jött el, amiben a kis kavicsok is márványobeliszkekké magasztosulnak, mert bennük a magunk új értékei csiráznak.

Az élő népek, akik sorsukat a kezükben tudják tartani, a történelem utjainak átmelegítő poézisét épen úgy értékelik, mint az utaktól leszűrődő igazság kemény parancsait. Tudják, hogy a történelem legigazabb utjai a megélő, átlő lelkiség fényével halad előre és a történelem parancsa csak szolgaság, ha az igazságnak nincs költészete, lelke! Vethetünk távolabbi példákat is. A finn nép hősi éposza, a Kalevala, maga az egész finn lelkiség — állami és emberi történelme ennek a kicsi, de époszában egészen kiváltságos népnek. A francia történelmi megmozdulások is tele vannak költészettel, a lélek beszédjével. Vegyük csak Jeanne D'Arc, az „Orleansi szűz” történetét.

Milyen csodálatos történelme ez, a nagy népnek! De ma is, a francia néphez aki szólni akar, csak a költészettel megragyogó beszéddel szólhat, különben pusztába kiáltó szó marad csak!...

S én magam, a felismerés remegő alázatával rovom cseréptáblánkra a szökat:

Mert halott a test, melynek nincs heve — önmagát fénylő költészete!

A nagy szerep

Didergő, szürke dalnokok
itt van az őszi nagy szerep,
karmester ur, a szél dohog
megadta már a sipjelet.

A sipjel elhangzott s a kar,
a kórus hallgat: no, mi lesz?
Ki szól a nyirfák és a tar
tölgyek borus sziveihez?...

A karmester dühöng, morog
és csak dirigál hevesen.
Megtéltek mind a páholyok
s a veréb-kar nem énekel.

Botrányba full a nagy szerep!
bár néha egy csirip-csirip
zokog, de alig hatja meg
a nyir-kisasszonyok szivét,

Aztán a zuzmós ághegyén
egy szürke dalnok megjelen
és szól: sem társaim, sem én
nem énekelünk éhesen!...

Fekete Lajos

Fenyves Ferenc

A gyász impozáns méretei jelezték a nagy veszteségérzetet, amit dr. Fenyves Ferenc halála keltett.

Az ember, amíg él, küzd, dolgozik, cselekszik és alkot, sohasem érheti el a méltánylásnak azt a teljességét, amit a halál tragikuma bont ki. Minél jelentősebb egyéniség valaki, minél messzebbható munkát végez valamely közösségért, annál inkább hullámszik körülötte az ellenkező véleményűek kritikája, a más-érdekeltségűek oppozíciója.

Dr. Fenyves Ferencet népszerűvé tette lekötelezően nyájas modora, mosolyos előékenysége, szeretetreméltó figyelmessége és különösen a kisemberek iránt mindig tanusított bensőséges segítőkészsége. Mint újságíró kiapadhatatlan leleményességével, fiatalos rugalmasságával, szikrázó ötletességével és az aktualitások lehetőségeit kiaknázó résenállásával tűnt ki. Az újságot olvasó közönség hűséges szolgálatát tartotta a maga és munkatársai számára a legfőbb törvénynek és ettől az elvtől akkor sem tért el, ha az ahhoz való ragaszkodás a pillanatnyilag érdekeltek felzudulását vonta maga után.

A legnagyobb érdeme, amely szereplésének kortörténeti súlyt ad, lapvezéri működése. Abba, amivé a jugoszláviai magyar sajtó fejlődött élete első tizenöt évében, dr. Fenyves Ferenc elméjének gondolatgazdagságát, munkaakaratának új utakra találó energiáit és vállalkozókedvének nehézségektől meg nem bénuló lendületét építette bele. Aki tanúja volt az első időkben annak a kezdetleges eszközökkel beérő újságírásnak, amely az itteni lapokat nem tudta a helyi színvonalnál magasabbra emelni és mint figyelő kortárs szemlélte dr. Fenyves Ferenc nekifutó elánját a modern és országos jellegű jugoszláviai magyar újságírás megteremtésére s nagystílűségét az üzleti és kulturális szempontok kölcsönhatásának felismerésében és érvényesítésében, az azokon a vesződéses csetepatékon túl, amelyekbe egy ilyen koncepció megvalósítójának bele kell keverednie, ebben a most hirtelen lezárult életpályában a történelmi értéket becsüli meg.

Mennyit kellett Fenyves Ferencnek harcolnia, mennyi ellenséget kellett barátta varázsolnia, a baráti érzésnek mennyi — a tárgyi követelményekkel nem mindig összhangzó — szubjektivitását kellett elnyomnia, míg művét betetőzte és milyen ideg-

roncsoló izgalmakat kellett elviselnie, hogy a kivivott eredményeket megőrizhesse! Amíg a fórumon volt, amíg hatott, alkotott és gyarapított, ő is, mint minden markáns személyiség, ki volt téve a presztizstépázó bírálatnak, amely lényegénél fogva az érdemet a hibák árnyékolásában veszi szemügyre. Amíg feszülő izmokkal szelte az események folyamát, hányszor és hányan állapították meg fejcsóválva hol azt, hogy az árral, hol azt, hogy az ár ellen uszik, mintha egy lap szülője, gondozója és táplálója kivonhatná magát a teremtménye létfeltételeit meghatározó szükségességek alól. Hány panaszt kellett lecsendesítenie, hány sérelmet kellett kiengesztelnie, milyen diplomáciai virtuózitást kellett gyakorolnia, hogy a feléje törlő várakozások, igények és felfogások kavargó sokaságában egyensúlyt tarthasson. Az élet eleme a harc, amely a megítélés szempontjait és hangulatait összekuszálja. Csak az tehet eleget hivatásának, aki a legkülönbözőbb érdekek, kívánságok, támadások és megkisértések zürzavarában sem tér le a lelkiismerete és legjobb tudása szerint választott utról. Dr. Fenyves Ferenc azt a missziót, amelynek az újságíró tollával, a lapvezér irányelveivel és a kulturharcos lelkesedésével adta oda magát, teljes mértékben betöltötte.

Az ember értékének az a legmegbízhatóbb mérlege, amelyet akkor állítanak fel róla, amikor már beteljesedett rajta a mulandóság törvénye. Dr. Fenyves Ferenc, mindenkinek fájdalomra, aki ennek a vidéknek szellemi javait a szíven viseli, idő előtt került erre a mérlegre, amely azt mutatja, hogy ő a volt Vajdaság magyar újságírásának alapvető szellemi és gazdasági megszervezésével beírta a nevét a jugoszláviai magyar művelődéstörténetbe. Én, aki hét évig dolgoztam vele együtt, majd a körülmények kényszerítő erejénél fogva ellenfele lettem, megindultan gondolok a halála előtt néhány nappal nála tett látogatásomra és a viszonyunk megrázkódtatásai után kitisztult baráti szeretettel fonom a kegyelet koszoruját emléke köré.

Bródy Mihály

KALENDÁRIUM

NOVEMBER

„Nem fáradtatok el abban
ti is, mint én, hogy minden
reggel felébredtek?”

Flaubert

Flaubert, téged idézlek... Megint november van. Kietlen, borzongós, reménytelen. Olyan, mint a te idődben, amikor kihamvadt szíved, céltalanul bolyongtál. A fák csupasz ágai dermedten meredtek akkor is a szürke égre és gyér leveleiket a szél halottan sodorta a tócsákba. Az elmulás fájdalma sajgott szivedbe és a csalódás üzött, fojtogató. Tengernyi kín és gyötrődés szülte nekünk a te Novemberedet.* És nem okultunk

lelked szomorú vergődésén, viseljük mi is a magunk Novemberét. Ó, mi is vágyakoztunk, hittünk, szerettünk, csalódtunk és szenvedünk. Nem kerülhetjük el a Novembert.

Kályhában elhamvadt a parázs utolsó tűzszeme, ablakom tábláit rázza a szél. Sirnak a telegráfdrótok és jajongva panaszolják a világ milliónyi szörnyiségét. Az éhezők, a fázók, a hajléktalanok, a titkon gyermeket szülők, a megcsalt szeretők minden üzenetét, a kórházi haldoklók utolsó hörgését zokogja a szél. A gépfegyverrel lekaszáltak, a tankokkal eltaposottak vonaglása hallik a drótokon.

A november fájó sajgást lop belém.

Ugy érzem, mintha a szörnyüségés fájdalomknál csak az enyém volna nagyobb. Mintha minden kín most bennem futna össze. Forgatom könyvednek lapjait, talán mert titkon hiszem, hogy szenvedésedből vigaszt meríthetnék. De a November nem ad irt. Az utolsó reményfoszlányt is széttépi bennem. Ó, mert te is csalódtál mindenben a világon. Szépet, jót, tisztát, egészséget áhitoztál és nem jutott hozzád más, mint a förtelem, a guny, a sekélyesség, a komédia. Magasztos fényt, lelkesedést hordtál magadban és dusan dobtad lelked remegő hajtásait az asszony lába elé. De csak hiúságának legyezője, viháncoló társnőinek mulattatója voltál. Irod fájdalmas könyvedben, hogy egyetlen tekintetedből kiolvashatta volna, hogy mi vagy és ez-

* Gustave Flaubert „November” című regényét, az író hagyatékából 1914-ben adta ki először Eugène Fasquelle Párisban.

ért az egy tekintetért szerethetett volna. De nem ért fel tehoz-zád. Ez az asszony is éppenugy tovatűnt, mint a többiek. Te pedig összezúzva, megsemmisülve, reménytelenül süppedtél újra magadba. Templomod, mit önmagadban alkottál, hogy őt oltá-rodra emeljed, üres maradt, csalán burjánzott fel kövei között.

Ezért értetted meg és érezted át ezt a szomorú évszakot. Ezért irtad meg a Novembert.

Elnézem a gázlámpák imbolygó, sárga fényét. Az égen nincsenek csillagok, csak a végtelen komorság feketéllik. Téged látlak Flaubert a lámpás alatt, amint körgallérodát ránci-gálja a zugó szél. Rothadó levelek fanyar szagát párás levegő-vel szívod magadba és vársz egy régi, fényes, fekete batárra, amelyik feléd hajt, amelyikben a te igazi asszonyod érkezik. Amelyikből szerelmes áhitattal, alázatos ragyogással sejtelmes mosollyal a te asszonyod, esengő hívással int feléd.

Vársz...

De csak ónszinű uccalány vetődik eléd és egy szavával meggyilkolja legszebb álmodat. Csalódottan vonszolod fáradt tagjaidat. De nincs menekvés, vár kietlen otthonod és az álom is csak törbe ejt, hogy nappalod még elviselhetetlenebb legyen. Mindent elvesztesz. A kétségbeesés gyönyörét sem tudod él-vezni.

November van... Az elmulás, a csalódás évszaka.

A napsugár nem ragyog többé neked, a színek pompájá-ban örömöd már nem leled. A futó felhőben tekinteted nem merül el, a patak muzsikáját nem hallod soha már. Az embere-ket gonoszaknak, gyáváknak, örülteknek, csunyáknak tartod. Csalódtál az asszonyban, a szerelemben, a gyönyörben. Csalód-tál a beteljesülésben.

Igy haltál meg, betegség nélkül, szomorúságban.

Sírod felett siró süvítéssel száguld a szél. Csonttá rágott karjaidat a szomszéd sir felé tárod, a rothadó asszonyért, mert ott is, akkor is szereted.

Kende Ferenc

Mindszenti gyertyák

Irta: Szirmai Károly

Mikor Endrey Kornél hazajött az iskolaév végeztével, nem találta otthon az anyját. Hogy mi történt vele, senkitől sem tudhatta meg. A felmondásba került régi cselédség messze szédelt, az új pedig idegen volt és titokzatosan hallgatott. Csak atyja tárhatta volna fel a valóságot, de ő nem beszélt. Átható ridegségével minden tapogatódzó kérdezősködést elgáncsolt. A titok azonban megvolt, ott lebegett a levegőben, szétterült a hallgatódzó szobákban, behuzódott a szunnyadó sarkokba, s felszivódott az összes butorpórusokba. Majd átterjedt a falakon, leszívárgott az évszázados kertbe, rátelepedett a mohos kőpadokra, s utóbb: bevonta, elvarázsolta az egész vidéket.

A fiu szabadon járhatott-kelhetett ebben a rejtélyességgel megfertőzött levegőben, de egyre távolabb került atyjától, aki ott állott a titkok közepén, s néma fegyelembé görnyedt szolgáitól támogatva, folyton szötte-fonta a láthatatlan titokhálót.

Ez az érzése hetek multával csak fokozódott. Mind kevésbé óhajtotta az atyjával való találkozást, s ha az eseménytelen napok rendje mégis ráparancsolta, mielőbb egyedül akart maradni. A körötte lappangó titokzatosság őt is titkolódzásra készítette.

Kezdetben nem volt semmi határozottabb tartalma titkolódzásának. Inkább csak fiui félelem és tapogatódzó gyanakvás. Utóbb azonban egyre világosabban érezte, hogy gondolataiban szembekerül az atyjával. Mintha csak közeli árulásra vagy pártütésre készülődnek.

Mióta ez az érzés vajudva kiformálódott lelkében, mindjobban kerülte őt, s mind többet időzött a szabadban. Vágyai s gondolatai célt, irányt kaptak, s nyomaveszett anyja felé mutattak. Még nem tudta, hogy hol-merre keresse, de bebarangolta az egész kertet, kikutatta a sűrűbokros zugokat, s bebekukkantott a vén fák feketeüszkös odvaiba: hátha hirmondó üzenetre bukkanhat. Utóbb elkódorgott a távoli Duna-partig, végigbolyongta a mocsarakba gázoló erdőket, együtt bujkált a sűrűségben tekergő gyalogösvényekkel, s olykor felemelt egy-egy illatos nyárfalevelet: hátha az ő lábai taposták. Vagy: fájdalmas tétlenségbe hullva, letelepedett a magas homokpart-ra, egy messzemerengő jegenye tövébe, s belerévedt a sárgás-fehéren sistergő, robajló folyammerbe. Mindenütt elejtett, elhullajtott jelet vagy árva hirszalagot keresett, de a lehámló, fehér kérgekbe senki se karcolta be a nevét, s a bőkoló erdők és fehér partok semmit sem üzentek. Egyszer véletlenül azon-

ban mégis hirt hallott fölöle. Kompra váró, idegen parasztok azt mesélték az öreg révésznek, hogy bomlotteszű koldus-asszonyként járja az utakat, rongyokban, mocskosan, mint valami ágrólszakadt, s kegyesszívű emberek hajítottak néki oda egy karéj kenyeret. Azóta még jobban elhuzódott atyjától, s még szótalanabbra keményedett iránta.

De a beköszöntő szünidővég — váratlanul — felszabadító változást hozott. Inkey tanárék jöttek meg a városból, hogy kosztba kérjék Kornélt. S egyszerre kivirágzott a hallgatásra ítelt szobákban a beszéd; asszonyhang csendült, gyöngyöt vető kacaj csurrant, gyermekleányhang gingallózott, csengetyűzött. Ekkor pillantotta meg Kornél életrenyiló szemmel először az atyját, s rácsodálkozott sohasem látott, magával ragadó, délces férfiasságára. Ha ekkor vigasztalást ígérőn lehajol hozzá, — minden idegenkedése ellenére — szeretni tudta volna.

Kornél ezuttal elég könnyen cserélte fel az otthoni szálást a diákossal. Félig-meddig még a hamar elsuhant vendég-hét hatása alatt állott, s az eljövendő napok elé ballagván, szívesen gondolt Inkey Etelkára, a magas, feketeszakállas tanár virágszáru kisleányára, akinek hófehér szalmakalapját halavány, kékszemű, csöpparcu nefelejtsek diszitették. De a nyár vég virágai hamar elnyiltak, s a vándormadárbuszutató szeptember csak a szürkén gunnyasztó napoknak csinált újra szálást.

Kornél alig lelt különbséget az uj és a régebbi diákszobák között. Az uj bizonyára tágasabb volt, mint a többi, de kopaszságával és szürke festésével nem kevésbé sivár. Csak Inkeyné dallamos hangja párnázta melegebbre. Egyébként ismét áthuzott lelkén az otthontalanság, mely akkor szegődött először hozzá, mikor diákszobalakó lett belőle. Azóta még odahaza sem érezte magát otthon, úgy járt-kelt, mint a vendég, mindig utra készülődve, mert alig hogy elsőhajtotta magát az ős, ismét felcsaphatott vándormadárnak.

Kornél az első napok idegenségében és összezaggyált hangulatában kevesebbet foglalkozott anyjával. De utóbb, mikor megszokottságba simultak a napok, újra sokat töprengett az országutjáró koldusasszony sorsán. Vajjon igazat meséltek-e a révésznel az emberek?

Messzevágódását s barangolási vágyát környezetének idegen volta is erősítette. Meg Inkey Etelka sem volt már többé a régi. Arca a sok tanulástól és szobai levegőtől megsápadt, szemei kékes udvarokat kaptak, s ami Kornélt legjobban bántotta, hétköznapi mindig ugyanazt az egérszürke ruhát viselte.

A régente dallamos szavak megérdesedtek, a kedv lehorzsolódott, elsatnyult, a melegen simogató szemek elközömbösödtek, s a dolgok látása színtelenné szegényedett. Semmi sem

mutatott többé önmagán tul, minden ott esett a földre, ahol kimondták, semmiért sem volt érdemes utánanyulni vagy lehajolni.

Az új diákszoba a régiekre emlékeztetett. Ide is behuzódott a nagymosások lugos gőze, ide is beszivárgott az émeletítő mosogatólészag, s itt is kísértett a bűzös tejkozma. S már cseppet sem lepte meg, hogy borongós vagy esőre hajló őszestéken itt is felhangzott a kis, maszatos cseléd lány álmosan dűnnyögő nótázása, melybe annyi névtelen szomorúság szorult néha, mint odakünn távol, a hűvös őszéjben összeborzongó Dunatükröbe. Ilyenkor még többet gondolt eltűnt anyjára, aki ki tudja hol hajtja fejét nyugalomra?

Valamelyik októbertégi vasárnapdélután — időmullatásból — a városon kívül sétáltak. Már elhagyták a régi temetőt s a Kálváriadomb felé közeledtek, de Kornél még mindig nem tudott szabadulni a rátapadt temetői hangulattól. Amerre csak lépett, mindenütt az enyészet nyirkos lehelete lengett körötte.

A fűvet is undorral taposta, mert szokatlanul dus volt és nyirkos, mintha csak a rothadó holtakból hizott volna bujakkövérré, s izzadt volna zsiros tapintású, hűvös verejtéket. Az ég is egyre borongott, mintegy diszletet állítván a temetői hangulatnak. S mindezt eltépett harangszó egészítette ki, melyet, mint valami tétován szállongó papírfoszlányt, a messzeség ringatott feléjük.

A kép teljes volt. A pusztulás és enyészet hangulatát még jobban aláhuzta az a sok, tarka ringy-rongy és kacat, mit a siralomvölgyének mementójaként szegény vándorlók hullajtottak el a stációk dombjának aljába.

A sok foszlány és dirib-darab közt szinte furcsán hatott, hogy az árokszálen egész rongybatyu puposodott fel. Kornél, aki a különös jelenséget távolabbról észrevette, felhívta rá a méteresekeket lépkedő, rövidlátó tanár figyelmét. Inkey eltartotta csiptetőjét, hogy jobban láthasson s úgy közeledett a rongytömeg felé. De mikor odaért, s botjával meg akarta piszkálni, a batyú váratlanul megmozdult. Mintha rongybojtjait titokzatos szellő himbálta volna meg. Inkey dermedten hőkölt hátra.

— Hallatlan! Ennyi nyomorúság! — mormolta félhangosan.

A rongytömeg azonban nem adott többé életjelt magáról. Most kíváncsisággal eltelten, de undorodva Kornél közeledett felé. Azonban oldalról, hogy jobban szemügyre vehesse.

Elfonnyadt, messzibe révedt asszonyi arcot pillantott meg.

Tekintetével döbbenten tágult rá. A koldusasszony anyjára hasonlított. Csak elformátlanodtak a vonásai, s szemeiből mint-ha hiányzott volna a látás.

Szerette volna magát észrevéttetni. De a koldusnő érzéketlenül ült a helyén, s folyton egy irányba nézett. Nem tehetett

egyebet, minthogy közelebb lépjen és megszólítsa. De mi lessz akkor, ha a koldusasszony tényleg az anyja? Vállalhatja-e Inkeyék előtt, akik bizonyára utálkozva fordulnak el az emberoncostól? Mit is csináljon?

Inkeyék még mindig ott állottak a közelében. Kiváncsian figyelték kettőjüket. Vagy talán már indulni akartak. Akkor néki is menni kell. Legjobbna tartotta, ha egészen előre lép. Ugy, hogy a koldusnő tisztán láthassa. De ez a kísérlete is hatástalannak bizonyult. A szerencsétlen asszony valószínűleg elvesztette az eszt.

Inkey azonban már türelmetlenkedett.

— Jöjjön, Kornél! — s a többiekkel előre indult.

Kornél pár pillanatig még tétovázva állott ott. De mikor Inkeyné is megismételte a hívást, tehetetlenül s kétségekkel eltelten utánuk ballagott. A városba érve azonban már nem bírta tovább a bizonytalanságot, hanem okot hozván fel, elkéreckedett. S már futott vissza a beesteledett Kálvária felé. De a koldusnőt sehosem találta. Gallyat cipelő ember baktatott felé. Megállította s megkérdezte. Az sem találkozott vele. Eltűnt, mintahogy titokzatosan eltűnt az édesanyja is.

Mindszentek napján Kornél korán kelt fel. Elkérte a cseledtől a reggelijét, gyorsan felhőrpintette, s a katolikus templom előtti térre sietett, ahol sátras gyertyaöntők kínálgatták sokszínű, gyertyáikat. Itt elővette pénztárcáját, s novemberi zsebpénzén gyertyát vásárolt.

Este kísért Inkeyékkel a temető nézésre. Ott ismerősök társaságába keveredve, egyik temetőből a másikba látogattak. Kornél az egyik díszesebb sírkő körüli tolongásban hirtelen elvált. S gyertyával és gyufával megtömött zsebeit tapogatva, átvágott a kivilágított sírok sorfala között a sötétségben maradt temetőrészbe. Ott kidőltkeresztes, beomlott sírdombnál állott meg, s lehajolva, didergő ujjával mélyedést vájt a nedves földbe, hogy poharas stearin-világítót nyomkodjon belé s meggyújtja. Amint ezzel elkészült, apró gyertyákat kotorászott elő, s körültüzdelt a halottvirrasztó mécszet. Azután kezeit összekulcsolva, letérdelt, s lassan elkönyyesedő szemmel maga elé meredt. De nem tudott egyetlen imádságot sem elrebegni. Utána ujjabb, elhagyatott sírt keresett fel. Azt is kivilágította.

— Nesze neked is, te szegény! — mondotta félhangosan, beletűzve a földbe a gyertyákat. S ilyenkor elszoruló szívvel mindig koldus édesanyjára gondolt.

Igy haladt sirról-sirra. Az ötödiknél és hatodiknál állandóan könnyben uszott a szeme. A hetediknél már nem tudta meggyújtani a földbeszurt gyertyákat, hanem elfuló sirással borult az ismeretlen sirhantra.

Inkeyék sok keresés után aléltnak találták meg.

Nagybátyám

Kalangyának küldöm.

Amice! De régen így szólt hozzám
nagybátyám. Milyen is volt világa?
Egyszer órákhosszat nézegettem
kertünk lugasában, melyre ága
öreg körtefánknak daccal hajolt,
nagybátyám ur volt és hangja öblös,
nobile officium kedélye
gyakran így szólt hozzám: hallod öcskös.

Öcskös és amice! E két szóban
potom fölénygöggel kezelt engem.
Sebaj! Mint mondtam a kertlugasban
tikkadt nyárdélután elhevertem,
s ő is, de aludt. Az orr-csiklandó
legyek nem tisztelték tekintélyét.
Én is, mint légy rajta kószálgattam,
az öcskös ime nem tudta helyét.

Néztem zsiros ajkát, behunyt szemét,
torka a nyitott szán át kását fujt.
Kamasz voltam, a meggömbölyödött
hasán tréfálkodó kedvem megbujt.
A lugas ajtaján a láthatárt
ígérte a távol, ami szép tett,
s kujonkodó kedvem a nagybátyám
alvó tekintélye ellen vétett.

Szememmel letéptem a gombokat
szürke ruhájáról, bő nadrágját
lehuztam, majd ingét, meztelenül
látta-e bárki is a nagybátyját?
Furcsa test volt, rest s alakatlan,
elrajzolt alkotás, meghalt forma.
Mily szőrös a melle! Csapott válla!
Azt mondták kedvese egy komorna.

No ha az, dicsérjék jó izlését
pogány istenek, kiket nem ismerek.
Hirtelen felébredt, A nagybátyám
amicet mondott, s a szemtelenek,
a legyek elszálltak vig orráról,
magam meg lassan feltápáskodtam.
kezemben kormos üveg s azon át
kacagó szemem a napba dobtam.

(Cleveland. Ohio)

Reményi József

A nemzeti szocialista világszemlélet és a katolikus egyház

Irta: Grossinger Károly

Hitler Adolf új politikai programot adott a német nemzetnek, Rosenberg Alfréd a nemzeti szocialista párt bölcselője és kulturális tanácsadója, a „Völkischer Beobachter“ egykori főszerkesztője pedig a párt spirituális céljait és programját vette meg.

Rosenberg Alfréd munkáiban és beszédeiben kristályosodik ki Németország új urainak bölcsellete, kulturális és vallási világszemlélete.

A Rosenberg horogkeresztes világnézetének tanulmányozása tehát azonnal rávilágít azon a vallási és kulturharc legmélyebb indító okaira, amelyet a III. Birodalom a katolikus egyház ellen folytat de magyarázatul szolgál mindazon események valóságos megértéséhez is, amelyek ma Németországban a katolikusok és a nemzeti szocialista párt között lejátszódnak.

Ez a vallási forradalom — amelynek egyes mozzanatairól a lapok szinte naponta irnak — az európai kultúra jövő fejlődése szempontjából igen nagy horderejű és jelentőségében talán csak a reformációval hasonlítható össze.

A németországi katolikusellenes áramlat spiritusz rektora sokáig el akarta hitetni a világ közvéleményével akciójának magánjellegét (lásd *Mythos des XX. Jahrhunderts*, bev. 22. oldal), de ez a törekvése nem sikerült, mert ma már az egész világon köztudomású, hogy az a világszemlélet, amely Rosenberg Alfréd munkáiból, de különösen a „*Mythos des XX. Jahrhunderts*“ című könyvéből kiáramlik, nem csupán Rosenberg meggyőződése, hanem magának a Führernek és a nemzeti szocialista párt vezetésének eszmei programját és világszemléletét képezi.

Az a leplezetlen támogatás, amelyben a német birodalmi vallás- és közoktatásügyi hatóságok a *Mythos des XX. Jahrhunderts* című könyvet részesítették és az a tény, hogy magát a szerzőt a londoni diplomáciai szolgálatból hazarendelvény, a német ifjuság legfőbb nevelőjévé és az N. S. D. A. P. kulturális vezérévé léptették elő, félre nem magyarázható jele annak, hogy az uralkodó párt magát a Rosenberg bölcséletével azonosította s azt sajátjának tekinti. Ezt bizonyítja Mr. Strasser Ottó, a nemzeti szocialista párt egyik alapítója is „*Ministersessel oder Revolution*“ című könyvének 13. oldalán,

ahol szószerint idézi Hitler Adolf-fal folytatott beszélgetését. Ezek szerint Hitler a „Mythos des XX Jahrhunderts“-ról úgy nyilatkozott, hogy az a „legnagyoszerűbb alkotás a maga nemében és felülmúlja H. St. Chamberlain „Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts“ című munkáját is.

A római Congregatio Sancta Officii 1934 február 14-én indexre helyezte Rosenberg Alfréd összes munkáit és az indokolásban kimondotta, hogy azok a „katolikus egyház összes dogmáit, de magának a kereszténységnek alapjait is támadják, elvetik s lebecsülik.“

A Szentszék sokáig várt ezen állásfoglalásával, de azután annál világosabban megmutatta, mily óriási s áthidalhatatlan szakadék tátong a katolicizmus és a nemzeti szocialista faji ideológiák között.

Róma e döntésével élesen szembehelyezkedett a német forradalom vulkánjából feltörni készülő új világeszmével s ezzel egyidejűleg a német katolikusok lelkében megindult feltartóztatathatatlannul a lelkiismereti szakadásnak folyamata, a belső harc a katolikus hit és az ösztönös faji érzés között, amelyet Rosenberg és társai a vallási meggyőződés magasságába akartak emelni.

Két hatalmas erő csapott tehát össze a német lelkek tengerén, mondhatnánk, majdnem az egész európai kultúra uralmáért s ezen harc hullámai áterjedtek mindenhova, ahol németek és katolikusok élnek, sőt olyan nemzethez is, amelyekben megvolt az adottság a német faji ideák átplántálására.

A világ közvéleménye feszült figyelemmel kíséri a német katolicizmus hősi küzdelmét, annál is inkább, mert ez a küzdelem ma már messze kinőtt a német ügy kereteiből.

A német forradalom hevétől tulfutott lelkekben örökérvényű igazságok küzdenek új világeszmékkel, amely igazságoknak győzelme fajokon és nemzeteken innen s túl, immár nem német belügy többé, hanem az egész világ problémájává tornyosodott.

E rövid tanulmánynak nem célja, hogy állást foglaljon ebben a harcban, sem az, hogy vitába bocsátkozzon a német faji világnézet megállapításaival, csupán arra szorítkozik, hogy plasztikusan kiemelje a Rosenberg bölcsleletből azokat a gondolatokat, amelyek ennek az új szellemi programnak alapjait és kiindulásait képezik s hogy tárgyilagosan megkísérelje kimutatni a nacionálszocialista világnézetnek azon mozgóerőt, amelynek a katolicizmus elleni harcot táplálják.

Minden vallás alapproblémájánál, a természetfölötti Isten kérdésénél is, már nagy távolságra kerül Rosenberg a katolikus felfogástól. „Das Verbrechen der Freimaurerei“

című könyvének 175. oldalán a következőket írja: „Azt mondják: Isten teremtette az embert saját képére és hasonlatosságára, pedig ellenkezőleg az ember teremtette meg istenét saját lényé szerint.”

A „Mythos des XX Jahrhunderts“ 438. oldalán Rosenberg arra az álláspontra helyezkedik, hogy „... az Istenség fogalma az ember által formáltatott.”

Egyébként az Isten problémája a rosenbergi bölcseletben látszólag csak másodrangú fontossággal bír és legfontosabb feladatának tekinti az új nemzeti szocialista vallás vér-dogmáját, „az északi vér mythosát“ megteremteni. Az „északi vér mythosza“ Rosenberg evangéliumának alapja, alfája és omega, és ebből kiindulva keresi a nemzeti szocialista faji történetkutatás is a világesemények magyarázatát és értelmét.

Azzal a katolikus felfogással ellentétben, hogy Isten mindennek mértéke és mérőléce, Rosenberg a következőket írja (lásd Mythos 655. oldal): „Demgegenüber erklärt die neugeborene Weltanschauung unserer Zeit: die rassengebundene Volksseele ist das Mass aller unserer Gedanken, Willensensucht und Handlungen und der letzte Masstab unserer Werte.“ „Ezzel szemben azt hirdeti a mi ujonszületett világnézetünk: a fajhoz kötött néplécek a mértéke minden cselekedetünknek, akaratunknak, vágyainknak s az utolsó mérőléce a mi értékünknek.”

Rosenberg azt hiszi, hogy az új vér-dogma a „római teokráciát“ örökre meg fogja semmisíteni. A Mythos des XX Jahrhunderts 111. oldalán végre tisztán felrajzolódik az új evangélium célja:

„Ma megszületik egy új hit — hangzik a bejelentés — a vér mithosza, annak a hite, hogy a vér és a faj az emberben az, ami isteni. Tiszta meggyőződésünk és hitünk szerint az északi vér az a bizonyos misztérium, amely a régi szentségeket pótolta és legyőzte.“ („Heute erwacht aber ein neuer Glaube: der Mythos des Blutes, der Glaube mit dem Blute auch das göttliche Wesen des Menschen überhaupt zu verteidigen. Der im hellsten Wissen verkörperte Glaube dass das nordische Blut jenes Mysterium darstellt, welches die alten Sakramente ersetzt und überwunden hat.“)

E nemzeti szocialista vér-dogma az alapja tehát a rosenbergi életfelfogásnak s egyszersmind ősforrása mindazon hitnek és tanoknak, amely a nemzeti szocializmust a katolicizmustól elválasztja.

A német faji világszemlélet tisztán látja, hogy új vér-dogmája súlyos belső konfliktusok szülője az északi népek lelkében, de álláspontja kérelhetetlen. A Mythos des XX Jahrhunderts 114. oldalán ez áll: „Minden kompromisszum a mi világnézetünk és egyéb felfogás között már eleve magában rejt az összeomlás magját.”

A nemzeti szocialista vérvallás értelmében mindenkinek

teljesen függetleníteni kell magát minden „templomi és dogmatikus kötöttségtől.”

„Religion hat nur Himmelsreich mit uns zu tun“ (a vallásnak csak mennyországhoz van köze) — hangzik a Mythos 131. oldalán és a vallásfelekezetek Rosenberg szerint „csupán megváltoztatható eszközök lehetnek a nemzeti szocialista életfelfogás szolgálatában.” („Wandelbare Mittel im Dienste des nationalsozialistischen Lebensgefühls.”)

Ezen álláspont még jellemzőbben jut kifejezésre a következő sorokban (lásd Mythos 595. old.): „A vallások eddig csak is sablonok voltak, amelyek törvényeiket a népek életének élő igazi törvényszerűségeire rá akarták kényszeríteni s innen erednek az összes küzdelmek. E küzdelmek addig fognak tartani, amíg vagy a néplélek erői meg nem semmisülnek vagy amíg a faji életerők nem diadalmaskodnak végleg a vallásokon. („Konfessionen sind bisher Schablonen gewesen, die ihr So sein dem lebendigen Dasein den Völkern aufzuprägen bemüht waren. Daher die seelischen Kämpfe. Diese werden nicht früher aufhören, als bis die Völker als Bewusstseinwerte verschwinden, oder bis das völkische Dasein seine Lebensgesetze den Kirchen aufgezungen hat.”)

A nemzeti szocialista világnézetnek felfogása a kereszténységről is teljesen a faji szubjektivizmusból táplálkozik. „Nem a kereszténységnek köszönhetik a germánok erkölcsi értékeiknek megszilárdulását, hanem a germán faji tulajdonságok voltak azok, amelyek a kereszténység maradandóságát biztosították” — írja Rosenberg. („... dass nicht das Christentum uns Gesittung gebracht hat, sondern dass das Christentum seine dauernden Werte dem germanischen Charakter zu verdanken hat.”)

Rosenberg Alfréd felfogása szerint háromféle keresztény eszme van:

a nemzeti szocialista bölcsélet megkülönböztet: 1. római, 2. német, 3. orosz-szláv keresztény eszmét — „a népek nemzeti és faji adottsága szerint.”

„Das Verbrechen der Freimaurerei” című könyvében a 161. oldalon Rosenberg tagadja, hogy a „római eszme” (római egyház) valóban keresztényi lenne és „An die Dunkelmänner unserer Zeit” című vitairatának „Die angebliche Einsetzung Petri” című fejezetében pedig azt akarja bizonyítani, hogy Péternek, az első római pápának semmi köze sem volt Krisztushoz. Ugyanezen fejezetben azt írja, hogy „az Anyaszentegyház nem a kereszténység, hanem a lelki élet guzsbakötésének és letörésének elvén épült fel ezen elv alázatosszolgáinak keresztény álarca alá rejtve.”

Rosenberg szerint Róma eddig csupán úgy tudta fenntartani hatalmát, hogy minden ellene indított támadást a hit elleni támadásnak minősített. (L. 153. oldal).

A nemzeti szocialista világszemlélet és a katolikus meggyőződés között egyik legfontosabb ütközőpont az ótestamentum kérdése. Hogy mily nagy fontosságot tulajdonít a nemzeti szocialista faji világnézet az ótestamentum irányában elfoglalt álláspontjának, nyilvánvalóvá válik Rosenberg következő soraiból:

„A mi állásfoglalásunk az ószövetség szelleméhez képezi a fordulópontját jövőnknek“, az ószövetséget pedig ezen világnézet a legvehemensbben támadja. („Hier in der Stellung zum Geiste des alten Testaments liegt der Angelpunkt der Gestaltung unserer Zukunft.“) (Lásd Das Verbr. der Freimaurerei“, 150. old.)

Rosenberg támadásának a Biblia ellen egyik vezérmotivuma a nemzeti szocialista világnézetlehez szorosan hozzátartozó antijudaizmus, mert Rosenberg — akárcsak Renan — a Bibliát a zsidó népszellem produktumának tartja és szívből gyűlöli és a római egyház lényegéhez tartozónak tekinti. „Rómában győzött az ószövetség zsidó istene“, írja és azonnal hozzáfog, hogy a Bibliát vallási, erkölcsi és történelmi szempontból diszkreditálja. „Az ótestamentum együgyű zsidó mesék gyűjteménye“ — írja „An die Dunkelmänner unserer Zeit“ című könyvének „Der Kampf um das alte Testament“ című fejezetében — sem morális, sem vallási alapja nincs s nem lehet az északi népek hitével összefüggésbe hozni.“

„A zsidók nem voltak egy Isten hívők, hanem törzsi isteneik voltak s Jehova a törzsi istenek között primus inter pares volt, mint a legerősebb törzs istene.“ „Jehova gyilkosságok, csalás, lopás ihletője volt, Ábrahám felhajtó, Jakob és József örökségcsaló, illetőleg közönséges zsidó gabonaügynökök voltak s nem lehetnek az északi népek eszményképei.“

Majd tovább azt írja Rosenberg, hogy blasphémiának tartja, hogy a katolikus egyház még mindig merészeli az ótestamentumot az északi népeknek előadatni.

A Biblia elleni nemzeti szocialista támadásokra Faulhaber Mihály bíboros, müncheni hercegérsek, a strassburgi és würzburgi egyetem teológiai fakultásának volt rektora válaszolt adventi beszédeiben, amelyeket „Zsidóság, kereszténység, germánosság“ címmel magyarul is kiadtak.

A bíboros beszédeiben hangsúlyozta, hogy az ótestamentum nem tekinthető a zsidó népszellem kivirágzásának, hanem az az isteni kinyilatkoztatás műve és az ószövetségi zsidó nép csupán az isteni kinyilatkoztatás hordozója volt Krisztus haláláig, amely után nem ismervén fel a Messiás jövetelét, elbocsátották a kinyilatkoztatás szolgálatából.“ Faulhaber hercegérsek a történelmi érvek tömegét vonultatja fel a Biblia elleni támadások leszerelésére és arra a konklúzióra jut, hogy a „Sion-hegyi kinyilatkoztatás még mindig morális, állami, csa-

ládi életünk egyetlen alapját képezi és hogy a Tizparancsolat az a gyertya, amely a világ végeztéig világítani fog.“

A másik nagy ellentét a nemzeti szocializmus és a katolicizmus között az egyház nemzetközi jellege, ami a nemzeti szocializmus hypernacionális világfelfogásával össze nem egyeztethető.

„Das Verbrechen der Freimaurerei“ című könyvének 55. oldalán a következőket olvashatjuk:

„Römischer Imperiumsgedanke, griechischer und ägyptischer Wahnkultus verbunden und gebunden durch den starren jüdischen Willen und die prinzipielle Intoleranz des alten Jehowa Geistes — das ist das Bild des vollendeten römischen Systems.“

„Dieses System wie es unverändert bis auf den heutigen Tag fortbesteht ist konsequent, gewaltig und es ist international.“

„Es verlangt von allen Völkern den selben Glauben, es verlangt geistige wie physische Unterwerfung. Es kennt nur eine Sprache, es missachtet alle anderen Mundarten, es predigt aus einem Buch. Das ist das römische Prinzip.“

„A tökéletes római rendszernek képe a római birodalom gondolatából és görög-egyiptomi babona-kultusból tevődik össze; összenőve és párosulva a szilárd zsidó akarattal és a régi Jehova-szellemnek elvi intoleranciájával.“

„Ez a szisztéma, amely a mai napig változatlanul fennáll, következetes, hatalmas és nemzetközi; minden néptől ugyanazon vallást, a szellemi és fizikai alávetést kívánja, egy nyelvet ismer csupán, az összes többit megveti és egy könyvből prédikál. Ez a római elv.“

Róma tehát Rosenberg szerint nem más, mint a zsidó szellem érvényesülése. (Lásd Das Verbrechen der Freimaurerei, 152. oldal.)

„A zsidó vallás a legnagyobb vallási türelmetlenséget hirdeti. Róma is! A zsidóság megköveztetést, megfojtást, forró fémnek a torokba való öntését írta elő azok számára, akiknek más volt a világnézetük, a római inkvizitorok pedig (akik között feltűnően sok volt a kikeresztelkedett zsidó) ugyanezt csinálták.“

„A talmud minden nemzsidó könyv elégetését kívánja, Róma a könyvek ezreit égettette el.“

„A különbség Róma és Juda között csupán az, hogy az egyik esetben egy faj törekedett a lélek leigázására, a másik esetben pedig ugyancsak e fajból származó elv nemzetközi alakban.“

(„Der Unterschied zwischen Rom und Juda ist nur der, dass es einmahl eine Rasse ist, die auf Geistesknechtung ausging, das andere mal ein dieser Rasse entlehntes Prinzip internationaler Art.“)

Azt, hogy a germánok az egyház által megkereszteltettek, Rosenberg akként magyarázza,

„... hogy Róma a zsidó elvet gondosan leplezte a jóhiszemű germánok előtt és csupán az emberszeretet és a tulvilág gondolatát domborította ki (lásd 152. oldal).“

A nemzeti szocialista történetkutatás szerint csakis így magyarázható, hogy a germánok alávetették magukat a római egyház dogmáinak. Azon kérdésre viszont, hogy a germánok, de általában a többi fajok katolikusai miért maradtak e „római zsidó idea“ szolgálatában továbbra is a történelem folyamán, Rosenberg a következőképpen válaszol (lásd Verbr. d. Fr. 152. o.):

„... und damit die Germanen und überhaupt die anderen Katholiken den inneren Zwiespalt römisch jüdische Idee und wirkliche Kristentum nicht merken wird für die gläubige Menge die Aufmerksamkeit durch prunkhafte Demonstrationen beschlagnahmt.“

(„És hogy a germánok, de általában a többi katolikusok is a belső ellentétet a római zsidó eszme és a valóságos kereszténység között ne vegyék észre, figyelmüket pompás demonstrációkkal elterelték.“)

A rosenbergi antikatólikus propagandában nagy szerepet játszik a „pozitív“ és „negatív“ kereszténység új fogalmainak, amely fogalmak már a nemzeti szocialista párt híres pártprogramjának 24. pontjában szerepelnek, lévén ott arról szó, hogy e párt a „pozitív kereszténység alapján áll.“

E „pozitív és negatív“ kereszténységről azonban csak Rosenberg munkáiban különösen a Mythos des XX Jahrhunderts-ben nyerünk bővebb felvilágosítást (lásd Myth. 202. oldal), ami röviden a következőképpen foglalható össze:

A rosenbergi „pozitív“ kereszténység az a kereszténység, amely Krisztus életéből csupán azon elemeket tekinti példának, amelyek az „északi nép lelkének megfelelnek.“

Általában megállapítható, hogy a nemzeti szocialista párt „pozitív kereszténységének“ fogalma rendkívül homályos és szemmelláthatólag csupán arra szolgál, hogy annál jobban ki-domboríthassa az u. n. „negatív“ kereszténység ismérveit, amely új fogalomnak éle ismét a katolikus egyház ellen van irányítva.

Eszerint a „negatív kereszténység csupán a krisztusi szenvedésekből és annak halálából merít az életre alkalmatlan, babonákra és meg nem történt csodákra van alapítva (Mythos 72. oldal).“ Rosenberg szerint a negatív kereszténység lényeges ismertetőjele „az etruszk ázsiai elképzeléshez fűződő papi uralkodás és boszorkányos örület.“ („...etrusko-asiatischen Vorstellung zurückgehende Priesterherrschaft und Hexenwahn.“) Szerinte ez nem más, mint egy „intellektualistisch zauberhaftes

Gebäude“ (intellektuális babonás építmény), amint ez a katolikus egyháznál megfigyelhető.

Rosenberg úgy véli, hogy a „pozitív“ és „negatív“ kereszténység már ösidők óta harcban áll egymással (Myth. 77. old.) és hogy ez a harc ma még elkeseredettebb, mint valaha volt, véleménye szerint „a negatív kereszténység az etruszk szíriai hagyományokra és absztrakt dogmákra támaszkodik, a pozitív kereszténység pedig megnyitja az északi vér erőit.“

Feltűnő és fontos a nemzeti szocialista világszemlélet megállapítása. A nemzeti szocializmus antikatólikus propagandáját, mint a „pozitív“ és „negatív“ kereszténység örök küzdelmének egy fázisát próbálja feltüntetni.

A „negatív kereszténység“ fogalmának antikatólikus propaganda iránya azonban el nem leplezhető formában kerül napvilágra a következő sorokból (Mythos 202. o.):

„A régi keletiszíriai zsidó vallás saját magát detronizálja, mivel dogmatikája az északi lélek törvényszerűségeinek nem felel meg és ezért összeütközésekhez vezet.“

„A mi egész állami és magánéletünk meg van fertőzve ettől a negatív kereszténységtől, de ma már beláttuk, hogy a római egyház negatív kereszténysége a mi lelkünknek nem felel meg és az északi faj erőinek útjába áll. Ezért pusztulnia kell, hogy utat engedjen a germán keresztény szellemnek. Ez a célja a mi törekvésünknek.“ (Lásd Mythos, 202. old.)

Nem kell különösebb vegyelemzést végeznünk annak megállapításához, hogy a rosenbergi u. n. „pozitív kereszténység“ lényegében semmi más, mint ugyancsak a faji világszemlélet „északi vér“ dogmájának egy másik formája, némi keresztényi hangulattal átitatva. A „negatív kereszténység“ vizsgálata pedig ismét az egyház és a zsidóság elleni harcnak és gyűlöletnek elemeit hozza napvilágra.

Jelen kis tanulmány keretein belül lehetetlen volt kitérni a rosenbergi vagy mondjuk inkább a nemzeti szocialista világszemlélet gondolatainak minden változatára és megállapításaira, de a fentebb felsorakoztatott idézetek összetömörített csoportja már elég bepillantást nyújt a nemzeti szocializmus és a katolicizmus küzdelmének hátterébe.

Egészen bizonyos, hogy e harcnak megvannak a maga német belpolitikai indokai, mivel a volt német katolikus cent-rumpárt szétrobbantott egységei még mindig nyugtalanítólag hatnak az uralkodó pártra. De kétségtelen, hogy a katolicizmus és a nemzeti szocializmus küzdelmének valóságos és mélyenfekvő oka e két világnézet ellentétes célkitűzésében nyeri valóságos magyarázatát.

Az egyetemes Anyaszentegyház, az anyagtól és testtől, létében független örök életű lélek egyenlőségét hirdeti a faji

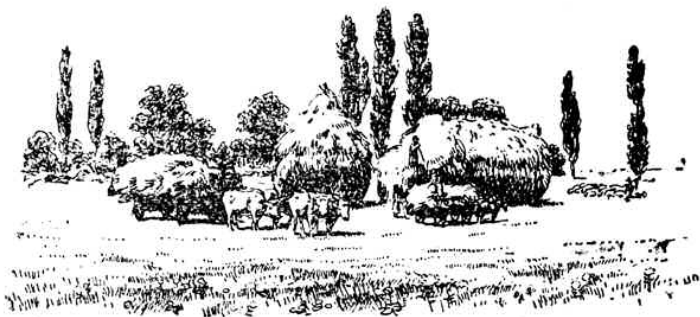
és nemzeti korlátok felett, az „Egy nyáj, egy pásztor” elvét követi. A fajvédő világszemlélet pedig, amely lényegében a fajok ősi harcának szellemi megnyilatkozása, azt vallja, hogy a lelket a test a fajiságon át meghatározza és a fajok testi és szellemi elkülönítését tüzi ki céljául.

E megállapításunk latbavetésével különös hangsúlyt nyernek Rosenberg Alfréd következő szavai:

„A politikai forradalom befejeződött Németországban, a szellemi harc azonban csak most kezdődik (lásd Schwarzwälder Volksfreund, 1934 február 22-iki számát).

E jóslat, amely a „filozófiai Führernek” egyik programbeszédében hangzott el, azóta már régen valóra vált. A harc a katolicizmus és a nemzeti szocializmus között fellángolt s önkéntelenül tollunkra adódnak Arany János sorai: „Repül a nehéz kő, ki tudja, hol áll meg?”

Ki tudja, hol áll meg s kit hogy talál meg?

Diáklegenda

Irta Adorján András

Bródba befutott a beográdi gyors. Hangos lett az egész állomás, hordárok, rikkancsok kiabáltak, utasok özönlöttek ki a perrenra.

Szemben a másik oldalon, a boszniai keskenyvágányu vonatot állomásán szintén vonat érkezett.

Éjfél lehetett. Levélhullató őszben bandukolt már az idő fáradt szekere. Az eső kiméletlenül verte az állomásépület termésköves falát s a hordárok szitkozódtak a kevés borra való miatt. Sűrű sötétség nyomta a tájat, csak az állomás apró, pisálkoló lámpái fénylettek kíváncsiskodón.

A boszniai vonatból egy fiatal lány lépett ki. Egyszerű sötétkéruha volt rajta, francia sapkája alól fekete szempár névelt s kezében két hatalmas bőrönddel tanácstalanul állott. Hordárt hiába hívott, mindnek akadt dolga. Szinte segélykérően nézett körül.

A beográdi gyorsból egy fiú nézett ki csodálkozó, tágra nyílt szemekkel. Tizennyolc-tizenkilenc éves lehetett. Magas termetűnek látszott, mert erősen meghajolt, ahogy az ablakban állt. Mikor észrevette a lányt, hirtelen eltűnt az ablakból, a kocsiából kiugrott s nevetve kapta kezébe a csomagokat. Játékszerként dobta fel mindkettőt a gyorsba.

A lány csak állt, olyan hirtelen történt minden, hogy szóhoz sem juthatott. A fiú aztán a lány elé lépett és bemutatkozott: Pusztay Béla vagyok Akácfaúvárról. A lány halkán felelt: Mila Mitrovics. Pár perc múlva indult tovább a gyors.

S reggel hatkor Pusztay Béla Akácfaúvárról Zagrebba érkezett.

Béla elé egészen új világ tárult. Furcsa volt nagyon az egyetemi élet. Most vette először igazán észre, milyen sok különbség van ember és ember között.

Szeretett volna sok kollégájával beszélni, de ha közelükbe ért, mindig visszafordult. Szerb, magyar, német, olasz, lengyel, bolgár, cseh és más különféle szavak keringtek a levegőben s ő, aki csak magyarul tudott, mindig elszégyelte magát.

Joghallgató lett. Először eljárt az előadásokra, de aztán belátta, hogy többet ér, ha tanul, hiszen a szerb nyelvet sem tudja. De tanulni mégsem birt.

Milára gondolt állandóan. Mióta megérkeztek azon a ködös, őszi reggelen s a Zrinyevácon elváltak, nem találkoztak.

Pár percnyi tanulás után rendszerint hóna alá csapta könyvét, sétált az Ilicán, Tuskánácán vagy Zrinjevácon, de a lányt sehol sem látta. Már-már azt is hitte, hogy talán másik egyetemi városba ment. Egy délután éppen helyet foglalt az egyetemi könyvtárban, mikor észrevette, hogy a szemközti asztalnál Mila ül. Hatalmas anatómiai atlasz feküdt előtte, jóformán ki sem látszott belőle s fel sem nézett, mintha semmi sem érdekelné, ami nincs a könyvben. Béla is kinyitotta könyvét. De lopva mindig fel-fel nézett. Nagyon unalmas volt a római jog. Szeretett volna Milával beszélni, hallani a hangját és talán simogatni szép fehér kezét. Hogy mit akar a lánynak mondani, azt maga sem tudta, de érezte, hogy beszélni fog vele.

Négy óra felé végre Mila összeszedte könyveit, kicsit rendezte fekete haját s anélkül, hogy valakire is nézett volna, megindult a kijárat felé. Béla még pár percig várt, aztán ő is otthagya a könyvtárt.

Az egyetem előtti téren, a Mestrovics-szobor mellett érte utól a lányt. Köszönt.

S észre sem vették, hogy elmentek az egyetem előtt. Pedig nem is beszélgettek. S egyszerre már a felsővárosban voltak. Ott jártak a Dverce körül, melyen kőtábla hirdeti, hogy ott lakott Hunyadi Mátyás, mikor a zagrebi országgyűlésre lejött Pest-Budáról. Aztán megálltak a Kamenita vrata előtti ol-tárnál, melyet még a középkorban emeltek a hithű zagrebiak annak emlékére, hogy egy nagy földrengéstől megmenekültek s ahol azóta állandóan gyertyák égnek.

Végre Mila törte meg a csendet:

— Magának nincs honvágya, Béla? — s feleletet sem várva mesélni kezdett odahagyott fenyvesekről, magas sziklák közt rohanó hegyi patakokról, ahol csupa ismerős emberek laknak, ismerős hangon köszöntik az embert s ahol a napot csak korán délután lehet látni, mert aztán erdőkkel diszitett égbenyuló hegyek mögé bukik, vörösre festve az egész láthatárt. Mesélt a plitvicai tavakról, ahol minden olyan szép, olyan fenséges, hogy az ember beszélni sem tud, csak leborul, mint egy hatalmas templomban és imádkozik.

Béla úgy érezte, mintha valaki simogatná a lelkét. Kimondhatatlan melegség járta át s szóltanul úgy itta magába a lány őszinte, szívből jövő szavait, mint a bácskai fekete föld a májusi esőt. Mert úgy érezte, hogy Milának igaza van. Ő is csalódott a nagyvárosban.

Nálunk nincsenek hegyek, fenyvesek, válaszolta hosszú szünet után. Nálunk csak beláthatatlan mezők vannak, télen farkasordító hideg, tavasszal meg ősszel sár és pocsolya, nyáron pedig porfellegek az egész határban. S mégis ott van az én igazi életem. Ott, valahol az Alföldön, a szőke Tisza mellett, ahol tavaszkor zöldbeborulnak a gömbakáccal csipkézett szé-

les uccák és nyáron cséplőgépek egyenletes bugása adja az élet legszebb muzsikáját. Gyorsvonat arra nem jár, autó is ritkán és a fejünk felett repülőgépek sem zugnak. De Péter-Pál napja után a vadgesztenyefákkal szegélyezett rakpart mellett uszályok sorakoznak, hogy éhes torkukba izmosvállu emberek öntsék a pipacos, kisárgult rónák minden évben megújuló kínját: a kenyérnek valót. Igenis, nálunk legszebb az élet, ahol buzakalászos közé bukik le esténként a Nap. A Tiszán halászcsonakok csillognak s a hullámok nevetve verik vissza az égen táncoló ezernyi csillagot. Mila szinte csodálva hallgatta a fiu kitörését. Lassankint kiértek a városból. Fenn álltak a hegyen. Beesteledett. Alattuk, mint ezerfényű ismeretlen szörnyeteg nyújtózkodott a város. Mila összerázkódott. Lehet, hogy fázott. Vagy félt is talán. Közelebb húzódott a fiuhoz. Tizenkilencévesek voltak. Diákok. Nem szóltak semmit, csak csendben megcsókolták egymást.

A székesegyházban éppen megkondult az öreg harang. Hat óra volt. Ging-galang, ging-galang, muzsikálta a fülükbe, nem szerbül, nem is magyarul, de talán ez volt a legszebb harangszó amit életükben hallottak.

Ettől a naptól kezdve mindennap találkoztak. Béla lassanként már egészen jól beszélt szerbül, előadásra is járt. De a tanulással nem sokat törődött. Esténként moziba, színházba vagy kávéházba jártak. Késő őszen tavaszt küldött hozzájuk a mosolygó Isten.

Igy jött el a karácsony. Mila nem mehetett haza a kollokviumok miatt. Béla is maradt. Pedig otthonról jöttek a sürgető levelek. Karácsony ünnepét eddig mindig együtt töltötte a Pusztay-család.

Az éjféli misére mégis elment Béla. Egyedül. Mila nem mehetett el. Megmagyarázta Bélának, hogy ő görögkeleti, otthon szigorúan vallásos szellemben nevelkedett és még sohasem volt katolikus templomban.

Mikor megszólalt az orgona, Béla behunyta a szemét s úgy képzelte, odahaza van. A tágas előszoba egyik sarkában van felállítva a nagy mennyezetig érő fehér karácsonyfa, a villanyt eloltják s csak a csillagszóró rudacsákák világítják meg a szobát. A fa alatt kőből készített és sárgára festett báránycsoporsós állanak, egy cserépben friss, zöld buza s mindennek olyan titokzatos, ünnepélyes képe van, mint régi, elfeledt gyermekmeséknek.

Szinte fájt neki, mikor vége lett a szertartásnak. Ekkor érezte először, hogy valami itt nincsen rendben. Ekkor érezte először, hogy vannak korlátok, melyeket évszázadok, évezredek építettek fel s azokat lerombolni, mellettük vakon elmenni nem lehet, itt vannak, lépten-nyomon ágaskodnak, kajánul nevetnek, fájnak. S hogy ezek a korlátok azért vannak-e, mert Mila szerb és görögkeleti, ő meg magyar és katolikus, vagy

hogy a lány hegyek, fenyvesek között nőtt fel, ő pedig a Tiszaparton gyügyögte először: édesanyám, azt maga sem tudta. Csak érezte, hogy ólomsúlyként nehezedik rá az otthoni világ képe, fulladozik, valami fáj odabenn, kimondhatatlanul fáj. Eszébe jutott, hogy már magyarul is régen beszélt. Ujságot se olvasott.

Most egyszerre mindent furcsának talált. Elhatározta, hogy Milát magyarra fogja tanítani és megismerteti vele otthoni életét, bánatát, örömét.

Másnap rögtön levelet irt egyik barátjának haza Akácfalvára, hogy a karácsonyi szünet után hozza el a hegedűjét. Megakarta Milának mutatni azt is, milyen szép a magyar nóta. De a tanítás sehogysen ment. Mila egész nap az egyetemen dolgozott s este fáradtan, semmiképpen nem mentek fejébe az idegen hangzású magyar szavak. Szépen zongorázott, de a magyar nótát nem tudta megérteni.

Pedig szeretett volna megtenni mindent Béla kedvéért. A fiu ezt látta és még jobban elszomorodott. Abbahagyták a tanulást.

A honvágy is pusztított már Béla szívében, meg lelkiismeretfurdulást is érzett, hogy nem tanul semmit a közelgő vizsgára.

Igy multak hetek, hónapok, Minden szabad percüket együtt töltötték.

Kitavaszkodott. Talán sohasem olyan szép a május, mint mikor az ember tizenkilencéves és szerelmes.

Pünkösöd táján Bélának Akácfalváról egy barátja érkezett. Valami hivatalos ügyben jött. Egészen váratlanul. Ahogy megérkezett, Béla rögtön felszaladt Mila lakására s egy cédulát hagyott hátra, hogy majd estére jön csak el érte, mert vendége érkezett.

Már jól esett neki egy-két friss, hazai hirt hallani. Szinte irigyelte az otthoniakat, hogy már fürdenek s esténként a Nép körbe járnak. Barátja is nagyon hívta haza, otthon már nagyon várják, tegye le a vizsgát, siessen.

Este Milával együtt hármasan elmentek az Astoria kávéházba, ahol magyar cigányok muzsikáltak. Béla volt a tolmács Mila és barátja között. Jöttek a literék egymásután s egész bácskai mulatozás kerekedett. Éjfél után csak magyarul folyt a beszéd. Mila úgy ült az asztalnál, mint egy ijedt, félős kis madár, nem értett egy szót sem az egész beszédből. Rájött, hogy a felesleges idegen szerepét játssza, felkelt az asztaltól és kifelé indult.

Béla ösztönszerűen érezte, hogy a lányt tartóztatni kelene hiszen csak a hívást várja, szeretne ő is itt maradni.

Már erősen boros volt s ahogy felkelt az asztaltól, hogy

szóljon a lánynak, ingadozó léptekkel a cigányokig ért, mikor azok rákezdtek:

Nagy a feje, busuljon a ló
egy kislányért busulni nem jó
gombház sejt, ha leszakad
egy helyébe száz is akad!.....

Maga sem tudta mit csinál. Megtorpant a cigányok előtt, a mellette levő asztalról felkapott egy poharat s a sarokba vágta. A pohár nagy durranással százfelé repült. Aztán a cigányokkal együtt énekelte tovább a nótát. De egy tapodtat sem mozdult. Két lábát szétvetette, haja homlokára hullott s fiatal szemében ott csillogott a magyar átok: a bor. Mila csak állt az ajtóban, kis francia sapkáját ügyetlenül forgatta kezében s nagy, fekete szemébe könnyek tódultak. Aztán mikor látta, hogy senki sem hívja, halkan betette az ajtót.

A székesegyházban éppen megkondukt az öreg harang. Ging-galang, ging-galang muzsikálta, de mintha kicsit szomorú lett volna a hangja.

Másnap Béla rettenetes fejfájással ébredt. Homályosan emlékezett az éjjeli eseményekre. Szerette volna ütni-vern magát, hiszen úgy érezte Milát jobban szereti, mint valaha. Sietve kapkodta magára ruháit s felrohant Mila lakására. Nem találta otthon. Háziaszonya azt mondta, hogy elutazott. Talán haza, vagy máshová. Neki sem árulta el.

Napokon keresztül, mint őrült járkált az uccákon, tereken. Hiába kereste Milát.

Most kezdte érteni öreg barátját, a szemüveges Halmos tanár urat. Eszébe jutott a multévi érettségi bankett, mikor Halmos tanár a nagy vigság közben is szeméit törülgette. Akkor azt hite, hogy valami beleesett. De most már tudta, hogy őt és a többieket sajnálta. S most érezte igazán miért huzódott össze akkor este a szíve, mikor arra gondolt, hogy őszre majd Péter bácsi, az iskolaszolga nem neki nyitja ki pont nyolc órakor a gimnázium nehéz tölgyfakapuját s hogy nem lesz többé tízperc, lukasóra s ezer más apró diákköröm.

Elhatározta, hogy tanulni fog. Még másfél hónapja volt. Szobájából ki sem mozdult jóformán és június végén levizgázott.

Kicsit szomorúan ment ki az állomásra.

Milát nem látta többé.

Bródba befutott a zagrebi gyors. Hangos lett az egész állomás, hordárok, rikkancsok kiabáltak, utasok özlöltek ki a perronra.

Szemben a másik oldalon, a boszniai keskenyvágányu vonat állomásán indulásra készen pöffögött egy vonat.

Éjfél lehetet. Gyönyörű nyári este volt.

A zagrebi gyors első kocsijából fiatal lány lépett ki. Egyszerű sötét ruha volt rajta, francia sapkája alól fekete szempár szomorkodott elő.

A vonat utolsó kupéjából a fiu nézett ki tágranyilt szemekkel. Mikor észrevette a lányt, hirtelen eltűnt az ablakból. Le akart ugrani, de a kalauz nem engedte, mert éppen indult a vonat. A vonatvezető sipja élesen hasította át a levegőt. Ebben a pillanatban a lány is visszafordult. Tekintete végigszaladt a vonaton, mintha keresett volna valakit..... S reggel hatkor Pusztay Béla Zagrebból Akácfalvára érkezett.

Névtelen szonett

Haldoklik a táj: vigasztalan díszét,
Betegsárga és lázsrőt kaftánját
Örök törvények öklei cibálják
S ködösszél kóbor zugással tépi szét...

Nincs tetőm, búzám, sem vágyam, sem borom.
De a tél elé boldogan lépdelek;
Mint ha a holdat az álmodó gyerek
Lapdaként látja szállni szűz ormokon.

A kincsem: nézem, hogy tapad feketén
A tájra a mord mulás, és hallgatom,
Hogy horzsolják holt ujjukkal ablakom.

A levelek. S míg tor nyarga jegenyén
Koncsorog az ősz: gyámóttan szavakban
Sírok csak sírok árván, szakadatlan...

Dudás Kálmán

Kocsis Péter aratása

Írta: Illés Sándor

A nap lassan elbujt a sárgalombu, beteges bácskai akácok mögé.

De a cséplőgépek tompán zugó fordulatszámait a lehellet-szerű alkonyati szellő szétteringette a sárgás álomban szunynyadó tarlók fölött, a haragoszöld kukorica táblák között és a messzi dalok ünnepélyes foszlányait beleszötte a fák meg-rezdülő, poros levélrengetegébe.

Az öreg kocsis Péter kint ül a tornác előtt és nézi a messzi utak meredező fáinak alkonyatbavesző vonalait. A távoli dalok foszlányos melódiáit már nem hallja, de az asztagbahordott buzakévék édeskésen fanyar illatát orrába hajtotta a szellő.

Csodálatosan meleg fények folynak szét szemében. Pár szál selymesen lágy haja össze van kuszálva és lényén borzongásszerű áhitat ömlik szét. A cséplőgépek sejtésszerűen zümmögő lármája beszövi lelkét, felpezsdíti lusta vérét és apró, ünnepi lobogókkal disziti halvány kedvét, ami ott futkosik deres bajusza alatt és kiszögellő homlokcsontjának süppedő árnyalatában...

Elfelejtett, poros cséplési nóták zugnak fel benne. Szélütött testének ernyedtt izmaiban megfeszül valami. És nem tudni mi okozza, talán a messzi gépek taktusos zugása, talán a csodálatos juliusi éjszaka illatos és csillagos balzsama, de vértelen ajka hangnélküli nótás dudolásra mozdul.

Aztán megrettenve tekint szét, savószínű két szemével. A fia ott kalapálja a kaszát a hambár mögött, a menyegedig a konyhában pucolja a lámpáscilindert. Egyre mereszgeti eres, vékony nyakát, de senkisémmel figyel felé. Talán nem is dudolt, talán az ajkai sem moztak, nem néznek erre.

Reggelente kiteszik a tornác elé és egész nap nem törődnek vele. Már két éve, hogy megütötte a guta, azóta ilyen tehetetlen magával. Egész nap ott ül a nagy eperfa alatt, vékony nyakát behuzza aszott vállai közé, bajusza szétmeredt és rancos, hamuszínű arca beteges ólomsággal mered maga elé.

Már két éve, hogy tehetetlenül nézi az aratást, nem tud mozdulni, csak tekinget maga körül bárgyu csodálkozással, mint magárahagyott gyerek.

De az idén már nem bírta ki. Mikor a buzát vágták feltá-páskodott, kiment az aratókhoz és nézte mint vágják a ren-

det. Mikor már az utolja felé jártak, leintette őket aszott, csontos kezével.

— Ezt a keveset ne vágjátok le... Még köll hanni, hagy ájjon még talpon, mert nem egész érett!...

Pedig érett volt már a buza, nagyon is érett volt; a sárgás, telt kalászok szeliden hajtották le fejüket az áldott humusz felé. De Kocsis Péter bácsi csak makacskodott. Nem érett még... ne vágjátok!...

Meghagyták... Állva hagyták azt a kevéske rendet, talpon maradt egypár négyszögöl, a javából. A többit behordták és széles asztagba rakták a házmögött, az akácok alatt.

Kocsis Péter bácsi naponta megnézte a megmaradt buzát. Naponta megnézte, megsimogatta ernyedt kezével, megcirógatta, mint pufók unokák arcát szokták a nagyapók. Szeliden és puhán ölelte össze a kalászokat, ringatta őket, mint messzi tájokról jövő alkonyati szellő.

Pár négyszögöl volt csak, aranyosan sárga kalászok, aszalodott buzaszemek, a tanya mögött...

És a fia most a kaszát kalapálja. Mintha öreg szívét verték volna ezek a tompa zuhanások... Kipp, kopp, kipp... tak... takk...

Nagyon fájt neki ez a kalapálás, torkában érezte keserű sajgását és alig tudott levegőhöz jutni.

-- Kipp, kopp, kipp....

Messzi kutyák vonítottak és autó zugott az országuton. Nyugatról még halvány világosság szűrődött, vöröses és lilás csikok, az ég alján lustálkodó pár felhőrongy csipkés szélein... A konyhában vacsorához tálaltak.

Egy darabig szótlanul kanalzták a levest, az öreg Kocsis Péter arcát szomorkásan világította meg a sárga lámpafény. De a szemében is volt valami különös és fátyolos homályosság, valami előérzet vagy félelem foszladozó árnyalata. Sokáig hallgattak. Végre a fia megszólalt...

— Holnap a szomszédba gyün a gép... ha ott elvégez, mink is elcsépelhetünk...

Egyszerűen mondta, minden árnyalat nélkül, hangsúlytalanul, de az öreg Kocsist mellbevágták ezek a szavak. Érezte mint szorul el a szíve, nagyon fájt neki valami, pupilláit feszegette és ereit duzzasztotta. Mintha feneketlen mélységbe zuhanna, zugott fülében a levegő, gyomrát émelyítette és öregesen rezgő kezében egy pillanatra megállt a kanál. Ijedt szemeit félenken emelte fiára. Istenem, milyen ismeretlen arc, milyen idegen a hangja és csak egyes foszlányait hallotta a kimondott szavaknak.

És az beszélt tovább.

— ...holnap hajnalban levágom azt a kevés buzát is... Meleg izzadság öntötte el testét. Lélegzete hörgött és si-

polt. Egy darabig hallotta még a fia hangját, elkapott egyes mondatfoslányokat, de már nem látta a beszélőt. Csak a lámpa koválygott körötte és az a pár éjjeli lepke, amit a halvány világosság ejtett rabul. Próbált egyet-kettőt lélegzeni, megpróbálta kinyitni az ajkát, akart valamit szólni, de nem jött hang a torkából. Erőlködött, szemei kidülledtek, majd végigesett a földön.

A lámpát már régen eloltották, de ő úgy feküdt ott a csikos párnákon, mint élettelen tárgy. A nyitott ablakszárnyakon hűvös illatok ömlöttek a szobába. A tarlokon tücsök ciripelt, valahol, nagyon mesze kocsi szaladt, a kerekek zökkenését füleléhez hordta a szellő. A szomszédban zugott a cséplőgép, egészen tisztán hallotta az elevátor láncának csikorgását, a dugattyúk ütemes és szuszogó ritmusát és a kerekek morajlásszerű lendületét.

A szomszédban csépnélnek, holnap pedig hozzájuk jön a gép. És a fia holnap le akarja vágni a buzát. Azt a kis buzát, ott a házmögött, amit ő nem engedett learatni, mert ő akarta levágni. De a kasza már ki is van kalapálva, ott függ a hámbár mögött. Mire idejön a gép már nem lesz buza.

Csendes bánat borongott lelkén. Ráfeküdt a kívülről beömlő esti illat és az feltüzeltelte véré. Istenem, teremtőm, csak még egyszer arathatna. Csak még egyszer markolhatná a kasza nyelét, vágná a zizzenő kalászkok milliónyi hadát és nó tázhatna vidám aratókkal naplemente után.

Ezek a csendes képzelődések nyugtalanították. Homlokán kiduzzadtak az erek, inai megfeszültek mint az íj, ki-kihagyó szíve vadabbul kezdett verni: ha ő még egyszer arathatna. Villogó kaszával, lobogó ingujjal, jókedvvel és fiatalon. Istenem, hányszor is markolták ezek a tenyerek a kaszanyelét, mert minden nyáron Kocsis Péter volt az első kaszás, még a nála husz évvel fiatalabbak is lemaradtak mögötte. És most?...

Haragos és vörös düh öntötte el. Mit most!?... Hát nem ember-e ő még most is? Hisz még dobog a szíve, mozog a karja és, hát istenem, erő is lehet benne.

Féktelen öröm kezdett elhatalmasodni rajta. Hátha, hátha!??...

Hirtelen elhatározással mászott le az ágyról. Kezével a kaszavágáshoz hasonló mozdulatot tett, majd összegörnyedve kezdett el hallgatózni...

Fia és a menyé mély lélegzéssel aludtak a szomszéd-szobában.

Kocsis Péter bácsi lábujhegyre ereszkedett és odasompolygott az ajtó mögött álló almárjomhoz és óvatos kezekkel nyitotta ki a fiókot. Orrát megcsapta a fehéreneműk tiszta és fanyar illata, majd kevés tétovázás után egymásután szedte

elő reszkető kezével a régi holmikat. Sorbaszedte; régi fiatal-kori emlékek, pirossal átszőtt lajbi, szélesujju üng, gatyá és csizma.

Az öreg szemei megfényesedtek, nyolcvanéves szíve melegebben dobant és bekönnyezte a tisztáramosott, vasalt fehérnemüket. Meleg szeretett lobogott benne. A teste áttüzesedett, a feje zugott és az álkapcsa reszketett.

És a régi, cifra dolmány, a lobogosujju üng, a csizma: egymásután kerültek vézna testére. Már ott állt az udvaron, a borongó eperfák alatt, az ég sötétes és olvadozó csillagölésében. A távol zugó gépek már rég elhallgattak, messzi, az elhagyott düllőutak fényes és fehér szalagjai szaladtak az éjhez, nagy, áhitatos csend volt, csak a kukoricaszárak morajlottak néha beteges sejtéssel és integettek feléje, mintha hívnák. A fák lóbázták koronáikat és a kutgém néha megcsikordult.

Kocsis Péter! Kocsis Péter!...

Már érezte, hogy neki mennie kell, valami huzta, vonszolta a hambár mögé, ahol a kasza lógott, kifenvé: élesen és fénylőn. Hatalmas erő borzongatta testét. Még soha ilyen fiatalnak nem érezte magát. Izmai kifeszültek, megduzzadtak a lobogosujju gyolcsing alatt. Petyhüdt, reszkető ajka is megmozdult, széthuzodott, mint régen, aratáskor, fiatalkorában. De azért hang nem hagyta el torkát, csak lelkében olvadozott, hullámzott és morajlott a nóta, mint haragos tenger.

És ekkor nekiállt a rendnek. Féltestét jobbra lendítette, a kasza korcsát erősen megszorította és belevágott.

— Huh!

Borzasztó sóhaj szakadt ki belőle: Huh!...

Mint mikor a zavaros, kiáradó víz eltépi a gátakat, recsegték és szakadtak az erei, szétfolyt benne a melegség, végigcsorgott homlokán és szájában érezte kesernyés ízt.

A kalászkok zizegtek. Az égen porzó sok csillag összefolyt és a fák koronái megölelték egymást.

Mégegyett lendített magán. Erős fájás hasított a szívébe. A bensejében feszülő sok aratási nóta elszakadt benne és térdreasett.

— Huh!...

A sok érett kalász ráborult vonagló testére. Birkózott velük, marcangolta őket. Hang nélkül, de testének utolsó, megfeszített erejével, zihálva és hörögve tépte a buzát. De azok ráfonódtak ernyed és izzadt testére és nem hagyták felkelni. Torkát szorongatták és mellét. Már alig tudott lélegzetet venni, csak hörögött, kapkodott levegő után, rimánkodott és fáradt, öreg szeméből patakzott a sós könnyáradat.

— Kegyelem, kegyelem!...

Cibálta őket, csókolgatta sárga szalmájukat, de azok csak

fojtogatták. Mégegyszer fel akart állni, térdrebillent, de aztán visszahuzta a sok terhes kalász. Rácsavarodott csizmás lábára, összefonta pirossal beszótt lajbis mellét és beborította szomorúkán reszkető, öreg fejét. Kiabálni akart, de nem birt. Sikoltani akart, nagyot, kétségbeesettet, de ajkait meg sem tudta mozdítani, teste pedig hideget verejtékezett. Borzalom ült kiugró arcsontjain.

A tanyán kuttyák vonítottak és a fák levelei összeborzongtak. A kukoricák felől feketén közeledett az örök éjszaka tömör árnyéka.

És Kocsis Péter jobbkezeiben a kaszával, balkezeiben egy csomó kitépett buzaszállal, szívében pedig a kihült aratási nótával ott feküdt a tanya mögött, az alig pár négyszögöl buza között és hideg szemével belenevetett a holdba...

LATÁK ISTVÁN:

Világszépe

Sikered ujságledők hintázzák,
Kormányozható léghajók
Indulnak el a neveddel
És újfajta ételekbe,
Italokba és szivarokba
Lopják a hírednek ízét,
Mig négyhónapos csecsemőd
Hiába kesereg kebledért,
Özvegyszer anyád álmodat fejti,
Biztosan győzől, az álom nem hazug...
— Kopasz öregurak nyalják
Fonnyadtkéjek ajkukat véresre
(Emlékezve a gyönyörökre,
Mikben a választás előtt
Mint bírálók részesültek)
Mikor versenylóként, szabályosan
Szégyen nélkül porondra dobbsz
Versenytársnőid megrepegnek
S lehullik rólad a lepel...

Csipásszemű vasárnapi
Suszterlegény-donzsuánok
Álmodnak a bőrödről...
— Pedig hát izzadsz, szoptatsz
És szöghajadon fodrászok
Görcsös ujja vetett hullámot.

Munkátlan irodistalány vagy,
Mert nem tudtál férjhez menni
Most az ideges emberek
Gyulékony lelkébe dobod
A szépséged reklámcsováját. —

S rádéheznek uzsorások
Kannibálok, kisvárosi
Bákirályok és átkoznak
A rosszul-szerett varrólányok.

Talán szép is vagy. — S talán
Egzotikus fejedelmek
Harakirije lesz diadalutad, —
De övezhet a fény
Aranyhegyeket fiadzhat
A körötted tomboló örület,
Te a bomlás röhögése vagy.
És én nem kutyaolnék Párisba
Érted, — szerelmi bánatomban
Nem gyilkolnék — hozzád képest —
Szelid oroszlánokat
A Tanganyika zsombékjában;
A nevedet se tanulom én meg,
Még a képeslapokban se nézlek,
S egy sovány szunyog életét is
Sajnáltnám elpusztítani érted.

Táncosnő

Kis lábai vékonyak és ezüsből valók,
gyöngye testén a bőr is színezüst.
Csak egy szobor, de én mindennap fölkeresem,
csak egy szobor, de melegebb a nyári szerelemnél.
Két finom alma; alma,
nyitott száján a hold besüt,
hajlós derekát végigönti, mint langyos eső permetje májust.
hogy szinte féltem, vérbeszökken
s az első csókos zuhatagnak megadja magát.

Temesváry Erzsébet

SZABÓ LŐRINC VÁLOGATOTT VERSEIBŐL

Vasárnap

Az éjszaka tündér kezével
Kihimezte a réteket,
Jó reggelt, gyönyörű vasárnap,
jó reggelt, virágok, füvek!

Jó reggelt! — mondom jobbra-balra,
minden virágnak köszönök,
látogatóban vagyok én itt
ezer kis ismerős között.

Köszöngetek és fűtyürészek,
minden szép, minden érdekel.
Pedig tegnap, szombaton este,
de szomorún aludtam el!

Egész nap pénz után szaladtam,
a remény, mint a nap, fogyott,
Mi lesz? — kérdeztem és gyűlöltem
ami jön, a vasárnapot:

míg volt remény, mindent gyűlöltem,
és nem jött pénz, és este lett.
Aztán az éj ezer virággal
himezte ki a réteket,

s most itt vagyok az Ördögormon,
ünnap van, pénz nem lesz ma se,
nézem, hogy ring sárgán a zöldben
a gyermekláncfű tengere,

nézem a felhőt, lent a csárdát,
a hátán hempergő csikót,
s hogy egy galyon, mint szürke gyöngyöt,
hogy viszi nagy hasát a pók,

és letelepszem, és az erdő
mint zöld város tolong körül,
s kívül az emberi világon,
minden társadalmon kívül,

tul kötelességen s reményen
egészen jól érzem magam:
holnapig már nincs mit csinálni,
örülök annak, ami van.

Egész nap pénz után szaladtam,
hajszolt és megcsalt a remény:
reménytelenül, megnyugodva
heverek a tisztás gyepén,

és oly jó ez a felelőtlen,
embertelen semmittevés,
hogy szinte fáj, hogy jön a holnap
s a gond megint, hogy lesz-e pénz.

Szinte fáj, — de mire kimondom,
már tűnik is a fájdalom,
nincs tegnap, nincs igazi holnap
ezen a gyönyörű napon, —

s egyszerre, boldogan, felugrom,
hogyne! hisz már érezni, hogy
körülbelül kész van a vers is,
amit a fejem forgatott:

kész a vers! és pénzt adnak érte!
Rendben van! És megyek tovább:
Jó reggelt, gyönyörű vasárnap,
Jó reggelt, gyönyörű világ!

Láz

A fény kiszaladt a szeméből —
Szem, boszorka szeme, ne bánts!

Füvek lobogtak a hajában
s a haja most zörgő bogáncs.

Alszik. Megnőtt szakálla, körme,
Hét napja alszik. Tán nem él.

Különös szagu lett a bőre
s az arca ráncos denevér.

Félek; nem merem betakarni
és nem merek ránézni sem.

Futok előle s érzem: üldöz
szakállasan és körmoszen.

Magány

Mint héjj az almát, borít a magány,
körülkerített és szólt: „Ennyi vagy!”
Hordom az élet bőrét, burkomat,
s látom, mindenki páncélt hord magán.

A mindenségéből furcsa kivonat:
millió véletlenből összegyűltem,
de már megszületve elkülönültem
s most magány vagyok s új magányra mag.

Gyümölcs vagyok magamban, idegenben.
Ugy vénülök, mintha kis életemben
át kéne élnem az egész világot.

Nap, föld, eső voltam, most alma, várok:
várom, hogy a halál kezébe vesz
s lehámazza rólam az életet.

Móricz Zsigmond: Boldog ember

A könyvek könyve, az élet könyve, a boldog emberről szóló mese, amivel az író úgy jött elibénk, mintha nem a könyvtermésünk remekét jelentené be, hanem a mi népünkkel való egyszerű beszélgetést.

A paraszt regények Nobeldíjazott Reynoldja nem érte el ezt a magasságot, ami az életábrázolásában Móricz Zsigmondot szuverén fejedelemmé teszi. Beszéltetni a föld rokonát ebben a könyvben, művészivé tenni az egyszerű, műveletlen, pallér által nem szennyezett őseredeti jósaú embertestvérünket soha ilyen nagyarányu méretezésben nem láttuk.

Köszönet Móricz Zsigmondnak, hódolat a témaszerző zsenijének, hogy ez a könyv napvilágot látott, mert ez a könyv nem sárarany, ez a könyv szinarany.

Szinarany a népünk igazi jósaú embersége, józansága bölcsesége. Amíg Joó Györgyök élnek s munkálkodnak, addig ez a könyv megőrzi őket minden idők s minden nemzetek legkülönbjeinek.

S nincs érdemtelenül, hogy ennek a népnek nincs hivebb szószólója s megszólaltatója, ábrázolója, ismerője, festője, szobrásza, lelkének közelebbi osztályos társa Móricz Zsigmondnál.

Ezek a mondatok szinte nem is a kortársat illetik. Az ilyen értékes írásk már halála előtt halhatatlanná teszik az alkotóját, aki nyugodjon meg s ne restelje jó egészségben és erőben évenként legalább egy-két regénnyel gyarapítani nemzetének kulturkincseit.

Ez könyv, a javából. Nem kánikulai írás. Nem Forró mezők. Ez a Boldog ember, amilyen csak ez az egy van a magyar irodalomban, s amire büszkék vagyunk, mert gyökerétől a terebélyéig a mienk, mentesen minden idegenkortól, divatos nyafogástól. Magyar regény, lelkünkbelől lekezett, nem is tudom hamarosan mellétenni idemesszeföldről jött könyvnek. De azt tudom, hogy Taskend, a jólét városa izelítőt adott ebből a történetből. És mégis. Nevjerov a gyermeklelkét írta meg, itt pedig egy teljes embersors bontakozik ki előttünk olyan hatalmas konturokban, mint Mestrovicsnak Messiás kompozíciója.

Tartalmi ismertetésnek nem vagyok a hive, nem is tudnám közlelől sem olyan szépen elmesélni miről írt. Életről, a falu életéről, az ostorosfiuról, a félígfelnőtt kiskocsírl, a legényről s a jányról, szerelemről, házasságról. Szint és ízt magyarabb fűszerszámot, párbeszédet nem ismerem másutt. Ez Móricz Zsigmond páratlan művészte, amíel nem veteke-dik a valóság. Igazabb néhol a valóságnál vídámabb a kacagás-nál, szomorubb a gyászolónál, s mégis minden szava ujezen-gesű, mint valami ismeretlen széphangu zeneszerszám.

Czakó Tibor

IRODALMI SZEMLE

Kosztolányi Dezső összegyűjtött költeményei 1907-1935

Révai kiadás — Budapest

Az ötvenéves Kosztolányi Dezső úgy érezte, elérkezett életében annak az ideje, hogy mesgyét huzzon egy szakadatlanul egymásbahullámzó és határtalan életben, annak költői termésében, összegezen és egyetlen nagy kötetben adja az olvasó elé mindazt, amit eddig külön-külön kötetekben gyűjtött össze. S most, hogy annyi esztendő után végigolvassuk Kosztolányi korábbi köteteit, úgy érezzük, mintha valami különös aromájú, tüzes szőlőhegy érett boraits innók; gyermekkorunkban, mikor először izeltük ezt a nemes bort, másként mámorított, jobban fellelkesedtünk talán tőle, most azonban ize elmélyültebb, különösebb és nemesebb is. Kosztolányi Dezső az alkotó művész 1907-től 1935-ig töretlen és egyenes vonalban halad az érett férfi költészetéig s jól esik izelni a régi szavakat, a költői képeket, amelyek egykor lázbahozták a Nyugat Budapestjét s amelyek most nemcsak egy elmúlt korszakot, de ma is élő és ható költészetet jelentenek.

A Lámpafény szelíd impresszionisztikus hangulatával kezdődik a vaskos kötet, és ez a vers tisztán adja vissza a háboru előtti kor mély nyugalma és Kosztolányit, a fiatal költőt, aki már ekkor gyermekkorára emlékezik és az öregség nyugalmaival réved vissza a multba. Kosztolányi sohasem volt lobogó fiatalság, mikor egészen fiatalember volt, akkor is az élet mély és titokzatos mélységeiben kutató s a gyermekkor örege bölcsesége omlott szét a versein — a gyermekkoré, amelyet oly tisztán énekelt meg a Szegény kisgyermek panaszaiban, a gyermekkoré, amely az ötvenéves költőben ép oly hamvasan és friss közelségben él, mint az induló Kosztolányi verseiben.

Szülőföldje egész életére rányomta a maga bélyegét, a lomha alföldi parasztváros, a palicsi tó őszi titokzatos, mélységes nyugalma, „a tündéri titkok tiszta tükre, tó“ ma is csillogva élnek nemcsak akkori verseiben, hanem Kosztolányiban, a mai emberben is. Kosztolányi, az örök gyermek, szeret közvetlenül, a legközvetlenebbül megmutatkozni az embereknek, verseiben érzéseinek legbelsejéig leháncsolja a hangulatot s nem véletlen, hogy a szegény kisgyermeket híres kötete végén

így bocsátja el: „meztlenül születél, meztelen mégy...“ Amint a lemeztelenített kisgyermeket viszi a „kávéházi márványasztalra“ az irodalmi bonckés alá, később, meglett férfikorában így mutatja be a férfiúvá serdült gyermeket, a költőt is: „Meztelenül“. Meztelenül és mégis a lemeztelenített test és lélek minden rejtelmességével, minden csodás misztikumával — nem a meztelen teste, hanem talán inkább a husba felöltöztetett lelket.

Olvasom ezt a vaskos, zöld színbe öltöztetett kötetet (Kosztolányi kedvenc színe) és ismét felgyuladnak bennem az őszi koncert régi szépségei, amelyeket először diákkoromban lobbantott lángra bennem Kosztolányi. Istenem, mennyi idő telt el azóta, háboru, forradalmak, egy egészen új, más világ, más Európa s mégis tisztán és hervadhatatlan szépséggel zsozsolozmáznak el a régi sorok, színük tán még mélyebb s hangjuk még orgonásabb.

Kosztolányi, a misztikum költője, szeret szembenézni a halállal. Szembenéz vele és nem fél tőle. Mindig készül a nagy pillanatra, ellenkezés nélkül, mint az élet valami más megnyilvánulására. Ugy készülődik rá, mintha valami nagy utazásra készülne. Ady azt írta magáról, hogy ő a halál rokona, Kosztolányi mintha a halál tudója, jó ismerője lenne — jó barátságban van vele. Ady harcolt a halállal — Kosztolányi kibékült vele és jóbarátja lett. S tán ezért van, hogy közöttük és az élet között, mintha valami szigetelőanyagot éreznénk. Az élet üteme benne titokzatos fluidummá változik és ez a misztikus, különös neonfény ragyog a verseiből — az élet egy egészen különös és titokzatos anyaggal átítatott viasszagárza ez.

Kosztolányi verselésében a gazdag ember és a gazdag költő; úgy érezzük, mintha kincsek között turkálna, ügyes kézzel válogatja össze a drágaságokat, hogy felmutassa őket az ámuldozó embertársaknak. Mestere a szavaknak és a rimeknek, nemcsak művész, de a rimek és ritmusok összecsendítésének virtuóza is — mintha ragyogó mivű, pompásan kidolgozott ékszereket szórna elénk a verseiben. Fiában is a saját gyermekkorát látjuk visszaszökni, édesanyjához írott verseiben is a gyermek-kosztolányi szólal meg, sőt a feleségéhez írott versekből is mintha az anya-komplexum titokzatos és mély tüze sugározna felénk. Midőn kisfia betegségét leírja, mintha a szegény kisgyermek doppelgängerje támadna fel, még mélyebbről jövő és még panaszosabb sirással. Ezt önmaga írja gyermekéről: „új másikom, ki régít visszabüvölsz... kis reggelem... az élet folytatódik és minden megújul te véled“.

A Meztelenül című kötetben őt is eléri a háborúutáni kor nagy szétziláltsága: eljut a szabadversekig s talán itt kerül leglátványosabban önmagától. De mintha ezek a vajudó és exaltált sorok nem az igaz Kosztolányit adnák, úgy érzem, Kosztolányi

sokkal inkább kifejezi magát a fegyelmezett és pontos versmértékben, mint ezekben a zilált és vergődő szabad versekben.

Ez a dus és gazdag élet, amely a költészetben is annyi gazdagságot adott, az Utolsó kiáltásban már szinte a nihilizmusig ér: mit tud még adni az élet... Kosztolányi a költészet bölcse, minden versrigmusok mámorának végigkóstolója — el kellett érnie addig, hogy a Sötétséghez forduljon és ahoz szójon utolsó kiáltása. Vajjon von-e le mindez jottányit is versei értékéből? Nem, sőt így adja igazán az élő és igazi, hus-vér Kosztolányit. Európa című versében egészen közel jut a nagy megértéshez, a népek kibéküléséhez, de a vers végén ismét megszólal a pesszimista Kosztolányi és a költőket, akiket a nagy megértés kiépítésére szólít fel, ő maga ugyanakkor légvárépítőnek nevezi. Kosztolányi a huszadik század polgári világának költője: gögös, elzárkózó királyi vár, megtagadása minden rutnak és szennyesnek, ami körülötte van. Ha valaki egyszer, évtizedek múlva, a mai kor lelkét kutatja ezekben a halállal egyezkedő, gazdag szépségű és sokszor nihilista versekben, egészen közelről érzi meg ennek a kornak a lehelletét.

„Ének a semmiről“ Ez a címe a gazdag kötet záróversének. Az ötvenéves költő összegezi életét ebben a versben és a nagy elmulást az örök semmit, a halál nagy kérdőjelét énekli meg. Szembenéz a sötétséggel, amely gyermekkorában is nyugtalanította. Megáll a nagy misztikum előtt és farkas-szemmet néz vele. De végső felelet helyett csak kérdést ad. Mintha megint a szegény kisgyermek állna a nagy sötétség előtt s kérdezne, de az örök Anya nem felel.

Közben pedig egész költő és egész költészet küzd a hervadhatatlan életért.

Csuka Zoltán

Thomas Mann új arca

Thomas Mann: Buddenbrooks, Königliche Hoheit, Zauberberg. E három munkáján keresztül láttam eddig írói nagyságát és — mondjuk — strukturáját.

Epikus — ez volt a megállapítás róla — lassan, kényelmesen hőmpölygő mély folyó, amely mindent, ami sodrába kerül, alaposan meghengerget, lesurol, körülcsiszol.

Természettől hibás szemével nagyszerűen látja az embereket, bennük, mögöttük és fölöttük az eseményeket, a helyet és az időt, amelyben mozognak, vagy mozgatják őket. Pontos mérőőnját lebocsátja a lélek mélységeibe figyelő hűvösséggel és amit talált, amit tapasztalt, avatott tollal leírja. Kívülről és kissé felülről.

Alakjai stilizáltak. Mindeniknek megvan a maga jellegzetes mozdulata, hanghordozása, sőt kifejezése is. És ezekben a mozdulatokban, a hanghordozásban, a kifejezésük módjában benne van a jellemük, a sorsuk megkövülten, változhatatlan formában, mint az őskori bogár a borostyánkőben. Regényeinek hősei nem változnak. Gyerekkorukban ugyanolyanok, mint késő öregségükben, ugyanugy viselkednek, mozognak, ugyanazt mondják és mindig ugyanugy egész életükön át. Belemerevültek környezetükbe, amely létük egyetlen alapja és eleme. Mihelyt valami eruptív erő, amely tőlük független, kiemeli őket ebből a milióból, elpusztulnak. És amikor Thomas Mann az alakjait aprólékos gondossággal, a legkisebb részleteket kidolgozó pontossággal megírja, mindig tárgyilagos — epikus — a lelke csak figyel, észlel és leír, mint a kutató, aki mikroszkópján át nézi a kitenyésztett baktériumokat, leírja alakjukat, mozgásukat, szaporodásukat, oszlásukat, küzdelmüket és halálukat, de maga mindezekben részt nem vesz, csak feljegyzí azokat.

Valahogy így képzeltem el, így éreztem Thomas Mannt, amikor az említett három regényét és az elbeszéléseit ismerttettem. Azért irtam erről olyan részletesen, mert Thomas Mannról az íróról, az emberről kialakult képem nagyon megváltozott, amióta most Jákobot és Józsefet, ezt a két újabb könyvét elolvastam. (Kissé későn olvastam, csak most, de hát az ember nemcsak az életét, hanem az olvasmányait sem irányíthatja és rendezheti be kényekedve, a gusztusa szerint sokféle okból, amelyeket felsorolni felesleges.)

Nem kezdem Ibsennek közhellyé lett mondásával, hogy írni azt jelenti: ítélőszéket tartani önmagunk fölött. Az író nem él légüres térben, a valóságtól elvonatkoztatott álmok és napvilágra kívánczós elraktározott élmények világában. A gördülő, gyakran zuhanó élet eseményei átrobognak, átgázolnak a lelkén, felzaklatják a leghüvösebb, a legnyugodtabb temperamentumot is és ha tollat fog ilyenkor a kezébe, vallani kezd. Az epikus magasan álló figyelő (bírói) székét kénytelen elhagyni és szubjektívvá, alanyivá, érzővé lesz. Alakjai már nemcsak meglátottak, megfigyeltek, hanem átérzettek. Már nem áll megírt hősein kívül, de bennük él, a nyugodt szív zaklatottá lesz, a hüvös lélek megforrósodik, alakjaival együtt vonaglik, szenved, sikolt és ujjong. Már nem a mérőónját eresztí le a lelkekbe, hogy a mélységeket felmérje, hanem maga száll le a mélységbe, zihálva levegőért, kinlódva keresve az igazságot.

Thomas Mann felzaklatott lelke ebben a két könyvében nem az egyes ember élete útját rajzolgatja, nem is egy családét vagy korszakét, nem is a néppé sűrűsödött, nemzetté kovácsolódott tömegek sorsa az, ami izgatja, hanem tul a történelmen a sötétlő kezdet egymásra rétegeződő századait, ezredeit bontogatja, hogy kihámozza belőle az elindulást abból az is-

meretlen mélységből, amelynek sűrű homályát csak kisleányú pásztortüzek világítják meg, amelyek mellett szájhagyományok öröklődnek át apákról fiukra, nemzedékről nemzedékre. Azt a kort jeleníti meg, amikor Ábrahám, az ősapa (akinek legendás alakja talán sok ős egyéniségéből jegecesedett ki a maga kemény kristályosságában) elindult Istentkereső vándorutjára, mert undorral telt meg a lelke régi otthona népeinek véres, gyilkos és parázna életmódjától.

És felüti fejét a kérdés, vajjon Thomas Mann csak úgy véletlenül lapozott-e a biblia első könyvében és véletlen-e, hogy könyvet írt az ősapákról, az Istent hajszoló, kialakító Ábrahám-tól Jákobig, akiben már megizmosult a tétova sejtelem az Egyetlen Istenről?

Vajjon nem elmenekülés volt-e ennek a könyvnek a megírása nemcsak térben és időben, de gondolatban és érzésben is, Európa népeinek vérben gőzölgő uj — az ősi visszautó — világképétől és uj elindulás az Igazság keresésére, kialakítására?

Az író munkája olyan, mint a tulfutott lelkű, elnyomott és félretolt vágyakkal telített ember álma, amely kusza képekben nyit szelepet a kisistergő érzéseknek.

Thomas Mann, a hüvös, a szélesen hömpölygő, a lassu folyású epikus, ime drámai feszültséggel, nyugtalanul kalapáló szívvvel leszáll az idők tárnájába és a tudás csákányával, a szív és lélek világító ösztönével, veleérző szeretettel, felfokozott képzelettel, megborzoneó hittel keresi az ősök őseiben az örök Embert, a tévelygő, vak, látnivágyó, tudniakaró, hinni kényszerülő, magasságokra törő, fényességekről álmódó, földet turó és eget kutató örök embert, Plátó kétlábu tollatlan állatát, az Isten képére teremtett Embert, aki hite, tudása, vágya, álma szerint kialakítja, megformálja, a hagyományok bilincseitől, elmúlt évezredek sulyától megszabadítja, megtisztítja a lelkében élő Isten képét és fogalmát, felemeli azt sugaras magaslatokba, hogy vele és általa felemelkedhessék. A beomlott tárna betemetett utjain sok-sok évszázad rétege rakódott le és tornyosult fel. Tapogatózva megy előre-hátra, vissza, le — a kereső és ha sikerül lefejtene az egyik réteget, rögtön rátalál a másakra, az ötödikre, a századikra.

„Mélységes mély a multnak kutja.“ Feneketlen. Feneketlen akkor is és „talán éppen akkor, ha kizárólag és egyedül az ember az, akinek multjáról kérdés és szó esik: ez a rejtélyes lény, aki a magunk természeti — gyönyörűsége és természetfölötti nyomoruságos létének tartálya.“ Az embert most már nem látja olyan átlátszóan egyszerűnek, mint Buddenbrook konzul családjának tagjait. Nem. Azt keresi most fel, aki régen, pontosan nem is tudjuk, hogy mikor, elindult. „Egy tündő és belsőleg nyugtalankodó férfiú... hogy vándorutra keljen, mert ezt érezte a leghelyesebbnek és békétlen, kétellyel telt s megkínzott állapotával legösszhangzóbbnak. Kivonulása,

melytől nem lehetett elvitatni az ellentmondás és lázadás jelentéshangsúlyát, összefüggött bizonyos építményekkel, melyek sértő módon hatottak rá...”

A személytelenség fellegvárában bizton és nyugton megülő epikusból most írásában megnyilatkozó, vallomást tevő, szívét, lelkét ekszhibicionáló lírikus lesz, bizonyos építményekkel összefüggően, amelyek sértő módon hatottak rá és „amelyeket az ama vidéken éppen uralkodó Nimród és földhatalmasa, ha nem is emelt, de megnyitott és nagymértékben fölmagasított: az Ur-beli férfiú titkos meggyőződése szerint kevésbé az isteni fények tiszteletére... mint inkább roppant hatalmának égetőluló jeleként.”

De nemcsak ez. „Nyilván akadt ott még más egyéb is, amin a tűnődő férfiú megütközött: kezdve magán a Nimród-hatalmasságon egyáltalában ilyen és olyan szokásokig és erkölcsökig, amelyek a többiek számára szent hagyományok és megmásíthatatlanok voltak, az ő lelkét azonban egyre több kéttellyel töltötték el és minthogy kételymarta lélekkel nem jó csöndesen megülni, épp ezért kerekedett fel egy napon.”

Ábrahámról szólnak ezek a sorok, de bennük lüktet, vonaglik az író lelke, akit szintén vándorutra kergettek a kétségek. Ábrahám Harrauba ért, ahol több éven át lelkeket gyűjtött, hogy a maga szűkebb közösségébe felvegye őket. „Am ez a közösség csak nyugtalanságot jelentett s jóformán semmi mást — a lélek nyugtalanságát, mely a test nyughatatlanságában nyilvánult meg, aminek azonban kevés köze volt a közönséges vándorhajlamhoz, inkább egyetlen ember hajszoltsága és megszállottsága volt, kinek vérében derengve-csirázva készülődtek a sorsfordulatok, amelyeknek nyomasztó jelentőségéhez békétlenségének kinja mintegy titkosan megfelelő viszonyban állt.”

Ábrahám elhagyta tehát Nimród nagyhatalmu államát, de nem maradt meg egy másik országban sem, „melyet szétforgácsolt államélete reménytelenül politikai ájultságra és függőségre kárhoztatott.” De őt nem érdekelte a politika. „Ami miatt fölkerelkedett, szellemi nyugtalanság volt, istenszomjúság volt... Szenvedett és mikor belső zaklatottságának mértékét a nagy többségével összehasonlította, ebből azt következtette, hogy szenvedése jövővel terhes. Nem lesz hiábavaló... sok lelket megtermékenyít.”

A szenvedők, az eszme mártírjainak örök vigasztalása ez, amely minden korban kicsendül a lelki és testi kinok gyötrődéseiből.

És amikor végigkíséri a legendás pátriárkákat vándorutjukon, látja ősi, régi és újabb vallások kavargó, egymásba keveredő buja sokféleségét. Az Atya és Fiu véres problémájából kisarjadt világképet, amelynek zavaros forrása még fellelhető a mitoszokban. A hatalomra vágyó Fiut, aki ledönti trónjáról

az Atyát, agyonüti és közös lakomán elfogyasztja, hogy lényegét magába vegye. A legyilkolt főnök istenné lesz időköznyomán és szimbólumot kap valamelyik állatban, amelyet minden évben az apagyilkosság szörnyű napján leölnek — feláldoznak — elfogyasztanak. A szörnyű naptól időköznyomán magasztos ünnep lesz. Az új főnök, az egykori Fiu, aki atyja holttestén át lépett gyilkos erőszakkal a hatalom birtokába, most szintén Atya lett és retteg a hasonló sorstól. Ezért — Kronosz — most ő falja fel a gyermekeit. Ábrahám is áldozati oltárra viszi fiát Izsákot, de megenyhült az idő és Isten a Fiut behelyettesíti a kossal.

Látja vándorutját az Anya — nővér — szerető problémát, amely a maga teljességében megmaradt, nagy csökevényesen felcsillámlott az egyiptomi és kánaáni mitoszokban.

„Igy alakulnak a múlt kezdetei és ősrétegei.“ A nyugtalanságot Jákob átörökli nagyapjától vagy ősapjától Ábrahám-tól.

És az író megint nem maradhat személytelen. „Ami minket illet, akik most nekiindulunk, hogy mindezt elbeszéljük és ekként, külső kényszer nélkül végeérhetetlen kalandba zuhanjunk (a „zuhanást“ pontos irányjelentésben értve) nem akarjuk titkolni természetes és határtalan megértésünket az öreg nyughatatlan ellenkezése iránt az egyhelytmaradás és fészekrakás gondolatával szemben.“

A hangsúly itt a külső kényszer hiányán van. Nem börtön elől, bírák, rendőrök elől fut, hanem a lelke kergeti. „Minékünk is nyughatatlanság a sorsunk és szívünk mit sem tud a nyugalomról!“

És amikor ezzel a vallomással könnyített a lelkén, kiárad belőle a sok kétség, gondolat, érzés, mintha nem is Jákobról írta könyvet, hanem a saját lelkét vetitené elének.

A nyughatatlan szellem utra készletet minket. Hová, merre, meddig? A válasz: „Lefelé visz, lefelé a mélybe, a napvilág alá, lefelé visz bennünket, sápadókat, a múlt soha föl nem mérhető kutmelyére.“ Tehát a halálba, a múltba. Ezért sápadunk el, mert a belátás nem tudja elcsitítani gyáva félelmünket a haláltól, amely az élet múltja. Gondolatban szívesen kalandozzuk be a múltat, de ez más, mint az a múlt, amelybe „testileg aláereszkedünk.“ Mi a halál? „Meghalni annyi, mint természetesen elveszíteni az időt és kivonulni belőle. Nehéz, szinte elviselhetetlen a gondolat. Van-e erre vigasztalás? Van. Meghalni viszont annyi is, „mint megnyerni az örökkévalóságot és a mindenüttvalóságot, tehát az igazi életet. Mert az élet lényege a jelenvalóság és csak mitikusan mutatkozik titka a múlt és jövő időalakjában.“

Az író pedig, ha mesemondóként a múltba száll, a halált és a halál megismerését izleli meg. Ez gyönyörűség, de egyúttal sápadó félelem is.

A mult az van, mindig van. A mítosz pedig ruhája a titoknak, amely az élet lényegét a mult időalakjában mutatja be. „A titok diszruhája az ünnep, a visszatérő, amely áthidalja az időeseteket és a nép értelme számára jelenné teszi a multat és a jövőt.“ Az ünnepben az élet és a halál ismernek egymásra.

És mesemondás ünnepén az író is felölti magára az „élet-titok ünneplő ruháját“, időtlenséget teremt, felvarázsolja a mítoszt, hogy az élő jelenben játszódjék le újra.

És Thomas Mann megírta Jákob és József könyvét. Kell-e ez a könyv az írónak és kell-e az olvasónak? A könyvben elszórt — és részben idézett — vallomások igazolják, hogy az író, ha nem is „külső kényszer“ alatt, de lelki nyugtalanságból kelt vándorutra a multba. Lelki nyugtalansága a ma világból fakadt, amelyről sokan azt vallják, hogy átmeneti khaosz egy letűnő és egy keletkező világ között. A régi igazságok megfakultak, régi hitek recsegnak-ropognak, a régi erkölcsök devalválódnak, hamleti szóval: kizökkent a világ és nem látunk senkit, semmit, hogy helyretolná azt. A szellem, a költő és író szelleme — ez a kínos, szent örökség — iránytalanul, céltalanul lebeg a zavaros vizek fölött és menekülni, elfeledkezni akar.

Hová menekülhet a jelenből? Vagy a multba, vagy a jövőbe. Thomas Mann lelke a multban keres enyhülést. (Más talán utópisztikus regényt irt volna). Vajjon megtalálta-e?

A mult végtelen, amelyben „minden kezdet látszatmegállónak és ideiglenes célnak bizonyult csupán“. A mult lényege ugyanis nem a vonal, amelynek nincs titka, hanem a gömb, a titokzatos. Ez pedig nem más, mint kiegészítés, két fél, mely eggyé csukódik. Egy felső — égi és egy alsó — földi — félteke, amelyek úgy egészítik ki egymást, hogy ami fent van, lent is van. Ami a földi félen megtörténik, az égin ismétlődhetik és az utóbbi az előbbiben újra kezdődik. A gömb pedig gurul. A felsőből alsó, az alsóból felső lesz. Az égi tehát földire, a földi égire változik. Ebből az „az igazság adódik és világlik ki, hogy istenek emberekké, emberek viszont istenekké válhatnak“. A multba szálló lélek ráeszmél a gömbszerűsége, a forgandóságra. Vannak jó és vannak rossz idők, ahogy a gömb gurul a maga mérhetetlen pályáján. És ritmikus, mint régi dalok refrénjei ismétlődnek más-más változatban a dolgok, az események. Az első testvérpár gyilkos viszálya, kissé megszeliidülve ismétlődik Jákob és Ézsau, József és testvérei között. Egyének, népek ölik, kifosztják, üldözik egymást a hatalomért, a kiválasztottságért, az áldás elnyeréséért. És ha vigasztalás nincs is, de tanulság, az van, hogy: mindig így volt a világi élet. Régi tanulság, de mindig új marad.

És az olvasó? Az olvasó együtt érez, kénytelen együtt érezni az íróval, akinek szuggesztív — epikusokból liraivá lett

— ereje viszi ragadja magával vissza a régmúltba, fel a csilagos égig és le a halál feneketlen kutjába, amely minden után pontot tesz és amely — talán — az élet igazi értelme.

De bűnök és erények fölött, világrengésben és nyugalmas idők áldott munkájában, gyilkos viszályokban és békés meg egyezésekben ott ég az ember lelkében olthatatlanul százezerek óta és örökre az Istenszomjuság, a lélek szent nyugtalansága az Igazságért, epedése, áhitozása a Szellem eljöveteleért, az Értelemért.

És ezért indulnak vándorutra könyvekben és álmokban a Múltba és a Jövő elé. Ezt tette magával és velünk Thomas Mann, akinek új arcát csodálattal nézem.

Vidor Imre

Lion Feuchtwanger: Oppenheim testvérek

Regény, fordította Turóczy József. Budapest, 1935. Káldor kiadása.

Lion Feuchtwanger most ötvenegy éves. Nevét a világhír felkapta. Nincs ma kulturország, ahol ne ismernék, ahol regényeit vagy fordításban vagy eredetiben ne olvassák.

Eleinte drámákkal próbálkozott írói pályáján. Irt vagy nyolc drámát, de hire, hazája Németország és talán szűkebb hazája: München határain túl nem jutott.

1925-ben jelent meg „Jud Süß” című történelmi regénye (magyar fordításban: „A herceg és zsidója”). Ezzel a témával 1918-ban szindarab alakjában próbálkozott először, nemrég Londonban elő is adták, de csak a regény nagy sikerének hatása alatt. Süß-Oppenheimer történelmi alak. Lángeszű zsidó kalandor, aki az uralkodó herceg védelmében a gazdagság és a társadalmi rang hihetetlenül magas fokára ugrik fel és kiszakadva talajából, gyökértelenül lebegve a magasságban tragikusan bukik le az ellene kavargó gyűlölet örvényébe és csak a halálában emelkedik fel ismét szimbólikusan is, de a valóságban is, mert akasztófáját, amelyen kivégzik, toronyszerű emelvényen állították fel. Az urat mimelő, gettózsídból átmenet nélkül urrá lenni akaró zsidó egyéni tragédiája után kis kitéréssel (mert közben megírja „Die hässliche Herzogin” című regényét, amelynek Margarethe Maultasch tiroli hercegnő megrázóan szomorú sorsa a tárgya) a zsidó nemzet egyetemes tragédiája felé fordul. „Der jüdische Krieg” (A zsidó háború) című művében a zsidó nép nemzeti államának pusztulását írja meg megrendítő drámai erővel, nagyszerű megjelenítő tehetséggel.

Feuchtwanger erőssége (majdnem azt írtam: szakmája) a történelmi regény. A történelem nem lát napokat, éveket, év-

tizedeket, csak eseményeket. És tömegeket, amelyekből az egyént csak akkor veszi észre, ha a tömegmozgalom háborgó hullámai éppen a felszínre vetik, vagy ha benne van a mozgató erő, amelynek a hullámok elindításában része van. A történelmi regény írója, ha kiragad a multból ilyen egyént, be kell őt állítania az elmosódott évek, hónapok, napok és órák reális vagy legalább is reálisnak látszó keretébe, a folyamatos élet és nem a történelmi időszakok ugrásszerű sodrába, terekbe, uccákba, házakba és szobákba. Fel kell öltöztetnie őt ruhákba, asztalhoz kell ültetnie, társaságokba kell küldenie. Élnie, járnia, ülnie, ennie, innia, beszélnie kell a halottaiból életre támasztott történelmi egyénnek. Az írónak ki kell töltenie azokat a hézagokat, amelyeket a nagy vonásokkal dolgozó történelem természetesen hagy. Ehhez az írói fantázia magában nem elég még akkor sem, ha olyan gigászi, mint Jókaié. A történelmi regény írójának ismernie kell apróra azt a kort, amelyben hőse él. A ruhák szabásától, a lakások berendezésétől, az ételek és italok rendjétől kezdve az ideológiáig, a világképig, a korszerű műveltség, állami és társadalmi berendezkedés minden részleteig.

Feuchtwanger a történelmi regényírás e technikai felkészültségével is a legnagyobb mértékben rendelkezik. Ezernyolcszázhatvanöt éves alakjai a zsidó háboruban olyan magától értődő természetességgel mozognak, beszélnek és cselekszenek, hogy valósággal élőknek hatnak.

Mindezt — úgy érzem — el kellett mondani, mielőtt legújabb regénye tárgyalását megkezdeném.

Hogyan viselkedik — ez volt az első kérdésem — a történelmi regények írására specializálódott író, ha témául a jelenkor, a saját kora történelmének a megírásához fog? Nagy távlatokra beállított szeme és képzelőtehetsége hogyan látja az előtte lefolyó eseményeket, amelyekről közvetlen tapasztalata van? Amikor a hullámok mozgása, a rengés még nem pihent el, hogy hatásaiban felmérhető lenne?

A német kohóban még izzik, fortyog, füstöl és lángol minden. „Ha forr az érc, a rossz salak kihull... Az eszmék erősek a rossz anyagnál. Ezt ledöntheti erőszak, az örökre élni fog.” Ezt Madách írta a francia forradalomról, de — hetven évvel később.

Feuchtwanger benne él ebben a német országrengetésben, annak szenvedő részese. És történelmi regényt ír róla. Kettőt. Az első az „Erfolg” (Siker) volt. A kispolgár forradalmi kilengésének az elindulását írta meg abban, ahogy az szülővárosában, Münchenben történt. És ez a másik, a nagy német tragédia: Oppenheim testvérek. (Vajjon véletlen-e a név hasonlósága Süss-Oppenheimer, a herceg zsidaja nevével?) Előnye vagy hátránya-e a regénynek, a történelmi regénynek, az a felfokozott, szenvedő, vonagló szubjektivitás, amely talán zavarja is a tisztánlátást?

A regény utószavában Feuchtwanger azt írja: „A könyv egyetlen alakja sem élt 1932–33-ban a Német Birodalom határain belül, úgyhogy létezését okmányszerűen igazolhatnók. De a maguk összességében éltek valamennyien. A szerző eltüntette az egyes arcok fényképszerű realitását, hogy megközelítse a típus képzelt igazságát. Az Oppenheim testvérek című regény alakjai nem valóságos, hanem történeti emberek.”

Az író tehát ebben a művében is hű marad vagy legalább is arra törekszik, hogy hű maradjon a történelmi regény módszeréhez, hogy típusokat, a kor megszólaltatóit hozza elénk.

Az Oppenheim testvérek zsidó család. Lehet-e, helyes-e a német forradalmat vagy ujalakulatot egy zsidó család keretébe összesűríteni? Hiszen Németország hatvanmillió lakosa között csak hatszázezer zsidó élt. Elenyésző kisebbség. És mégis így van. A hitlerizmus programjának sarkalatos, archimedeszi pontja a zsidókérdés. Az Oppenheimek családja négy ágból áll. Gusztáv esszéista, széplélek, irodalommal, művészettel, tudománnyal flörtölő, aki nagyon büszke arra, hogy Goethehez hasonlít alakjában. Martin, a másik testvér, az örökölt butorgyár-üzemek és üzletek vezetője — a többi testvér csak részes — kereskedő. A felesége keresztény asszony, előkelő családból való. Egyetlen fiuk Berthold, gimnazista, tehetséges fiu, a német irodalmi stílus kiváló művelője. A harmadik testvér Edgar orvos-professzor a városi klinikán, a róla elnevezett sebészeti eljárás feltalálója. A felesége szürke asszony, leánya Ruth külön fejezet. A negyedik testvér Klára, egy amerikai állampolgársággal bíró zsidónak, Jaques Lavondelnek a felesége. Fiuk Heinrich Bertholdnak osztálytársa, reális, okos fiu, kitűnő sportoló, az intézet híres kapusa a futballban. Mind a négy testvér gazdag és szívvel-lélekkel németnek érzi, vallja magát. Őseik évszázadok óta laktak ott, ők német nyelvben, német szellemben, német irodalom és zene hatása alatt nevelkedtek — hát mi egyebek is lehetnének. Ez nem probléma, nem is vita tárgya, magától adódó természetes dolog.

Csak egyetlen tagja van a népes családnak, aki másképp érez: Ruth, Edgar professzor leánya. Ő cionista. A család jóindulattal mulat rajta, hadd járja a bolondját.

Ezekből áll a család. Élik a maguk zavartalan, jómódu életét és nem akarják hinni, hogy olyan idő is jöhet, amely őket elsöpri, elpusztítja.

Különösen Gusztáv, a „litterary gentleman“ filozófál sokat a dübörögve közeledő új időről.

Mühlheim, a család jogtanácsosa, a paragrafusok rideg embere figyelmezteti őt: „Láttuk a bilincseitől megszabadult proletrát — s ez nem volt szép. Láttuk a fékevesztett nagy polgárt, nagygazdát és militaristát s ez utálatos volt. De mindez valóságos paradicsom lesz ahhoz a látványhoz képest, amelyet

majd a fékétvesztett kispolgár, a nemzeti szocialisták s vezérük nyujtanak.“

Gusztáv nem hiszi. Goethe, Kant, Schiller Németországa nem vadulhat el. „Nyugtalan időkben a nép egyik oldaláról a másikra veti magát, mint a lázbeteg.“ Ennyi az egész, majd megnyugszik, majd elmulik a láz. A német írók, művészek tiltakoznak írásban az új rezsim ellen. Gusztáv is aláírja. A nemzeti szocialista párt uralomrajutásával halálra keresik őt is. Jogtanácsosa unszolására külföldre menekül. Pár hétre, gondolja. Majd elrendeződik minden. „Emelkedünk, esünk, ide-oda vet a szél. Vödrök vagyunk a kut fenekén. A sors megtölti egyikünket, kiüríti másikunkat. Fölemel, lesüllyeszti, összeláncolja, ami ellenséges, ami harcban áll egymással, szeszélyesen játszó gyermekként. Igen, az emelkedők s a süllyedők egymáshoz voltak kötve.“

A hatalomra jutott párt véresen kezdi a munkáját. Bernd Vogelsang tanár, osztályfőnök egy iskolai dolgozat miatt üldözi, megalázza, a németsegből kiküszöböli és a halálba kergeti Bertholdot. A butorgyárat kiveszik az Oppenheimek kezéből. A gimnázium rektorát, szelídlelkű humanistát, kidobják állásából. Edgar kénytelen elhagyni a klinikát. Gyilkosságok. Koncentrációs táborok.

Gusztáv hallja, hallgatja ezeket a híreket. Kinlódik. „Egy azokkal, akik vernek és egy azokkal, akiket megvernek.“

Még mindig bizik. „A hullám elmulik, az ember érzése és gondolkozása elmulik, akárcsak a hullám. De az embernek megadatott, hogy lehetővé tegye a lehetetlent. Azt mondja a hullámnak: — Állj meg hullám! — Megrögzíti a mulandót a megreformált szó, a megreformált kő, a megformált hangj segítségével.“

És hazamegy álnéven, elkért utlevéllel, hogy megrögzítse a hullámot. Elfogják egy óvatlan kijelentése miatt, koncentrációs táborba viszik és amikor barátjai nagynehezen kiszabadítják, már fizikailag tönkretették. Rövidesen rá meghal.

Az Oppenheim család körül sok ember mozog. Régi német és új német. Emberek, típusok és sorsok. Mindet elmondani sok volna.

A regény? Hogy jól van megírva? Szépen, klasszikusan, érdekesen, drámai kiélezettséggel és feszültséggel? Hogy minden alakját mintha márványból vésték volna ki? Az ilyen elismerés Feuchtwanger könyvével szemben nagyképeség volna.

Élmény ennek a könyvnek elolvasása. Szomorú, lelket nyomasztó élmény. Az emberi kultúrát vádoló soraiból kicseng a tehetetlen kétségbeesés jajkiáltása. De a jajon túl, a sötétség mélységeiben fel-felcsillan valami kis biztató fény. Világítani, melegíteni még nem képes. De irányt mutathat a sötétségben botorkálókna, hogy „lesz még egyszer ünnep a világon...“

A fordítás jó és szép. A kötet kiállítása kifogástalan.

Vidor Imre

Ernst Lothar: Eine Frau wie Viele

Ernst Lothar kivételes művésze a maga hangszerének. Stílusának ritmusa és melódiája van. Ha zene volna, azt mondanám: fülbemászó. Sajnos ebben a könyvben kissé túlzásba viszi. A melódiából az lesz amit Gassenhauernak neveznek. Enyit a stílusról.

A könyv tartalma, a házasság problémájának sokszor fárasztóan hosszadalmas tárgyalása, regény keretében.

Első része, mely Hans érettségijétől az eljegyzéséig tart — mindössze három hónap — inkább enyhe ifjúsági regény, kedves de nem épen jelentékeny olvasmány, rengeteg önismétléssel (ritmus!) és — a téma érdemén felüli — részletességgel. Nagyon finom és szép fejezet az első szerelem, az elhagyott kis táncmesterlány öngyilkossági jelenete.

A második rész sokkal élénkebb, ennek a kedvéért írták a könyvet. A Hans házasságát tárgyalja, megkapó miliórjáz, néhány kitűnő jelenet és jellegzetes párbeszéd van benne.

A harmadik rész a válás utáni, megint tullassu menetü, rengeteg terméketlen és érdektelen elmélkedéssel és azzal a csepet sem eredeti kifejléssel, hogy az elvált férj új szerelemben vigasztalodik. Ennek az új szerelemnek a Deus ex mahinaszerű berobbanása, (vasuti szerencsétlenség, a nő megmenti Hans gyermekeinek életét) annyira nem előkelő irodalmi eszköz, hogy a magamfajta lotharimádónak szinte fáj, mint hamis hang, a zeneértő fülének. De az egész fejlődése ennek az új szerelemnek, a nő figurája, olyan langyos, szürke és unalmas, hogy valóban szükség volt valamilyen erőszakos eszközre, hogy valamikép elképzelhető legyen az olvasónak az, hogy a férfi ezt a nőt észrevette.

A férfi, Hans, színes, művészhajlamu ember. Az író kedvence. Van fantáziája és ez Ernst Lothar szerint a legfontosabb. Ernst Lotharnak régi szép elmélete, hogy minden bajt a földön a fantázia hiánya okoz. Az, hogy az emberek nem tudják a másik lelkivilágát elképzelni és nem tudnak életébe belehelyezkedni, megérteni.

Ernst Lothar ezt a hősét kiválóan rokonszenvesnek írja le. Szinte elfogult a javára. Hans szép, jó, kedves, erkölcsös, okos tehetséges. Mégis szememben van egy szépséghibája, ami nem is az övé, hanem az íróé.

Hans egy lázas órában — művésznél megengedhető az ilyesmi — összeborul egy régi ifjúkori szerelmével, akivel kölcsönösen rájönnek, hogy husz éve csak egymásra várnak, csak egymást szerették, soha nem feledkeztek meg egymásról.

A nő, ki rég férjes asszony, alighanem komolyan így érzi. Hans — a művész, a fantázia nagybirtokos — igaznak hiszi amikor mondja, de csak addig. Utána lelkifurdalásai vannak

csodálatosképen nem a nővel szemben, akinek szerelmet hazudott, hanem a feleségével szemben (és ezeken a lelkifurdalásokon úgy könnyit, hogy mindent bevall a feleségének, szemrebbenés nélkül kiszolgáltatja neki Aglae grófnőt, kinek egy órával előbb olthatatlan szerelemről regélt).

Hogy ezt megteszi, hogy utóbb sem veszi észre cselekedetének aljasságát, hogy az író is rendjén találja így, az furcsa színben mutatja mindkettőjük lovagiasságát.

Tisztán a feleség loyaltása menti meg a grófnőt és közvetve Hansot a botránytól.

A feleség, Éva az, kitől a könyv címét nyerte, Eine Frau wie Viele: Egy átlagasszony. Lásuk valóban az-e?

Először az első részben, melyben még fiatal lány. Tiltakozom az egész háboru előtti női nemzedék nevében azon beállítást ellen, hogy egy jó családból való fiatal urileány, aki három napos flört, vagy mondjuk szerelem után saját iniciatívából ugyszólván a partner tudta és akarata nélkül casanovai rutinnal szobára csalja és ott elcsábítja a még ártatlan tizennyolcéves fiut — átlagnő volna.

És bár a korszellemnek eleget téve ezt mondja az apjának, aki mindent megtud: „Most már örülnöm kell, ha elvesz feleségül!“, cseppet sem felel meg az akkori átlagnak az az öntudatos fellépés, amivel egész magátólértetődően belekényszeríti a fiut a házasságba.

A házasság folyamán is erélye, önérzete, ügyessége, határozottsága erősen az átlag fölé emelik, műveltsége és érzelmi képességei viszont jóval az átlag alatt maradnak.

Egész kivételesen viselkedik azonban Éva, mikor megtudja, hogy az ura megcsalja. Az átlagnő, akkor is, ha a saját fején vaj van, akkor is, ha nem szereti az urát, sokkal irigyebb, sokkal hiubb, semhogy eltűrné azt, hogy őt megcsalják.

Éva meglepő lovagiassággal veszi tudomásul. Viselkedésén őszintén meglátszik az a közöny, amivel férje iránt viselkedik. Ez a férjét sértheti, rosszul eshet — milyen szép volna az asszonyt hisztérikus zokogásban, kétségbeesve, letörve látni, de mi, akik tudjuk, hogy Éva asszony abban az időben már többször megszegte a házassági hűséget, csak megdicsérhetjük ezért a becsületes objektivitásért, színházmellőzésért, igazságérzetért, ami az asszonyoknál cseppet sem „átlagos.“ Elvárnánk érte az író részéről is egy kis elismerést.

Ugyancsak az átlagasszony elnevezés ellen szól az is, ahogy Éva a maga lelepleztetését viseli. Igaz, hogy ez a kinos esemény olyankor éri, mikor halálosan szerelmes, de mégis szokatlan és kivételes az a gyűlölködő ridegség, az a hallatlan közöny, a szentimentalizmusnak vagy legalább a belátásnak az a teljes hiánya, amivel házassága felbomlását tudomásul veszi. Ezek olvasása után Évát — ha nem is tragikus hősnő, akit csupán szenvedélye hozott összeütközésbe az erkölcsi világ-

renddel — mindenesetre inkább lehet furcsa teremtésnek, mint átlagasszonynak nevezni.

Vele ellentétben, egészen átlagos az a férjtipus, aki amellett, hogy polgári értelemben kitűnő családapája, mégis régen nem szereti a feleségét. Tisztában van szellemi és érzelmi alóbbrendűségével, még háziasszonyi és anyai mivoltában sincs elragadtatva tőle. Igényeiben, hajlamaiban eltávolodva, meg is csalja, de mikor ugyanazt az asszonyról is megtudja, akkor „elsüllyed a világ.” Akkor értéktelenné és érdektelenné válik, karrier, művészet és szerető és a szürke és idegölő házasság egy-szeriben elveszett paradicsommá válik, az egyedülívé, amiért élni érdemes.

Ernst Lothar, a sokat hangoztatott igazságérzetéhez képest ezuttal sajnálatosan elfogult a férfi javára.

Azon az éjszakán, mikor a házaspár nyitott szemekkel fekszik párnáin és csaknem azonos problémákon gondolkozik, az író azt mondja a negyvenéves asszonynak: Mit akarsz? Nem vagy már elég fiatal ezekhez a dolgokhoz!

És ugyanakkor a férjnek: Negyvenéves vagy! Mi volt eddig az életed? Mire vársz? Ugy akarsz meghalni, hogy csak egyetlen asszonyt csókoltál? Lehet-e kívánni, hogy valaki világéletében ugyanazon a darab uton járjon, ugyanazt az illatot szagolja, ugyanazt az ételt egye, ugyanazt a könyvet olvassa?

Szerencsére férjünkre nem vár ily sivár sors, a csunyan elárult Aglae grófnőn kívül, férjünk talál egy huszonhároméves lányt, aki megszereti. És mikor újra találkozik a régi asszonnyal és észreveszi, hogy annak szőke hajába ősz fűrtök vegyülnek, akkor — egyszerre megnyugszik. Az elveszett paradicsom, a nyugtalan kinlódás, a guruló arany miatti vágyakozás, mind kiesik belőle az őszülő haj láttára.

Az átlagasszonyt elhagyta a barátja, akinek a kedvéért félretette szokott óvatosságát és ravaszságát, akiért vakmerő lett és könnyelmű és életében először önzetlen és tisztaérzésű, akiért felrugta a házasságát (mert ő akarta a válást, a férj boldogan kibékült volna). Az átlagasszony öregszik. Ha történetesen nem átlag, hanem kivételes asszony lett volna, akkor is ez történné vele.

A nagyszerű férfi azonban talál negyvenéves korában egy huszonhároméves leányt, aki természetesen nem „átlag” — melyik asszony az? — és azzal új életet kezd.

A könyv tulajdonképpeni tendenciája, célja a házasság problémája. Ernst Lothar az ügyvéd szájába adja a házasságról való lesújtó véleményét. Hans és Éva házassági regénye is csak arra szolgál, hogy ezeket a lesújtó igazságokat elmondhassa az olvasónak. A házasság lehetetlen, elvetendő intézmény, ezt a tanulságot olvassuk ki a könyvből. Sajnos, kissé következtetlenné válik ez a vélemény a könyv befejezésével, mi-

kor a hős minden csalódását és bölcselkedését felejtve, megindul a huszonhároméves menyasszonnyal az új házasság és az új (ezuttal még elkerülhetetlenebbnek látszó) csalódás felé.

De ez a következetlenség talán a legemberibb az egészben.

Lucia

Egyén, jellem és csoport

Fritz Künkel: Charakter, Einzelmensch und Gruppe
Leipzig, Hirzel 1933. VI 1871.

Társas lények vagyunk — e felől az emberiség gondolkodó fejei már régen Aristoteles előtt tisztában voltak; jól tudták, hogy az egyes embernek se teste, se lelke nem élhet más hasonló lényektől elszigetelten. Azt is hamarosan észrevették, hogy ama hasonló lények közül az egyesnek nem mindegyikhez ugyanoly mértékben és értelemben van köze; némelyikük mindennapi éltető eleméhez tartozik, másikuk inkább zavarja jólétét, még veszélyezteti is létezését. Ha ennek dacára az emberi csoportok meglátása csak a legutóbbi évtizedekben hatott felfedezésként, ennek oka a lélektani ismeretek kimélyülésében, bizonyos társadalmi fatalizmusok fölé emelkedésében található. Plato és Aristoteles idejében és még sokkal azután ugyanis az egyes ember egyedül természetes helyét bizonyos intézmények által megállapított kötelékekben, így a családban és államában találta; akik ezekbe nem alkalmazkodtak bele a megszokott módon, azokban egyszerűen csak kiközösítésre, halálbüntetésre érett elfajultakat, árulókat láttak. Míg az újabb társadalmi lélektan az egyes lélek többféle kötelékét ismeri fel és meglátja azokat a lelki indítékokat, melyek az emberek társulásainak, szervezkedéseinek régen elképzeltnél sokkal összetettebb és bonyolultabb módjait meghatározzák; meglátja a közületek és szervezetek magukban véve holt vázai alatt az élő-mozgatókat: a csoportokat.

Ezeknek felfedezői közé lépett be Künkel is, aki az emberi jellem tudományának egy kimerítő rendszerén dolgozik, melynek a csoporttan csupán egy részletét alkotja. Kétségtelenül jóhiszeműen tekinti itt magát a tudós szerző uttörőnek — honnan is jutott volna a német tudós a jelen ismertetés szerzőjének 1916-ban a Társadalomtudományi Könyvtárban megjelent „Emberi csoportok lélektaná”-hoz? Nagyobb hibának látszik, hogy figyelmen kívül hagyja Mac Dougall-nak 1920-ban megjelent „Group mind”-jét; könyve végéhez illesztett bibliográfiájában általánosabb irányu vagy viszont egészen külön-

leges tárgy munkákon kívül alig találunk más szakforrást, mint Le Bont, Spencert, Tönniest.

Különös érzés fogta el e sorok íróját, mikor egy alapos német kutató könyvében szinte szószerint megtalálta saját régebbi megállapításait. Hogy az ember csoportban, egyszerre több csoportban él, melyekhez tartozásai között lelkében valóságos ellentét, harc fejlődhetik ki; ezeknek eredménye azután átcsoportosulás is lehet. Hogy összességi én-ről nem beszélhetünk, hanem mi-ről, amely varázsszó dönti el azután állásfoglalásainkat. Hogy a szervezeteket, közületeket megelőzi a lélektani csoport. Hogy ezeknek a csoportoknak keletkezése és további léte hordozóiknak, vezetőiknek lelki beállítottságától függ, melynek változásával ők is megváltoznak és el is tűnhetnek.

Azért jól érezhető, hogy „Charakter, Einzelmensch und Gruppe“ más időben, más környezetben keletkezett, mint „Az emberi csoportok lélektana.“ Bár az előbbi is megengedi a természeti adottságok és hatalmi rendelkezések által keletkezett csoportok létezését, azért a fősúlyt a mozgalmából keletkezett többé-kevésbé rendelkező képességű csoportokra helyezi, melyeknek éltető eleme a csoport lelki adottságai által teljesen áthatott és ezeket hibeiben is tevékenységbe hozni tudó Führer. Az ilyen Führereknek és „pretorianus“-ainak azután elég részletes jellemzéseit és osztályozásait kapjuk, nem egy óvó megjegyzés is csuszik be a tulzába menő „szemellenzős“ „Scheuklappen“ fegyvelmezésről. A fegyvellemmel Küinkel általában szívesen foglalkozik, ebben különösen ex- és inclusiv fajtát különböztet meg; az utóbbi a jóakaró, nem eltávolításra, hanem benevelésre irányuló —, mely azért mégis elmehet az élet kioltásáig is. A merev-helytelenül gyakorlott vezetés, fegyvelmezés legkárosabb hatása az, hogy előbb-utóbb megtámadja, illetőleg lélektelen „dressat“-okra szorítja vissza az együttérzést és újból enged a vad önzésnek, az „Ichhaftigkeit“-nak, mely az egyént teszi mindenféle célkitűzés végpontjává, tehát ellen-szenvesen tulmegy az olykor még áldozatkész individualizmuson.

Holott Küinkel szerint amaz énésség (hogy önzésnek ne fordítsuk az Ichhaftigkeitot) nem elsődleges természete az embernek: az újszülött még teljesen az anyjávali közösségben és később családi „Urwir“-jében él: ennek az ősegyüttérzésnek kell egy önzési válságban elgyengülnie, hogy azután az öntudatossá vált egyén egy többé-kevésbé szabadon választott csoportban találja meg élő, alakuló „reifende Wirhaftigkeit“-t. Erre az údvös jellemkialakító ténykedésre persze elsősorban a már magukban „wirhaft“ csoportok alkalmasak, míg az üzleti érdekek által adott „ichhaft“ csoportokból hiányozni szokott az az élet felajánlásaig menő áldozatkészség, mely a „Wertträger“-t már nem az én-ben, hanem a mi-ben látja. Ez ugyan a

wirhaft csoportokban is csak a végsőkig veszélyeztetett, a kétségbeesésbe kergetett egyéniségekben fejlődik ki teljesen. Hogy erre sor kerülhessen, a csoportnak válságokon is kell átesnie, melyekre a szerző sokkal több figyelmet fordít, mint pl. a csoportfelbomlás jelenségeire.

Le Bon-on tulmenő megfigyelése, hogy a sokaság mennyit nyer dinamikában, ha egyszer tömeggé záródott és persze ha csoporttá szerveződött. Érdekes bizonyos komoly vallási szertartásoknak és viszont farsangi mókáknak, mint az „Urwir“ ösközösség utáni vágyódás kifejezéseinek kiemelése. Az államot, osztályt Künkel nem tekinti csoportnak, bár az együttlaks és egyhelyzetűség csoportosító hatását észreveszi. Nem hisz az embriségben mint csoportban sem, bár könyve vége felé kissé erőltetetten ható okfejtéssel az egymással eredetileg szembenálló csoportok közös nevezőn találkozásának és ilymódon még az ellenség szeretésének lehetőségét is megengedi.

Fritz Künkel csoportlélektani könyve amellet, hogy állandó értékű tudományos munka eredménye, még ama fénysávok miatt is érdekes, melyekkel keletkezési helyének jelenpillanati viszonyaira rávilágít.

Farkas Geiza

Franciaország őszinte története

Charles Seignobos: Histoire sincère de la nation Francaise. Paris, Rieder, 1934. XII + 520 l. Magyar fordítása is megjelent.

Régi dolog, hogy minden tudománynak irodalma közül a történelemé áll legközelebb a szépirodalomhoz. Valóban nem is számíthat munkájának nagyobb elterjedésére és így hatására az a történész, aki legalább egy kicsit szépiró nem tudna lenni; enélkül leggazdagabban megadatolt fejtegetései menthetetlenül unalomba fulladnának. Aki történészbe azonban a szépirónak csak egy erecskéje is tévedt, az már a tárgyak, a kifejezési alkalmak egész özönében látja magát, melyben olykor diadalmasan beuszik az irodalmi halhatatlanságba, igaz, olykor el is sülyed a sekélyes szentimentalizmus, a szónoki álpátosz, a multba vetített jelen politika hullámaiban, melyek közt a legkíméltebb nyelvezet, leíró- és elbeszélőképeség sem bizonyul megfelelő mentőővnek.

Mert ahhoz, hogy egy történelem ne csak tanulságos, hanem szép is legyen, az első kellék mégis csak az őszinteség. Egyedül ez képes olvasói szeme elé az elmúlt korok élő, cselekvő embereit és nem csupán rikitóan, hol tulvilágosan, hol tulsötéten kiszinezett karton-képeit állítani. Hisz minden történetíró elé a napi közvélemény és a politikai hatalmi érdek

alakjában odaáll a kísértő démon. Szolgálj engem, hizelegj nekem, mondja, akkor mindeneket megadok neked, amit csak kívánhatsz: könyvsikert, dicséretet, jó anyagi megélhetést, fényes állást, még közéleti érvényesülést is. Ám amely történész az ilyen kísértésnek enged, annak nem is kell tulságosan megöregednie, hogy munkáit minden olyan polcra eltűnni lássa, amelyen a még olvasni szándékolt könyveket tartják. Mig az őszinte történétíró egy évszázad múlva is szívesen olvassák, forrásként idézik, nemcsak becsülik, de egyenesen megszeretik, akkor is, ha eleinte különféle tudományos és nemtudományos szempontokból kigyót-békát kiáltottak rá és némely megállapításait utóbb is jóhiszemű tévedéseknek nyilvánítják.

És vele együtt szeretik meg az országot, a népet, melyről munkája szól, akár egy talán még kicsiny, talán már felnőtt gyermeket, akiről egy szerető, de nem nagyon elfogult szülő mesél. Mert mindkét elbeszélésből azt érezzük ki, amit egyedül tudunk szeretni, amíg élünk: életet. Vagyis jelentéktelen, homályos kezdetekből, az ősemberi lét porából keletkezést, feltörekvést, küzködést, szenvedést, tévedést, diadalmaskodást, vereséget, esetleg már újból porbahullást. Mert ez és nem a csalhatatlan biztonsággal magasbatörés mindnyájunk útja, végzete, ennek közössége teszi testvérünkkel azt az embert, azt a népet is, akit az Élet alakulása időleg vagy állandóan ellenségünkkel tett.

Charles Seignobos tehát valóban a legjobb részt választotta magának, midőn francia nemzete őszinte történelmének megírására vállalkozott. Nagyon részletes ez az elbeszélés ötszáznál alig több kis oldalon bizonyára nem lehet; aki a francia történelem mozzanatai közül csak a legkimagaslóbbakat is teljes megvilágításban óhajtja meglátni, az már csak szánja rá magát legalább néhány tucat nagykötet elolvasására. Ám Seignobos nem is ezt akarja nyújtani, hanem a nemzeti szellem, műveltség, gazdaság, politikai önfenntartás és érvényesülés lényeges kialakító tényezőinek ismertetését, egészen általános vonásokban, ahol az elégséges, egyes részletek, események kidomborításával, ahol az egész életmenet megértését ez segíti elő. Így ajándékozhatott páratlanul érdekes és tanulságos olvasmányt, persze leginkább annak, aki előtt a nemzeti életrajz mintegy vázálul szolgáló események, ugymint Franciaország földrajza legalább nagyjában már ismeretesk.

Mi adja meg igazában, nemcsak célkitűzésében Seignobos munkájának az őszinteség bélyegét? Bizonyára nem a saját nemzet célzatos kisebbitése, élete minden addig nagyratartott megnyilvánulásának megvetendő vagy nevetséges színbe rántása, miként azt különböző népek egyes „masochista” történészei elkövetni szerették. De nem is mindenáron minden más fölé emelése, még véletlen szerencsés sikereinek is valamely misztikus faji felsőbbbségből származtatása, szerencsétlenségei-

nek a kaján ellenségek becsületes ember és nép által ki sem védhető cselszövényeire vagy saját elvetemült fiainak fekete árulására kenése. Így persze sok minden kerül a történetíróhoz méltó régidivatu nyílt kandalló tűzébe, amit Franciaország különböző pártállású intellektueljei olyan szívesen vallának rendíthetetlen kánonként.

Mindjárt a nép származásának kérdésénél: a latin faj legfeljebb mint nyelvészeti fogalom létezik. Embertani tekintetben Franciaország lakossága egyike a legváltozatosabbaknak, összetettebbeknek, ami nem is baj, mert ez magyarázza meg a francia élet és irodalom egyetemleges emberi irányzatát. Azért a szomszéd ország „nordisch” elméletíróinak sem kell kétségbeesniök, vagy legalább Seignobosra és népére végleg megharagudniok, mert ő is elismeri azt a nagy politikai, gazdasági és kulturális egyesítő és vezető szerepet, melyet az erőlyesebb, nagyobb képzelőerejű északi jövevények a lágyabb déli őslakosság között már a legrégibb sejthető időkben és azután is egészen a legujabb korokig játszottak. A francia politikai és társadalmi életet azután is nagy hadvezetők alakították ki. A katolikus kereszténység eleinte bizony pogány hagyományokkal színezve terjedt el, de azután nagyszerű reformkor-szakot ért éppen a franciák földjén. A külföldön is oly sokak képzeletét elragadó Orleánsi Szűz ugyan nem annyira a francia királynak, mint egy francia párt királyának hive volt. A reformáció-idő vallási háborúiban Seignobos sem kétféle fanatizmus összeapását, sem gazdasági érdekcsoportok, osztályok vallási mezbe öltöztetett vitáját nem látja, hanem pártharcokat a hatalomért, még a hirhedt Bertalan-éj is egy ilyennek a szokotnál borzalmasabb mozzanata volt. Felvilágosodás, humanizmus, emberi jogok tisztelete is előbb mozdult meg a brittek földjén, hogy azután a gallokén legkövetkezetesebb kiépítését érje meg. De azért legalább a munkásosztály elbánásában szervezkedésének, bérigényeinek erőszakos leszorításában a nagy forradalom és még az azutáni idők is igen szűkkeblűek maradtak; a külföldön annyit bámult és utánzott „polgárság” már hatalomra jutása idején is mások munkájából, olykor egészen tétlen járadékosok módjára élők összességét jelentette. A forradalmat követő évszázad heves villongásait végre nem valamely fölényes bölcsességgel gigondolt alkotmány lelkes elfogadása zárta le, hanem egy heterogén elemeket érvényre juttató megegyezés, mely a számbajövő tényezők egyikét sem elégitette ki és azután mégis egyedül mutatkozott állandónak. A legutóbbi háború kihatásai még nem becsülhetők fel; mindenesetre gondolkodóba ejt az erősen fellendült jólét közepette a népmozgalom ellanyhulása, a születési szám és népszaporodás visszamaradása. A franciák már nem lesznek többen, csak jobban élnek.

Találunk a könyvben olyan érdekes, a nálunk közkeletű nézetekkel nem teljesen megegyező megállapításokat, mint azt,

hogy a nagy tengerentuli felfedezések nem módosították azonnal közvetlenül Franciaország gazdasági életét, csupán az értelmiség látókörének kiszélesítésével hatottak már akkor is reá. A puszkapor feltalálása csak három évszázad múlva, a XVII. században alakította át lényegesen a hadviselést. Ellenben a könyvnyomtatás felmrülése már igen hamar éreztette hatását az emberek gondolkodására, életére. A híres francia társas szellem és társalgó képesség a középkorban alakult ki a városokban, ahol az emberek olyan nagyon szűken, ugyszólván folyton egymással éltek és emellett, miután dolgozni, ha egyáltalában, csakis a nappal világos óráiban lehetett, igen sok idejük maradt egymás megfigyelésére és a csevegésre.

Egy olyan nagy és kimagasló helyet elfoglaló nemzet, mint a francia, történelme folyamán szükségképpen sok, majdnem minden más néppel is hol barátságos, hol harcias érintkezésbe kellett, hogy jusson. Elsősorban persze a közvetlen nagy szomszédokkal: a némettel, angollal, olasszal, spanyollal. Ennek hatásait Seignobos könyve sokhelyt szemléletesen állítja szemünk elé. Vajjon a magyarokról is ír-e és mit? Nem éppen sokat: a vezérek korabeli zsákmányoló portyázásokat említi mint nemzeti csapást; emléküik a francia nyelvben a már ősibb elképzelésben élt gyermekevő szörnyetegek „ogre“ elnevezése lett.

Az átlagos mai francia jellemzését Seignobos elbeszélésének vége felé a következőkben adja: „paraszt, iparos és polgár jellem, okos, bizalmatlan, takarékos, hiuságra erősen hajlamos, nagyon társaságkedvelő, de kevésbé vendégszerető, gyors, világos, szabatos értelemmel megáldott, mely inkább a guny, mint a lelkesedés felé hajlik, könnyen és szívesen beszélő, ügyes lélekmegfigyelő, meggondoltabb, mintsem ezt az idegenek könnyű beszéde és bőséges taglejtése után hinnék, rendes életmódhoz szokott, mindennapi élete szokásaihoz nagyon ragaszkodó, alkalmasabb az egyéni munkára, mint a közös vállalkozásra, képes jó katona lenni, ha erre kénytelen, de nem kedvelője a háborúnak, végeredményben igen különböző attól, aminek az idegenek elképzelik.“

Az ujkori francia politikai fejlődés legfőbb vívmánya mégis: a politikai uralmi rendszer és nyilvánvaló békeakarat megrendítették a külföldön a harcias és szeszélyes Franciaországról XIV. Lajos, a két Napoleon háború és a XIX. századbeli párisi forradalmak által keletkezett előítéletet. „Am ismét „egyedül a jövő mutathatja meg, mily módon fog a francia nemzet olyan életfeltételekhez alkalmazkodni, melyek teljesen eltérnek azoktól, melyekben keletkezett.“ Ez azután körülbelül minden ma élő nemzetre áll; ebben a francia nekünk is csak sorstársunk, testvérünk.

Farkas Geiza

Gazdasági terv Szovjetországban

(ECONOMIC PLANNING IN SOVIET RUSSIA)

Boris Brutzkus egyetemi-tanár könyve

Irta: Dr. Stern Lázár

Áttekinthetetlen a szovjetről megjelent művek száma és nem tudjuk megítélni, hogy tartalmukban mi a valóság és mi a költött. Legnagyobb részük a hivatalos szovjet által közölt adatokat tartalmazza, tehát csak színezett adatokat, olyanokat, melyek a szovjetre kedvezőek. A népről, annak állapotáról és hangulatáról az utazónak nem lehet közvetlen tapasztalata, mert Oroszországban nincs szabad véleménynyilvánítás és a mindenható állam megtorló intézkedései sujtják azt, aki a rendszerről kedvezőtlenül mer nyilatkozni.

Csupa titokzatosság európai szem előtt az egész orosz történelem. Kissé érthetetlen és félelmetes. Novgorod és Kiev, a tatárság, rettenetes Ivan maga, elődei és utódai, a cárok titokzatos, erőszakkal és végzetességgel teli élete, a szörnyű autokrácia és szörnyűbb ellenhatásai, az örökös végletek, meg nem értékek és meg nem alkuvások, melyek az egész orosz történelmet jellemzik, valami fékezhetetlen, meseszerű elemi erőket láttatnak. Milyen ellentét a csupa kérlelhetetlenség Oroszország és a csupa exigencia Anglia, mennyi megalkuvás itt, mennyi szélsőség ott, a tiszta emberi és az ős természet ellentétei. Értéketlen, hogy éppen Oroszországban vált valóra elsőül — ellentétben magával a marxizmussal — a kapitalizmus kisajátítása, a szocializmus. Itt is korlátlan szélsőségben nyilatkozott meg az orosz történelem. Titokzatos a szovjet győzelme és élete. Maroknyi ember győz az állam megszervezett ereje fölött és homály fedi egész fejlődését, nem láthatjuk tisztán eredményeit és kudarcait, meggyökerezését, vagy felszínességét.

Éppen ezért bizonyos reménykedéssel fogtam hozzá Brutzkus Boris orosz tanárnak az orosz szovjet tervgazdaságról szóló könyvének olvasásához, amely 1935 év elején jelent meg angol nyelven Londonban.

Szerző 1907-évtől 1922-ik évig a pétervári egyetemen a mezőgazdaság tanára, majd 1922-ik évben a leningrádi mezőgazdasági tervbizottság elnöke volt. 1922-év végén elkeltt hagyója Oroszországot, azóta Berlinben él, mint az ottani

tudományos intézet szaktanára. Azt kell hinnünk, hogy mindenképpen alkalmas a szovjet igazi képének feltárására. Magas kvalifikációja, multja, orosz nemzetisége, minden befolyástól, — a szovjettől is — ment függetlensége, a művén végig vonuló higgadt hang, hivatása egyaránt feljogosítanak annak feltételezésére, hogy megállapításai igazak, hogy álláspontja és következtetései pártatlanok.

Saját közvetlen tapasztalatain kívül egyéb forrásai is megbízhatók. Az orosz nyelv az anyanyelve, rendelkezésére állnak az orosz napilapok és szaklapok, az azok által közölt, a mindennapiéletből merített tények, nyers adatok, valamint a Prokopovics orosz tudós vezetése alatt álló prágai orosz-gazdasági iroda, a birminghami egyetem orosz fakultásának, a berlini orosz tudományos-intézetnek, és a breslaui „Osteuropäisches Institut“-nak közleményei és hirszerzése, az Oroszországban alkalmazott külföldi szakértők művei, az orosz vezető gazdasági szakférfiaknak belső használatra készült előterjesztései, Stalin beszédei, megszakítatlan érintkezés az országban és az országon kívül élő oroszországgal. Elégge megbízhatónak látszó források, amelyekre épülnek fejtegetései és következtetései.

Szempontjai tisztán gazdasági szempontok, sokat kritizál, de konstatálja, az elért eredményeket. Igaz, hogy ezeket inkább politikaiaknak, semmint gazdaságiaknak találja. Sok szépítést és elhallgatást talál az orosz hivatalos jeentésekben és különösen Stalin beszédeiben, de megállapítja, őszinte fanatizmusukat és az önfeláldozásig rajongó hitüket a maguk igazságában. Ezért propaganda minden szavuk, írásuk és ténykedésük, mely kiszínezi a valóságot és távol tartja az ott utazó külföldit a való helyzettől.

Egészen nincs kedvező véleménye a szocializmusnak a szovjet által megvalósított formájáról és úgy találja, hogy a rendszer nem egyeztethető össze az orosz gazdasági viszonyokkal s a nép lelki fejlettségével. Jellemzésül idézi Strumilin-nak a legirányadóbb szovjet szakértőnek azon kijelentését, hogy a szovjet nem is akarja megismerni a valóságot, nem is akar arra építeni, hanem ellenkezőleg azt lerombolni célozza, és valami egészen újat, a múlttól teljesen függetlent akar teremteni.

A munka két részből áll: elméleti és történelmi részből. Az elméleti részt 1922-évben írta, a történelmit 1935 elején fejezte be.

Szerző Marx tanainak legáltalánosabban tartott jellemzésével kezdi meg művét. Marx tanaihoz hiven a vezető elemek úgy képzelték, hogy a szocialista rendszer átveszi a tőkegazdaság eredményeit, a berendezett gyárakat és nyersanyagokat, a munkaszervezést, ellenben egyszerűen és azonnal mellőzi a kapitalista gazdaság alapját képező gazdasági kategóriákat, a magántulajdont, a pénzt, a piacot, a járadékot, profitot és kamatot, a kínálatot és keresletet és ezek helyébe a köztulaj-

dont, az egységbe szabott termelést és szétosztást és minden munka egyforma értékességének vallásával, minden munka egyforma díjazását léptetik a munka különböző eredményének megfelelő különböző díjazás helyébe. Azt hitték, hogy az egész kapitalista szervezet akadály nélkül fog tovább működni, ha azt a régi szakértő vezetők eltávolításával az új szellemmel telített szakértelem nélkül vezetőkkel látják el. A pénzgazdaság eltörlésével megszüntették az árat, melyben az áru érték kifejezését nyerte és helyébe a munka egység előre megállapított szabványos értékét kívánták alkalmazni, mint értékmérőt. Marx szerint ugyanis a munka alkotja az értéket és a többlet-értéket.

Szerző kimutatja, hogy a szovjet ezen álláspontja téves, hogy az érték megállapítása körül a munka mellett a tőkének és a természetnek korokhoz nem kötött, időtlen, logikai szerepe van. Példákat hoz fel — a jobb minőségű földek példáját, melyek azonos művelés mellett is nagyobb értéket termelnek, mint a sovány földek, hogy a platina és a vas értéke közti különbség nem magyarázható munkából, hogy a jobb gépekkel felszerelt gyár a munkásság és a végzett munka egyforma lelkiismeretessége mellett is több értéket teremt és hogy a fogyasztó közönség nem az árban foglalt munka mennyiség, hanem annak hasznossága szerint értékeli az árut.

Az áruegység értékét lehetetlennek bizonyult munkában megállapítani, mert minden vállalatban a munkának számtalan fajára van szükség, amelyek időben, intenzivitásban és hozzáértésben különböznek és mert a munka mellett szerepe van az áru kitermelésében a természetnek és a tőkének is. Ezért minden üzemre külön munkaértéket kellene megállapítani és annyi érték lenne, ahány munkaüzem, melyeket eltéréseik folytán lehetetlen közös nevezőre hozni, közös értékmérővé alakítani.

Szerző ismerteti a szovjet szakértők lelkiismeretes, éleseszerű és eredménytelen fáradozásait ilyen közös értéknek, a pénz ki-kapcsolásával munkaegységben leendő megállapítása körül és kimutatja, hogy a szovjet mindig kénytelen volt a termelés és fogyasztás értékelésére egyaránt alkalmatlannak bizonyult, sőt káros kísérletezések után legalább részben a pénzgazdaságra visszatérni. Ezek szerint a munka, mint értékmérő nem helyettesítheti a pénzt és a termelés és fogyasztás központi megállapítása nem helyettesítheti a piacot.

Lehetetlen milliók millió-féle szükségleteit előre megállapítani, legyenek bármily kimerítőek és gondosak a szükséges statisztikai összeírások. Kulturembereknek és ide kell számítani a munkásokat is, mindig változó szükségleteit nem lehet előre látni. Ezeket a hivatalos adatgyűjtés soha nem adja vissza teljesen és megbízhatóan, tele van az hézagokkal, úgyhogy azok alapján nem állapítható meg a termelés szükséges mennyisége és minősége és így az adatok alapján kiadott utasítások legponosabb végrehajtása sem eredményezhet oly fajú és mérvű ter-

melést, amely hiánytalanul kielégitené a szükségletet. A kínálat és kereslet közti egyensúly, ami minden gazdaság egyik alapfeltétele, ily körülmények között meg nem valósítható. Ezért az a kizárólag a szovjetben észlelhető különleges gazdasági jelenség: az árúéhség, mely a keresett áruk hiányában találja magyarázatát. A piac, a kereset és kínálat szintén mindenkorra szóló gazdasági tényezők, melyeket büntetlenül a szovjetgazdaság sem mellőzhetett és melyeket szintén kénytelen volt újból és megint újból, bárha korlátozott mértékben, helyreállítani.

Ezen tárgyilagoss momentumok mellett szubjektív tényezőkkel is bizonyítja szerző álláspontjának alaposágát. Az érték megállapítására, a termelésre és fogyasztásra vonatkozó feladatokat alkalmazottak, odaadó hűséges párttagok végzik. Pontos munkát akarnak végezni, esküsznek a központ utasításaira, annak szószerint megakarnak felelni, bírálatra nem törekszenek, mert úgy érzik, hogy utasítás hiányában arra joguk sincs. Fő ambíciójuk a folyamatos elintézés és felettes hatóságaik megelégedése. Bürokratizálják az egész gazdaságot és valahol elszikkad a szovjetállam célja, a termelés eredményessége, a tömegek bőséges ellátása. Öncélnak érzik magukat és az állam igazi feladatait abban látják, amihez legjobban értenek, a politikai propagandában. Politikai momentumok háttérbe szorítják a gazdaságit. Politikailag megbízható egyének vezetése alatt álló üzemeket jobban és gyorsabban látnak el; a pajtasság szempontjai is érvényesülnek. Az áttekinthetetlen méretű teendők folytán elnézésből bizonyos technikájú üzemekhez meg nem felelő segédgépeket, gépalkatrészeket és egyéb oda nem illő felszereléseket küldnek, ami megbénítja az egész üzem működését. Az óriási grosznyi petróleumkitermelőüzem hosszú időn át nem működhetett, mert a kormányzó biztosság (Glavki) nem küldött gépeket, az asztrahani volgai halásztelep — Oroszország legnagyobb halásztelepe — egy évig szünetelt, mert nem kapott hálót, minthogy egy másik biztosság nem utasította a niszij-novgorodi hálógyárat megfelelő hálók készítésére. Mindez nem csodálható, mert a vállalatok nagysága, azok sokfélesége, nagy száma és az óriási távolságok, a szükségletek pontos nyilvántartását és ellátását egy központból a legnagyobb precizitás, a politikum kikapcsolása és tökéletes szakértelem mellett is lehetlenné teszi.

A másik szubjektív momentum, melyet Lenin és társai a maguk forradalmi lelkesületében teljesen figyelmen kívül hagytak, maga a munkásság. Feltételezték, hogy a munkásság a mindennapi életben is, akkor is, mikor a maga mindennapi kenyeréről van szó, ugyanazt az odaadó, minden áldozatra kész lelkesedést fogja tanusítani, melyet tanusított a forradalom első napjaiban, amidőn arról volt szó, hogy lefoglalják a kapitalista üzemeket és vagyonokat és midőn arról volt szó, hogy a parasztság birtokába vegye a nagy földbirtokokat. Itt nagyon egyoldalúan mérlegelték az emberi lelket, tulsokat vártak tőle, más

tekintetben pedig gépnek tekintették. A munkásság törekvésének az alapja, mint minden emberé, a jogosult egyéni önzés. A kapitalizmus megszüntetésében minden egyén a maga javát is látta és ezért a közös eszmékért vívott harcban tanúsított altruizmus mögött ott állott a saját életmódjának várt feljavítása. A közösség javában egyuttal a maga javáért is küzdött minden munkás. Küzdött akkor a korábbi munkaadók ellen, mostani munkaadója azonban a szovjet. Csak a mindennapi életszükségletektől távolálló nagy eszmékért vívott harcban találunk a legkiválóbb egyéniségeknél is kizárólagos altruizmust. Spinoza életét áldozta volna fel eszméiért, de üveget csak megélhetést biztosító díjazás ellenében csiszolt, a szeretet vallásának megalapítója és vértanúja is csak díjazás ellenében végezhetett acsmunkát. A szovjet teljes ideáлизmust, teljes lemondást kíván egységesebb emberektől, a mindennapi életben is.

Elvileg a kapitalizmus és a szovjet közös célja a tömegek minél jobb és bővebb ellátása. Ez a közös cél fokozottabban hangsúlyozódik a szovjetgazdaságban, mely a súlyt a legnagyobb tömeg minél jobb ellátására fekteti.

Adatokkal bizonyítja szerző, hogy a szovjetnek ezt a célt sem sikerült elérnie. Nemcsak a földművesosztály, amelytől több évben majdnem százszázalékig elkobozták a termést, hanem sokszor a munkásosztály is éhezett. Az állam nem tudta a lakosságot ellátni elegendő élelemmel, mert a gabonamennyiség jelentékeny részét gépek és nyersanyagok beszerzésére külföldre szállította és mert a kellő hozzáértés és szervezet hiánya folytán a földművességtől átvett gabonaneműeknek és állatoknak mintegy harmada elpusztult vagy elkallódott és azt a munkásság élelmezése is megszenvette. Idézi szerző a munkások biztossága elnökének a jelentését, mely egyenesen elképesztő rajzát adja annak, hogy miként laktak és miként éltek a munkások a szovjet egyik leghatalmasabb gyárában, a magnito gorski urali vasművekben.

Megvalósíthatatlan a gazdasági ellenőrzés is, minden öszinte törekvés, minden erély, a hivatalnoki létszám minden emelése — az ötéves tervben előrelátott harmincszázalékos szaporodás helyett az öt év végén közel százszázalékot tett az ki — és minden részletező szabályozás dacára, mindig csak a szabályok külső betartását lehet ellenőrizni, a szellemét nem. A munkaórák betartását, a gépek előírás szerű kezelését, az anyagok szabvány szerű felhasználását meg lehet állapítani, de a munka gazdaságosságát és a többtermelésre alkalmas voltát nem. Az előírások pontos betartása esetén, az üzem meg nem felelő voltaért, az ellenőrzés minden lelkiismeretessége dacára, senkit sem lehet felelősségre vonni. A végzett munka célszerűtlensége és a többtermelés lehetősége, megfelelő értékmérő hiján, nem állapítható meg és ezért igaz a szerzőnek az a megjegyzése, hogy a formák szerint legjobb tisztviselő lehet a cél szempontjából a legrosszabb és a formák szerint legrosszabb tisztviselő lehet a cél

szempontjából a legjobb. Szerző már 1920-ban, a kommunizmus szélsőséges végrehajtásának idejében megállapította, hogy a munka egyedüli értéktermelő voltára alapított munkabérrendszer megvalósíthatatlan és lehetetlenné teszi, hogy az állam az általa szállított nyersanyag értékét, a gépkopás ellenértékét visszakapja, ami az üzem csődjét vonja maga után. Továbbá minden munkás egyforma díjazását jelenti, amit a gyakorlatban éppen a munkások ellenszegülése folytán nem lehetett keresztülvinni. A több értéket termelő (platinát és nem vasat, jó földön és tökéletesebb gépekkel dolgozó) munkás mindig nagyobb bért követelt, mert munkájából a közösségnek is nagyobb volt a haszna. A munkabérek ma is nagyon eltérők, az ugyanannyi idő alatt kitermelt termékek értékességének és mennyiségének megfelelően. A szovjetvezetők iparkodtak is ezen gazdasági szükségességek elől kitérni, mert bizonyos közeledést láttak ebben a kapitalista bérrendszerhez és attól tartottak, hogy bizonyos osztályok képződnek magában a szovjetgazdaságban is, de a gazdaság követelményei erősebbeknek bizonyultak a szovjetvezetők ellentállásánál, viszont az is igaz, hogy bizonyos rétegződések támadnak magában a munkásságban, amelynek jövőjét teljes biztossággal még nem lehet előrelátni, de kialakulófélben van egy jobban fizetett és egy rosszabbul fizetett munkásosztály. A vezetők, a munkafelügyelők, a politikailag megbízhatóbbak ellátása jobb, bőségesebb, jövedelmük nagyobb. Ugyálszik, hogy itt is új arisztokrácia és új proletárság kialakulása van utban és ami a kapitalizmusnak volt örök problémája, problémája lesz az a szovjetnek is.

Szerző kimutatja, hogy a haszon és járadék nemcsak a tőkegazdaságot jellemző alkatrészei a gazdaságnak, hanem, hogy örök tényezők ezek minden gazdaságban. A kapitalizmusban külön kimutathatók, mint a tőkés részesedése, míg a szovjetben az állam vagy bérlője kapja meg azokat, de szintén nem a munkás. Példákkal igazolja, hogy önálló szocialista államok nemzetközi forgalmában, az egyik szocialista állam által a másiknak nyújtott kölcsön avagy anyagkihasználások esetén szükségsezerően érvényesülni kell a haszon és a járadék törvényének. Nem áll tehát, hogy a haszon és járadék csak a kapitalista korszakkal velejáró jelenségek. A munkás a szocialista gazdaságban sem kaphatja meg az egész munkaeredményt (Voller Arbeitsertrag).

Szerző foglalkozik Marx és Engels azon megállapításával, hogy a szocializmus ugrás a kényszerből a szabadságba és kérdi, hogy miben áll a szocialisztikus termelés tökéletessége, szemben a tőkegazdaság zürzavarával.

Elemzi a gazdasági szabadság fogalmának tartalmát és annak három fajtát az egyéni kezdeményezésnek, a szervezésnek és magának a munkának a szabadságában találja. Az ilyen értelemben vett szabadság a szovjetben csupán a vezető egyénekre és az általuk megbízhatóknak találtakra van korlátozva, a lakosság többi részére lehetetlenné van téve az egyéni kezdeménye-

zés, a munka megszervezésének, a munka keresésének és vállalkozásának a szabadsága. Még a közre fontos találmányokat is csupán azon vállalat állíthatja elő, melynél a feltaláló munkás dolgozik. A többi vállalat annak kihasználásától el van tiltva. A legkiválóbb szervező tehetség is kötve van az előírt munka és termelési rendszerhez. Az egyénnek tehát nincs semmi idevonatkozó szabadsága, utasításhoz van kötve minden és mindenki, bürokratizálva van az emberi tevékenység, gondolkozás és mozgás, maradi gyártási módszer. A munkásnak ott és azon szakban kell dolgoznia, amelyet a központ előír. A munkások szervezkedése és egyesülése súlyos bűncselekmény. Bármint is keresi szerző a szabadságba történt ugrást, csak azt találja, hogy ugrás történt a korlátozott szabadságból a teljes kényszerbe. Marx megállapítása tehát nem azt jelenti, hogy a szocializmus az egyén és a tömegek felszabadulását vonja maga után valamely korábbi kényszer alól, hanem csak azt a különbséget akarja jelképezni, mely a tőkés és a szocialisztikus gazdaság között az emberi akarat szerepe tekintetében fennáll. A tőkegazdaságban az emberi belátás mellett a tőke és a természet vak energiái irányítják a termelés folyamatát, míg a szocialista gazdaságban csak az emberi akarat irányítja azt. De láttuk azt, hogy a természetnek és tőkének szerepe van a szovjetgazdaságban is és hogy csupán a hatalmasoknak tévedésekkel telt akarata játszik abban szerepet. Más akarat nem érvényesülhet. A Marx-féle értelemben vett szabadság tehát valójában a törpe kisebbség kényszere a nagy többség felett és maga után vonja a termelés és fogyasztás örökös káoszát. A kapitalisztikus gazdaságban a kínálat és kereslet szabad folyamata, a piacnak szabályozó ereje bizonyos harmóniát tart fenn termelés és fogyasztás között, amely harmóniát csak az időnként fellépő krízisek zavarják. Ez a diszharmónia tehát a kapitalisztikus gazdaságban csak időszakos, a szovjetgazdaságban állandó, tulszabályozás és túlkényszer magyarázta magasabb anarhia.

Foglalkozik még szerző a mezőgazdasággal, amelynek fejlődése és virágzása szerinte csak ott lehetséges, ahol a föld és az emberi tevékenység közötti viszony szabad, ahol a föld szerkeszteteléhez és az azt befolyásoló fizikai tényezőkhöz szabadon simulhat az ember tevékenysége. Áll ez a nagybirtokra is, de még inkább a kisbirtokra. Apró parcellákra szabdaltnak nagy egységbe egyesítése a művelés intenzivitásának csökkenése és így a hozadék hátránya nélkül lehetetlen. Parancsművelés mechanizálást jelent, az organizmust jelentő földnek olyan megműködését, amilyen az élettelen ipari nyersanyagé. A földművesmunkát óramunkává, a földművesmunkást pedig ipari munkássá, a földművelést technikumvá változtatja, amit pedig annak természete kizár. A szovjet által alkalmazott kényszernek eredményeképp a volt kisbirtokok megművelésében is mutatkoznak a nagy gazdasággal járó minden hátrányok, csüggedés vett erőt a földműves lelkén, nem törődik a közös par-

cellával, nem szűnik meg lelkében a saját föld utáni éhség és erős benne az ellenszenv a rendszer ellen, mely őt ilyen munkára kényszeríti.

Mindezekből szerző azt állapítja meg végeredményképp, hogy a mai szovjetrendszer mindazt lerombolja, amit a munkásság óriási lelkesedésének kihasználásával megteremtett. Az eredménytelenséget a szovjet teoretikusai is bevallják, a jobbszárnyuk ezért a lakosság éretlenségét okolja, balszárnyuk az Oroszországot körülvevő kapitalista világ blokádját. Szerző az első kifogás alaptalanságát a szubjektív tényezők tárgyalásánál részletesen kimutatja, a blokádra nézve pedig az a megjegyzése, hogy egyedül kétország van a világon, mely a többi világra tekintet nélkül, minden tervet megvalósíthat és ez a két ország egyike az északamerikai Egyesült Államok, másika Oroszország.

A szovjet kísérletezései azonban, eltekintve a Nep rövid intermezzójától, katasztrófák sorozatából állott és világosan bizonyítják, hogy a szocializmus alapelve nem teremthető elv, hogy az a gazdasági életre nem a fejlődést, hanem a csődöt jelenti.

A kilátástalanság ezen prognózisával végződik a munka elméleti része.

A történelmi rész a szovjet első lépései és a marxizmus közötti viszony kifejtésével kezdődik. Lenin, ki a maga lobogó fanatizmusában Marx tulhajtásaiban és egyes szenvedélyes szavainak szószserinti alkalmazásában látta az igazi marxizmust, azt hitte, hogy a kapitalizmus belső, szellemnélküli gépezet, profit és járadék termelésére, a munkásság megrablására. Szerző idézi Lenin „Állam és forradalom” című művéből a következőket: „A kapitalizmus annyira egyszerűsítette az ellenőrzés módszerét, hogy azt mindenki elvégezheti, aki írni és olvasni tud. Látni, feljegyezni, számlákat kiállítani, ez az egész, amire mindenki képes, aki ért a négy számtani alpművelethez.”

Nem volt semmiféle részletesen kidolgozott terve a szocialisztikus állam felépítésére. Ilyen szemüvegen át látta a helyzetet és előkészületlenül hajtotta végre a nagy orosz forradalmat. Nagy hatással volt rá Hilferding ismert műve: „A finanszkapitalizmusról.” Azt hitte, hogy a bankok lefoglalásával urává lesz a finanszírozott üzemeknek is és ott folytathat mindent, ahol a kapitalista bankok abbahagyták. Innen ered az a híres kijelentése, hogy a szocializmus háromnegyedrészen államkapitalizmus.

Azt hitte, hogy a járadék, profit és kamat, mint a kapitalista korszak történeti velejárói, ugyan el fognak tűnni a szocializmus győzelmével, de maga az összpontosított szervezet akadálytalanul tovább fog működni, több jövedelmet fog termelni, mely a közösség részére marad. Amidőn kiadta a jelszót: „Rabold meg a rablókat!” és „Minden hatalom a helyi hatóságoké”, nem gondolt arra, hogy a vagyon, jog és életbiztonság megszüntetésével, a magántulajdon elkobzásával magát a kapitalizmust öli meg. Első elképzelése: az államkapitalizmus, eszerint

lehetetlennek bizonyult, valamint az a kísérlete is, hogy a kapitalista üzemeket munkásszövetségek, szindikátusok vezessék tovább. A helyi hatóságok készségesen hallgattak Lenin felhívására, a rablókat kirabolták, de meg is ölték minden élet- és munkabiztonságot, a termelő és szétosztó munkarendszer helyébe az anarhia lépett. Lenin első nagy csalódása volt ez, lelket talált ott, ahol csupa mechanizmust vélt látni. Csavarok és szegek helyett életre bukkant és ezt az életet megölte. Kénytelen volt ezt belátni és dicséretreméltó elszántsággal vonta le tévedésének következményeit. Amit korábban a munkásság után óhajtott volna végrehajtani, azt most a központi hatalomra bízta. Új gazdasági rendet kellett teremteni, új életre kellett keltetni, központi vezetés alá helyezni és új, egységes szellemmel kellett áthatni a gazdátlanná vált kapitalisztikus üzemeket, intézményeket és magánvagyonot. Megalakult a legfelsőbb gazdasági tanács, amely egyelőre csak a nagyipari üzemeket, intézményeket és a bankokat vette birtokába. Állami feladattá vált az árutermelés, a termelt javak szétosztása, hitel engedélyezése. A mezőgazdasági üzemek államosítása későbbre maradt, egyelőre csak termékeinek lefoglalását foganatosították. Minden szolgáltatás és ellenszolgáltatás természetben történt és így a piac és a pénz elvesztette jelentőségét. A pénz helyébe értékmérőül elvileg a munkaegység lépett és csak ezen egység szabatos megállapításáig alkalmazták továbbra is értékmérőül a pénzt. Mindez a legnagyobb eréllyel, a sürgősség jegyében és a kellő kidolgozás és megfontolás hiával hajtották végre. Természetes, hogy a gazdasági rendnek ilyen rögtönös és szélsőséges, minden szakértelemnélküli, munkáspolitikusok által történt átalakítása nem várt — bár minden elfogulatlan ítélő szemében előrelátható — nehézségeket vont maga után. Az egyes üzemeket megfosztották felszerelésüktől és ennek pótlása elmaradt. A termelés megbénult, a fogyasztás ellátása kihagyott, az egész gazdaság a feloszlás tüneteit mutatta. Lehetetlenné vált a szabályozott, rendszeres termelés és a szükségletek kielégítése. A városi lakosság, munkás és nem munkás egyaránt menekült, a faluban inség ütötte fel a fejét. 1921-ben következett be a Nansen-féle éhínség. Midőn a hatalom a rendszer további kiépítését, fokozottabb összpontosítását kísérte meg, kétségbeesett ellentállással találkozott. Lázadás tünetei mutatkoztak, szovjetellenes hangulat fogta el a lakosságot, a szovjet legkritikusabb ideje volt ez.

Lenin másodszor is tévedett. Belátta a specifikus orosz gazdasági adottságok súlyát, a munkásság és a gazdaság fejlettségi foka és a szocialisztikus eszmények között tátongó űrt, rájött arra, hogy az orosz viszonyok között korai még a teljes szocializálás. Elismerésreméltó bátorsággal új gazdasági politikát hirdetett és 1921 nyarán bizonyos korlátok között újból életbe léptette a tőkés magángazdaságot, bevezette a Nepet. A külkereskedelem, közlekedés, hitel és ipari nagyüzemek kivételével

szabad teret nyitott a magánvállalkozásnak, verseny és piac útján pénzgazdaság formájában. Értékmérővé újból a pénz lett. 1921 nyarán lépett életbe a Nep és már 1922 évben a javulás jelei mutatkoztak. A földműves magasabb árakat ért el termékeiért, újból nagyobb területeket vett művelés alá, vevőként jelentkezett a piacon és képessé lett szükségletei kielégítésére. A verseny hatása alatt és a magángazdaságok példájára gazdaságosabban kezdtek dolgozni az államosított üzemek, szaporodni kezdett a hozzáértő munkások száma, a megélénkült keresletre a piacon jelentékenyebb kínálat mutatkozott és lehetővé vált a szükségleteknek, ha nem is minőségben, de legalább mennyiségben való kielégítése.

A fejlődésnek ezen szabadabb és kedvezőbb irányzata azonban Lenin megbetegedése folytán már 1923 végén nehézségekbe kezdett ütközni. Trotszkij szélsőséges elveinek hatása alatt már 1924 év tavaszán elkobozták az újonnan szerzett vagytonokat, a magánosokat eltiltották a nagy üzemekkel való ügylet kötésétől és így a versenyt az állami és magánvállalatok között jelentékenyen korlátozták. Újból erősödött a teljes államosítás irányzata, az autarhia. A földművesek ipari munkássá leendő átalakításának elvetés újabb és mindig újabb óriási állami iparvállalatok alapítását mindenekfölött álló célnak mondták ki. E célnak alárendeltek mindent; a lakosság ellátását is és ellentétben a maguk által hirdetett elvvel, alárendelték ennek a célnak a munkásság jólétét is. Ezen célból újból erősebben vették igénybe a földművességet, a gabona árát leszorították, míg az iparcikkek ára az állami üzemek monopolszerű állása mellett erősen felszökött. A jövedelmének legnagyobb részétől megfosztott földművesség nem tudta felvenni a piacra kerülő árúkat és megtörtént, hogy — bár az ipari üzemek termelése alig érte el a békebeli termelés egyharmadát, a lakosság pedig jelentékenyen szaporodott — tultermelés tünetei mutatkoztak és az árak a raktárakban halmozódtak fel. Egyik krízis követte a másikat (szerző idézi Krizman szovjetpolitikus megállapításait). Az állam az iparcikkek árát 31 százalékkal leszállította, a helyzetet azonban a gazdasági politika általános irányzata mellett ez nem segíthetett. A kitűzött cél és az annak megvalósítására választott eszközök helyességéről a vezetők annyira meg voltak győződve, hogy a Nep-et teljesen leakarták építeni és az egész gazdaságot központi vezetés alá célozták helyezni. Mindinkább előtérbe vonult a tervgazdaság eszméje. 1925 évben jelent meg az első mintagazdasági tervzet, mely kötelező volt a magánvállalatokra is. Elcinte pártonkívüli szakértők domináltak a mintatervezetek kidolgozásánál, akik súlyt helyeztek a termelés és fogyasztás, a kínálat és kereslet lehető egyensúlyára, a piacra és a verseny bizonyos fokának fenntartására. A párt azonban új hatások alatt új belátásra jutott: a parasztság nem volt hajlandó termékeit a magánkereskedők által kínált áron alul eladni. A szovjetnek a nagyipar fejlesztése és az e célból a külföldről be-

hozandó gépek és nyersanyagok árának megfizetése végett feltétlenül szüksége volt a mezőgazdaság termékeire, az összes gazdaság mind merevebb összpontosítását és a verseny kizárását kívánta. A parasztságtól pedig minimális áron elkobozták a föld termékeit.

Mint hogy ennek következtében a művelés alá vett területek apadtak, az állattenyésztés pedig visszafejlődött, a pártszakértők követelni kezdték a földnek államtulajdonná nyilvánítását, a parasztgazdaságoknak nagy kollektív üzemekbe való egyesítését, a parasztságnak átalakítását földmunkássá. Ismét a Nep előtti állapotok kezdtek mutatkozni, az ipari üzemek fejlődése akadozott és elsősorban mutatkozott a munkanélküliség.

Szerző kifejti, hogy a sajátságos orosz viszonyok között másként állott elő a munkanélküliség, mint a nyugati államokban. Itt krízisek, a termelés korlátozása okai a munkanélküliségnek, Oroszországban az ipar legerősebb foglalkoztatottsága idézi elő a munkanélküliséget, amely krízis esetén megszűnik. Ugyanis az óriási ipari alapítások és nagyvállalatok üzembe helyezése a sanyargatott földművesnép egy részét a vállalatok székhelyére csábítja, úgyhogy ott munkásfelesleg támadt, míg az üzemek redukálása, a termelés visszafejlődése és az iparfejlesztésben beállott szünet idején a földművesség áramlása megszűnik, sőt a munkásság jelentékeny része újból visszatér a földműveléshez. Erről a szovjet hivatalos kimutatásai és jelentései nem tesznek említést, de ez a tényállás a szovjetnek később bekövetkezett intézkedéseiből kétségtelenül megállapítható.

1928-ban megszűnt a mezőgazdasági termékek szabad forgalma. Ugyanakkor újabb pénzkibocsátások folytán a pénz értéke jelentékenyen süllyedt. Infláció állott be, ami még aránytalanabbá tette a mezőgazdasági termények megrögzített és az iparcikkek emelkedő ára közötti különbségeket a mezőgazda terhére. Így a drágulást, az inflációt minden terhét a földműves és a kisiparos volt kénytelen viselni. A piac ugyszólván megszűnt, alig jelentkezett vevő és eladó. Inség fenyegetett. Ily körülmények között elodázhatatlanná vált a tervgazdaság bevezetése, a lakosság kényszerellátása és a föld államosítása.

1929-ben lépett életbe az öt éves tervgazdaság. Vezérlő eszméje az iparnak mind nagyobb méretekben való fejlesztése, minden föld államosítása, a mezőgazdaságoknak nagy üzemekbe való egyesítése, részben a régi tulajdonosoknak, most már mint munkásoknak ugyanazon területeken való alkalmazása (Kolchoz) részben, mint kifejezett állami vállalatban, úgynevezett gabonagyárban, tetszésszerű munkások felhasználása mellett (Kovchoz).

Imponálóan merész és nagyméretű tervek, melyeknek célja iparosországgá alakítani a földműves Oroszországot, minden termelési eszközt a közösség tulajdonába venni, minden gazdasági feladatot államkötelességnek nyilvánítani. A vezető köröket nem riasztotta vissza az anyagi eszközök teljes hiánya, sem

az, hogy hiányzott maga a nagy munkásosztály, amelyen a terv hivatva lett volna segíteni. Szocializmus, munkásság, okozat az ok előtt, igazi filius ante patren. Az eszközöket az államgazdaságok és a mezőgazdaság jövedelme, a munkásosztályt pedig a parasztság szolgáltatta volna. Optimisztikus feltevésekből indultak ki. Abból, hogy a mezőgazdaság tiszta hozadéka 55 százalékkal fog emelkedni, az ipari üzemek tiszta jövedelme pedig hihetetlen módon meg fog nagyobbodni. A nemzeti vagyont, amelyet 1927-ben 86 milliárd rubelre értékelték, az öt év végére 76 milliárd beruházásával 162 milliárdra akarták emelni. Feltévéseik szerint a nagyipar, az ugynevezett nehézipar: bányászati üzemek, vasipar, gépgyárak termelőképessége 211 százalékkal, a könnyűipar: a szövő, famegmunkáló, üveg és bőrfeldolgozó vállalatok termelőképessége 132 százalékkal emelkedett volna. Az óriási építkezések költségei viszont 41 százalékkal, az üzemek termelési költségei pedig 35 százalékkal súlyedtek volna, úgyhogy a beruházási szükségletek fedezése után is, a lakosság életszandardjának jelentékeny emelkedését helyezték kilátásba, az ötödik év végén minden ember kétszer olyan jól élt volna, mint az öt év előtt.

Mindez feltételezte azt, hogy úgy az iparüzemek, mint a mezőgazdaság jelentékenyen kisebb költségek mellett lényegesen többet fognak termelni. Az ötéves terv minden egyes üzem részére részletes utasításokat tartalmazott, megszabva, hogy minden egyes üzem mennyivel tartozik többet termelni, mint az előző évben és mennyi költséggel, utasítást tartalmazott a tekintetben is, hogy az ipari munkások bére mennyivel emelhető minden évben. Kiindult abból, hogy a munkásság győzelmének automatikus következménye az ipari jövedelemnek 110 százalékkal való megnövekedése, hogy a mezőgazdaságban rossz termés ki van zárva és hogy a gépgazdaság folytán nincs mit tartani a félelmetes orosz szárazságtól. Erősen befolyásoltatta magát Bellamy fantasztikus számításaitól.

Ezek a számítások nem váltak be. Az a feltételezés, hogy az óriási összegű beruházások mellett mindenkinek megélhetése is lényegesen javulni fog, már eleve is valószínűtlenül hangzott. Az a feltételezés, hogy elsősorban a természeti tényezőktől függő, iparosított, gépekkel dolgozó mezőgazdaság minden évben számottevően gyarapodó hozadékot fog adni és hogy a kiszípolozott parasztság lankadatlan, sőt fokozott munkakedvvel fogja dolgát végezni, minden tapasztalattal ellenkezett. 1928-ban több, mint kétmillió hektárral fogyott a bevetett és négy-millióval a learatott terület. Az állattenyésztés még gyorsabb ütemben súlyedt. Az óriási ipari üzemek akadálytalan munkavégzése, jövedelemszorodása feltételezte az épületek, a gyári berendezések olyan pontos, megfelelő és késedelem nélküli összeállítását, a munkások és a munka olyan gyakorlati, technikai beosztását és felhasználását, a külföldről behozott komplikált gépeknek a munkavezetők és a munkások általi olyan gyors

megértését és kifogástalan kezelését, amire a nyugati államokban sem volt példa. Még az öt éves terv életbelépte előtti iparművek működése is sok kifogásra adott okot, szakértők és gyakorlott munkások hiányoztak és az öt éves terv életbeléptekor, 1929-ben kinosan érezték a tervek hiányát és a meglévő tervek hiányosságát, úgy a gyári építkezések, mint azok berendezése tekintetében. A munkások és parasztok biztosságának elnöke keserűen panaszodik arról, hogy senki sincs tisztába a tervekkel, nem ismerheti pontosan a végzendő munka terjedelmét, a nyersanyagok beszerzésének költségeit, úgyhogy ezért minden építkezés szerfelett költséges, sokszor célszerűtlen, mindenütt tulok a munkás és hiába dobnak ki milliókat. A munkások nem tudnak bánni a tüzelőanyaggal, a nyersanyaggal, nem tudják mindezek energiáit kihasználni. Az előállítási költségek indexszáma munkaegységenként 1928-ban 185 volt, szemben a háborúelőtti 100-zal. Minden bizalmuk a technikában volt és elfeledkeztek az élő anyagról, a munkásról. A legdrágább és legmodernebb gépek hamarosan hasznavehetetlenné váltak, eltörték, a primitív munkások teljesen alkalmatlannak bizonyultak azok kezelésére. Az organizációnak részben hiánya, részben felületessége mellett hiábavalónak bizonyult a gépek kitűnősége.

A munkavezetők a tervezetnek a költségek leszállítására vonatkozó utasításait nem tudták teljesíteni, korlátlan hitelt kértek és kaptak a tervgazdaság végrehajtása címén. Az ő szemükben az volt a legfontosabb, hogy előállítsák az előírt mennyiséget és mellékesnek tekintették az üzem gazdaságos vagy nem gazdaságos voltát. Ilyen körülmények között a mennyiség előállítása a minőség rovására ment, sok és selejtes árut állítottak elő.

Ilyen termelés mellett a beruházások előírására előírányzott és várt jövedelmek elmaradtak és korán azon dilemma elé állították a szovjetkormányt, hogy vagy beszünteti vagy legalább jelentékenyen leszállítja a beruházások összegét, vagy pedig más úton gondoskodik azok előteremtéséről. A szovjet látszólag mind a két eszközhöz folyamodott, de csak látszólag, mert csak a mindennapi életre és a kis gazdaságokra fontosabb könnyűipar fejlesztéséről mondott le, de a nehézipar fejlesztéséről hirdetett végcéljának feladása és önmagának dezavválása nélkül le nem mondhatott, sőt fokozott mérvben folytatta annak fejlesztését.

A beruházásokhoz szükséges összegeket pedig úgy teremtette elő, hogy leszállította a lakosság életstandardját, az áruk árát pedig annak ígért leszállítása helyett és a minőség rosszabbodása ellenére jelentékenyen emelte, ismét újabb pénzt bocsátott ki, ami fokozta a már meglévő infláció hatását és még több termékeket szedett el a mezőgazdaktól. Az életnívó leszállítását a munkásság is érezte, de az árak emelésének és az inflációnak hátrányait mesterséges eszközökkel a mezőgazdákra és a kisipa-

rosokra hárították. Az árak emelésének el nem magyarázható pozitív tényét pedig az idevonatkozó szokásos havi kimutatások beszüntetése által takarta el a kormány a nyilvánosság elől.

Mindezek ellenére a legtöbb üzem haszna lényegesen kisebb volt, mint azt a tervezet előreláthatta és az áremelés dacára sok üzem veszteséggel dolgozott, így például a vasműveket kénytelen volt a kormány 450 millió rubellel szubvencionálni.

Minthogy minden intézkedés elégtelennek bizonyult, részben pedig megbénították a nem államosított kisüzemeket, a szovjet lassanként kénytelen volt minden magángazdaságot, a kisvállalatokat és a háziipart is állami kezelésbe venni.

A munkásság valóban 1928-tól 1932-ig harminckét millióról negyvenhét millióra emelkedett. A munkások részesültek első sorban az ipari termékekből, ők kapták azt, ami aránylag jó volt, a lakosság közel háromnegyed részének a legselejtebb maradt és így állt be az a furcsa tünet, hogyha volt is áru a piacon, azt senki sem vette, jobb árut keresett, jobbat, semmint talált. Így állott be az áruéhség, mely nem volt kielégíthető.

Ez már 1929 tavaszán szükségessé tette a kényszerszétosztást. Amint a fogyasztás, úgy a termelés ellátása is az állam hivatalos feladatává vált, nemcsak a kenyérnek, hanem a gépeknek és a nyersanyagnak szétosztása is. Ez a szétosztás organizáció és szakértők hiányában nem volt megfelelő. A gazdaságot teljesen az erőszakra kellett fektetni, mint Lenin idejében, 1920-ban. A szovjetvezetők sokszor voltak abban a kínos helyzetben, hogy egyes feltűnőbb kudarcokért bűnbakokat keressenek. Ezek a bűnbakok a szakértők voltak, kiknek rosszhiszeműségében, amerikázásában akarták találni a nyilvánosság előtt azt az okot, amely valójában bennük rejtett. A vezetők fanatizmusában, a valóság előli elzárkózottságukban, légváraikban, amelyre építették az egész gazdasági rendszerüket.

1930-ban jelent meg az utolsó tervgazdasági utasítás. Ezt már a pártnak ifjú szakértői állították össze, teljesen a kurzus szellemében, még további erőszakot, még további államosítást, még további áldozatokat találtak szükségesnek. Szemet hunytak a lakosság szenvedése, a termelés és a szétosztás örökös kudarcai előtt és csak azt engedték meg, hogy az ellátás problémája még megoldatlan és nagyon nehéz feladata a közgazdaságnak. Azt kezdték hirdetni, hogy fel kell áldozni a jelen nemzedéket a jövő nemzedék javáért. A munkásságnak — amelynek azonnali felsegítését ígérték — vállalni kell a maga részét a szenvedésből. Ha a híres urali kohók és szénbányák százezer számra menő munkásai állatmódon laknak, ha táplálkozásuk nagyon sok kifogásra ad okot, ha munkabérük leszállt, majd annál jobb lesz utódaik sorsa. **Ha az iparszegény Dnieper vidéki — egyelőre egészen fölösleges — erőművekre milliárdokat költöttek is, melyeket a lakosság ellátásától vontak el, a népnek meg kellett**

elégednie azzal, hogy ott, a jövőben megteremtendő nagyipar jövőendő munkásainak annál jobb dolguk lesz. Addig is a szovjetkormánynak meg volt az a pozitív előnye, hogy büszkélkedhetett a külvilág előtt azokkal a nagy alkotásokkal, amelyeknek a népre kétséges volt az értéke. A szovjetkormány csakugy járt el, mint a kapitalista kormányok, amelyeknek pedig nem szüntek meg szemükre hányni, hogy távol élnek a néptől. A szovjet ugyanugy, mint a kapitalista kormányok, fontosabbnak tekintette magát és elveit a nép szenvedéseinél.

A munkanélküliség kérdését sem tudta megoldani a szovjetkormány. A vidékről a városi iparművekbe áramlott népesség mindig túlhaladta a munkásszükséglet nagyságát és így képződött az ipar központjaiban azon bizonyos munkástartalék, amelyért Marx oly élesen ítéli el a kapitalizmust. A szovjetüzemek lényegesen olcsóbb munkabéreket fizettek, mint a nyugati államok iparüzemei. Ha az üzemek korlátozták vagy beszüntették működésüket, a munkástömegek visszavándoroltak a földhöz és munkáshiány állott be. A munkásság ezen vándorlásának és a munkáshiány azzal járó megakadályozására a szovjet megint nem talált más orvosságot a kényszer-nél. Földhöz kötötte a munkásokat, egyik kerületből a másikba, faluról a városba és megfordítva, csak az a munkás mehetett, akinek utlevele volt. A munkást tartózkodási engedélyhez kötötték, a munkanélküli segélyt beszüntették, kényszerszermunkásoktagokat állítottak fel a politikailag gyanusakból és az elűzött középparasztosztályból. Ezekkel pótolták a gyárakban az onnan netalán mindezek ellenére elköltöző munkásokat, életbeléptették tehát a kényszerszermunkát, az antik rabslolgaságot, melynek termelőképesége pedig mindig kisebb a szabadmunkásénál. A munka körüli legkisebb gondatlanságot bűncselekménynek nyilvánították. Aki csak egy napig is elmaradt alapos ok nélkül, azt lakás- és élelmijegyének elvesztésével büntették és hat hónapra odakötötték ahhoz az üzemhez, amelynél dolgozott, más vállalatot eltiltottak attól, hogy alkalmazhassa. Az egyéni szabadság korlátozásának olyan foka ez, mellyel a jobbágykorban sem találkozzunk és amely nehezen egyeztethető össze az emberi természettel.

Maga a szovjetkormány minden hivatalos optimizmus dacára érezte a fenyegető kudarcot. Már 1931-ben a tervgazdaság fennállásának 3. évében kénytelen volt a kényszerrendszabályok némelyikén változtatni és visszaállítani korlátozott mértékben is a kapitalizmus intézményeit. 1931 júliusban vizsdatér a pénzgazdaságra. Állami üzemek számítás nélküli pazarló gazdálkodásának a hitelreformálása útján vet gátat. Engedélyezi a szabad adás-vételt. Az óriási üzemeket szakmák szerint kisebbíti. Az ellátást decentralizálja és vidéki körzetekre bizza. Az államszükségletet meghaladó — habár jelentéktelen mennyiségű mezőgazdasági termékek — szabad árak mellett szabad forgalmát engedélyezi. A könnyűipar által produkált

árakat szabad kereskedelem tárgyává teszi, sőt minden áru szabad eladására üzlet helyiségeket nyit, nyereséges vállalatok formájában (torgsin és kereskedelmi boltok). Végül, magántulajdont képező kertgazdaságot engedélyezett a földműves és az ipari munkás és állattenyésztést és értékesítést a földműves részére. Mind ezek a fél rendszabályok csak annak bizonyítékai, hogy a szovjet a kormány maga is érezte a rendszer gyengeségét, s habár enyhítették is a fenyegető válságot, de az egész helyzeten a hatóságok rossz indulata a gazdasági szempontoknak háttérbe szorulása folytán lényegesen nem segíthettek.

Igy bukdácsolt a szovjet egyik kísérletből a másikba és időközönként így volt kénytelen dezavualni önönmagát. Meggyőződése külsőleg még változatlan, de a rendszer elvesztette már kezdeti egyvonaluságát és biztonságát.

Szerző részletesen foglalkozik az elért eredményekkel. Megállapítja, hogy a nagyipar óriási mértékben fejlődött és hogy annak tőkeértéke az 5-év végén 3 milliárdról 8 milliárdra emelkedett. Továbbá hogy nincs az a komplikált gép, amelyet az orosz gyárak nem tudnának előállítani. Azonban az áru minősége rossz, a munkások munkateljesítése messzire — hátra marad a többi iparos államok munkásainak teljesítményétől. Azután meg hogy ez az óriási központositottság, politikai szempontoknak kizárólagos uralma, szabatos érték megállapítás és szakértők hiánya és a rendszeres ellenőrzésnek lehetetlensége folytán, a mai szovjet nem képes a kaotikus állapotokon segíteni.

A termelt áruk értéke ezen ténymegállapítás szempontjából messze alatta marad a nyugati államok által termelt áruk értékének és szerző statisztikai demagógiának nevez minden olyan kimutatást, mely az ott kitermelt áruk értékét a nyugati államok által termelt áruk értékével egyforma nagyságunak tüntet fel.

A mezőgazdaságra megállapítja, hogy a háboru előtti állapottal szemben a föld hozadéka és a művelés alá vett földterület apadt, hogy mesterségesen megváltoztatták a művelés irányát, gabonaneműek helyett, ipari növények termelését erőszakolták, megfelelő eredmény nélkül. Az állat-létszám pedig a békebeli létszámnak felére süllyedt.

A munka ismertetéséből láthatjuk, hogy ugy ténymegállapításai, mint következtései tisztán gazdaságiak. A közigazdaság minden ágára vonatkoznak és figyelmebe veszik az egyes jelenségek összefüggéseit és azok emberi háttérét.

A termelés és fogyasztás megzavart egyensúlyára, a hatékony ellenőrzés, az összhangzatos és szükséges ellátás lehetetlenségére az egész gazdaság bürokratizálására és mechanizálására vonatkozó utalásai különösen frappánsak. A szovjet által vállalt feladat nehézségeinek ilusztrálására hivatkozom

Bernstein-nak Németország 1921-ik évi nagy üzemekre vonatkozó és annak megértése végett felhozott adataira, hogy mi-féle feladatokkal kellett volna megküzdenie Németországban az akkor győzelmes szocializmusnak. Ezen adatok szerint a szocializmusnak 64 ezer nagy és középipari és ugyanannyi nagy és közép mezőgazdasági üzemet kellett volna átvennie és felváltania, 128 ezer üzem szakértő és begyakorolt személyzetét, fenntartani az üzem folytonosságát, a forgalom érintetlenségét és mindazt pontosan nyilvántartani, ami azzal együtt jár. Messze meghaladja ezen feladat terjedelme mindazt, amit az állam a vasutnál, a postánál és a szociális intézményeknél teljesít. Ezen feladat rögtöni, forradalmi teljesítésének a megkísérlése szükségképen maga után vonja a gazdaság dezorganizációját.

Néhány megjegyzéssel iparkodom még világosabbá tenni az ismeretett munkáigazságait. Talán a sok részletezés és adat halmozás mellett nem domborodnak ki kellőleg azon általános szempontok, amelyek a munka következtetéseit még világosabbá és logikai szempontból megcáfolhatlanná teszik.

Első megjegyzésem Marx és a bolsevizmus tanai között fennálló viszony tisztázását célozza.

A bolsevizmus mindannak igazolására, amit rombolt és alkotott Marx tekintélyére hivatkozik. Marx azonban csak a kapitalizmus bírálatát nyújtotta, de nem dolgozta ki az új, a proletár társadalom szervezetét, életrendjét. Csak egyes jelszavak sejtetik erre vonatkozó nézeteit, mint: a proletár diktatúra, az osztály nélküli társadalom, az állam hatalom elhalászása. Ezzel szemben a szovjet teljes állami rendet léptetett életbe és hirdeti annak mindenhatóságát, korlátlanágát és hangsúlyozza az erőt, semmibe sem veszi az egyént.

A szovjet tehát csak a régi lerombolásában, a magán tulajdon kisajátításában tekinthető Marx végrehajtójának. Az építésben nem hivatkozhatik Marx tekintélyére. Igazi elődjek e tekintetben a nagy utópisták, Saint Simon, Fourier és tanítványai, a nagy álmódók. Ezek álmait próbálják megvalósítani az emberi lélek még teljesebb félreismerésével, az egyéni lélek és annak energiái teljes mellőzésével.

Marx realista volt, mélyebben látott mint Lenin és társai és tanai kidolgozásánál figyelembe vette az ember lelkét. Csak ott és akkor látta elérkezettnek a szocializmus idejét, a hol és a mikor a gazdasági élet annyira koncentráldott és bár egyéni vezetés alatt annyira társassá vált, a munkásság pedig annyira egységessé, az üzemekkel annyira egybeforrottá, hogy zökkenés és zavar nélkül veheti át a gazdaság vezetését.

Második megjegyzésem a merev központosítás célteljeszettségére vonatkozik. A cári időben szálló ige volt az orosz muzsáknak panaszos sóhaja, hogy a cár messze van és a csinovnik közel. Ennek a panasznak ma is meg van a jogosult-

sága. A politbüro éppoly messze van a volgatórkolati és az uráli munkástól, mint annak idején a cár. Nem csak gazdasági, de tisztán közigazgatási atrocitások is büntetlenül maradnak a távolságok, az ügyek óriási száma és a hivatali szolidaritás folytán, majdnem lehetetlen azokat egyáltalán és még kevésbé idejekorán felfedezni. Maga Marx is a francia polgár háborúról szóló művében szükségesnek tartja autonóm hatáskörrel bíró helyi hatóságok felállítását és azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy az állami bürokrácia kiküszöbölése végett okvetlenül szükség van önkormányzati, demokratikus szellemű működő közbenső hatóságok felállítására és megfelelő jelentékeny hatáskörrel felruházására. A helyi hatóságok közelebb állanak az egyes üzemekhez és a tények és személyek ismeretében, hatásosabban gyakorolhatják az ellenőrzést és biztosíthatják a termelésnek zökkenés nélküli menetét. Nagyobb szabadságot jelentenek az egyén részére is, de beoltanak abba bizonyos felelősség érzést. A teljes elnyomottság és egyéni elszigeteltség, a z avval járó tehetetlenség érzése, szemben a központi hatalom óriási elbátortalanító tulsúlyával, csökkenne, az egyének támaszra tennének szert az autonóm hatóságokban és ezzel bizonyos érzelmi kapcsok keletkeznének a tömeg és az egész rendszer között, a szabadság szellője suhanna át a tömegek lelken és bizonyos mértékben szabadabbá válna érintkezésük. A győzelmes proletárság decentralizált közigazgatása inkább volna abban a helyzetben, hogy a helyi szükségleteket helyesebben ismerje fel, és a termelést, ezen szükségleteknek megfelelőbben irányíthassa. Könnyítné és tárgyiasabbá tenné a tisztviselő munkáját, mérsékelné a politikai befolyásokat, a bürokratizálás veszedelmét, lehetővé tenné, hogy az ellenőrzötték maguk ellenőrizzék a tisztviselő munkáját, ami merev központosítás mellett mind lehetetlen.

Harmadik megjegyzésem, a szovjet parancs rendszerére vonatkozik. Az embert olyannak tekinti, mint a gépet, azon meggyőződésben van, hogy az ember is ilyen kiszámíthatóan reagál a parancsra, aminő módon a gép a reá ható energiára. És elfeledkezik arról, hogy az ember lelke nem emeltyűkből és lendítőkerekekből áll és nem fejezhető ki lőerőben, vagy villanyos egységben. Elfeledkezik arról, hogy az emberi lélek más-kép reagál a kényszerre, mint a gép az erőre. Elfeledkezik arról, hogy számtalan lelki tényező öszhatása határozza meg a kényszer elleni megnyilatkozás módját és fokát. Számra és érzékenységre egyaránt kiszámíthatlan szervi összefüggésű lelki tényezők felelnek a reájuk gyakorolt benyomásokra, lázadoznak a kényszer ellen és mind fokozottabb erővel iparkodnak a lehetetlenné tenni, ha pedig a kényszer oly mérvű, hogy minden ellenállás lehetetlen és hosszabb időtartamu, a lelki erők elnyomóroznak és az egyének energia nélküli, ellentál-

lásra képtelen lényekké válnak, kiktől ésszerű gazdasági munka sem várható. A szovjet az egoizmust akarja kiküszöbölni az egyénekből, az egyéni léleknek tehát csak egy részét akarja átalakítani. A vele született energiájától akarja megfosztani, holott az emberi lélek csak egészben alakul át s nem részben. A parancsszóra és merev kényszerre épített szovjet rendszer kilátásai ebből a szempontból is elég sivarak.

Negyedik megjegyzésem a szovjet azon meggyőződésére vonatkozik, hogy a jövő embere tiszta altruizmusból fog összetevődni. Utalok erre vonatkozólag az ember és a természet szét nem választható kapcsolataira, mely az önérvényesülést az egoizmust, különbeni elpusztulás büntetése mellett, minden élő alkotó elemévé teszi. Mindig volt és mindig lesz altruizmus az életben, de csak, mint másodrendű tényező. Spencer már rég kimutatta, hogy a tiszta altruista indokokból cselekvő ember ép oly életképtelen, mint pusztulásra van kárhoztatva a tisztán önzetlen szempontokból cselekvő társadalom is.

Különben bizonyos ellentétes tendenciákat látok a szovjet vezető köreinek ezen várakozásában. A tömegektől altruizmust vár és arra kényszereszközökkel akarja őket ránevelni. Ki neveli azonban ugyanarra a vezető köröket? Az altruizmusra szorított tömeggel szemben áll a korlátatlan, tehát egoizmust is ismerő vezetőség. Az altruistává alakult tömeg szemben találná magával a győzelmesen érvényesülő egoista vezetőséget. Az egész társadalmi lét, a kisebbség, a vezetőség győzelmes akaratán épülne fel, melyből olyan félelmetes arisztokrácia alakulna ki, amíg a történelem eddigi menetében nem volt példa.

Ötödik észrevételem a nagy ipar forszírozott, minden más szempont fölött győzedelmeskedő megteremtése és a földműves lakosságnak ipari munkássá átalakítására vonatkozik. A földműves nyomorát nem a mezőgazdaságnak alkalmas eszközökkel való átszervezése útján akarja megszüntetni, úgy amint az Angliában történt, hanem magának a parasztságnak a megszüntetésével. Nem a népesség életnivójának, a népesség igényeinek legmegfelelőbb módon leendő javítása a cél, hanem a kommunista ideál megvalósítása, bármilyen kipróbálatlanok is eszközei és bár milyen téveseknek bizonyultak is elképzelései. Az autokráciának ugyanaz a végzetessége nyilvánul meg itt is, mint az altruizmus feltételezésénél. Nem a szerves, a már meglévő tényezőkhöz simuló javítás, hanem a meglévőtől teljesen eltekintő tisztán erőszakra támaszkodó elméleti elképzelések megvalósítása a cél. A földműves proletárságot és magukat a földműveseket is sikerült átalakítaniok proletár jellegű iparos munkásokká. Ezzel lelkükben elégedetlenné tette a tömegeket, életmódjukat pedig alacsonyabbá.

Hatodik megjegyzésem az organizáció hiányosságát érinti. Megfelelő, előre kidolgozott tervezet nélkül nem működhetik egyetlen gazdasági üzem sem. Találomra, esetről-esetre hozott intézkedések nélkülözik a kívánatos előrelátást, az összhangzást és a gépek, valamint munkások munkájának surlódás nélküli kapcsolódását. Zavarok és nehézségek a következményei ennek az egész vonalon, a termelés és kiosztás egyes részeiben kaotikus tünetek mutatkoznak. Szükségtelenül pusztulnak el felbecsülhetetlen értékek és elmarad a kívánatos és megkövetelhető produktivitás. Azon mérnöknek esete ez, aki gépei összeállításánál és kigondolásánál nem venné figyelembe a surlódás hátráltató erejét.

Utolsó megjegyzésem a szovjetnek a jelennel szemben a jövőbe vetett bizalmát érinti. Nagyon gyakran találkozunk a vigasz ezen fájával, kétségbeesett helyzetben levő kormányoknál. A szovjet hatalmasai ezzel buzdítják a lakosságot további engedelmességre és kitartásra, annál fényesebb lesz az utódok sorsa, minél szánandóbb a jelen generáció helyzete. A mai nemzedék feláldozását, ami bizonyos rosszat jelent, azonban semmiképpen sem indokolhatja az egészen bizonytalan jót jelentő jobb jövőt. A jelenlegi rossz gazdasági helyzet, a tömegek nélkülözése a kormány fanatikus meggyőződésének és erőszakosságának a következménye, holott a rossz gazdasági helyzet más országokban előre nem látott és el nem hárítható gazdasági és politikai viszonyok következménye. Oroszországban számtalan milliók leirhatatlan nélkülözéséről és elnyomásáról van szó és nem hihető el, hogy ennek ellenértékét képezhetné a valamikor csakugyan várható javulás, amely javulás bekövetkezik a szovjeturalom nélkül is. A szovjet mint öncél pedig nem követelheti a tömegektől azt, hogy ezen célért áldozza fel önmagát. A jobb jövőnek biztosabb garanciája a sorsával megelégedett, a jövőben reménykedő és azért öntudatosan küzdő népesség, mint a leszegényedett, elnyomott, apatikus és a vezetőségben bizalmatlan népesség. Megkinzott, a jövőben nem bizó, a rezsimet gyűlölő népesség nem bizhat a kormány által ígért jobb jövőben.

A szovjet minden nagy garral történt beharangozása dacára nem léptette életbe a második ötéves tervet, ami magában is bizonyítja az első ötéves terv sikertelenségét. Minden ujjongás dacára, melyet az 1930-ik évi kitünő termés váltott ki és

amely eredményt a mezőgazdaság mehanizálásának, tehát saját érdemének tudott be, tehetetlenül állott és halkszavúvá vált a szovjet az 1931-ik és 1932-ik évi rossz termés és bekövetkezett éhínség után. A lakosság áruéhségét is a kultura és az igények rögtönös emelkedésének, tehát a maga érdemének tudta be, de nem tud válaszolni arra, hogy miért nem tudja kielégíteni ezt az áruéhséget, amidőn programjának sarkalatos pontja minden igénynek bőséges ellátása. Ha ezek szerint a szovjet nem tudta és nem tudja megoldani a gazdasági problémát, ha gazdasági téren nem jelent haladást, kétségtelenül fel nem becsülhető érdeme van társadalmi téren. Felrázta az orosz társadalmat az ősi maradiságból és szellemi röghözkötöttségből, mint nagy égrengés, mindent messzeragadó és összevegyítő, de egyúttal felfrissítő kozmikus erő gyanánt hatott az orosz társadalom egészére. A természethez, a föld jelenségeihez, primitív elképzeléseihez és saját legyőzhetetlen gyöngeségének a tudatához tapadó oroszországot és különösen a földművességet kiragadta létének föltételeiből, lehetetlenné tette a társadalom minden rétegére, hogy olyan nyugalomban és fatalizmusban folytassa életét, mint addig. Kényszerítette arra, hogy más körülmények között éljen, hogy szenvedjen és harcoljon és megfogja tanítani arra is, hogy a maga lábán álljon, hogy maga intézze a maga sorsát, hogy elégedetlen legyen és hogy önmaga vivja ki helyzetének javítását és ne várjon mindent felülről. Azt az Oroszországot, amelyet szokásunk volt Ázsiához számítani, Európába fogja helyezni. Az orosz tömegeknek ilyen átalakítását, ilyen gyors ütemben való modernizálását csak olyan vihar eszközölhette, aminő a szovjet. A régi orosz muzsik megszűnt létezni és egészen új emberek léptek helyükbe, akik nem a türeksben és szenvedésekben fogják találni emberi rendeltetésüket. Az orosz lélek ilyen átalakítása a szovjet érdeme és ha nem fog annyi ideig fennállani, hogy elnyomorítsa az orosz nép lelkét, érdeméül lesz betudható az is, hogy a régi orosz legendaszerű autokrácia és arisztokrácia helyébe igazi demokrácia fog lépni. A bolsevizmus történetében is tehát valóra válik az, amit már annyiszor észleltek, hogy adott történelmi eseményeknek más az eredménye, mint amit elvártak azok, akik az eseményt előidézték. A kapitalista gazdaságnak eredményes felváltására egészen más szocializmusra van szükség, mint amilyen a szovjetben leli kifejezését. A gazdasági kérdés megoldására a szovjet eddigi rendszere nem alkalmas.

Hiába iparkodik azt foltozgatásokkal enyhíteni, hiába tér vissza a kapitalizmus egyes intézményeire, mert amíg a merev központosítás, az egyén teljes elnyomása, minden szabadság le-
törése, minden organikusnak mellőzése és mehanizálása — pa-
rancs a vezérlő elve és nem az adott természeti és lélektani
tényezőkhez való alkalmazkodás, addig előrelátható a katasz-
trófa és az újabb forradalom. Gyökeres rendszerváltozásra
van szükség, amelyre azonban eddig nem látunk semmiféle haj-
lándóságot.

1935 NOVEMBER

KALANGYA

6. SZÁM

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

Felelős szerkesztő: Kende Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai címe
Novisád, Kralja Petra ulica 30.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia“ könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Komlós Márton nyomása, Novisád.

